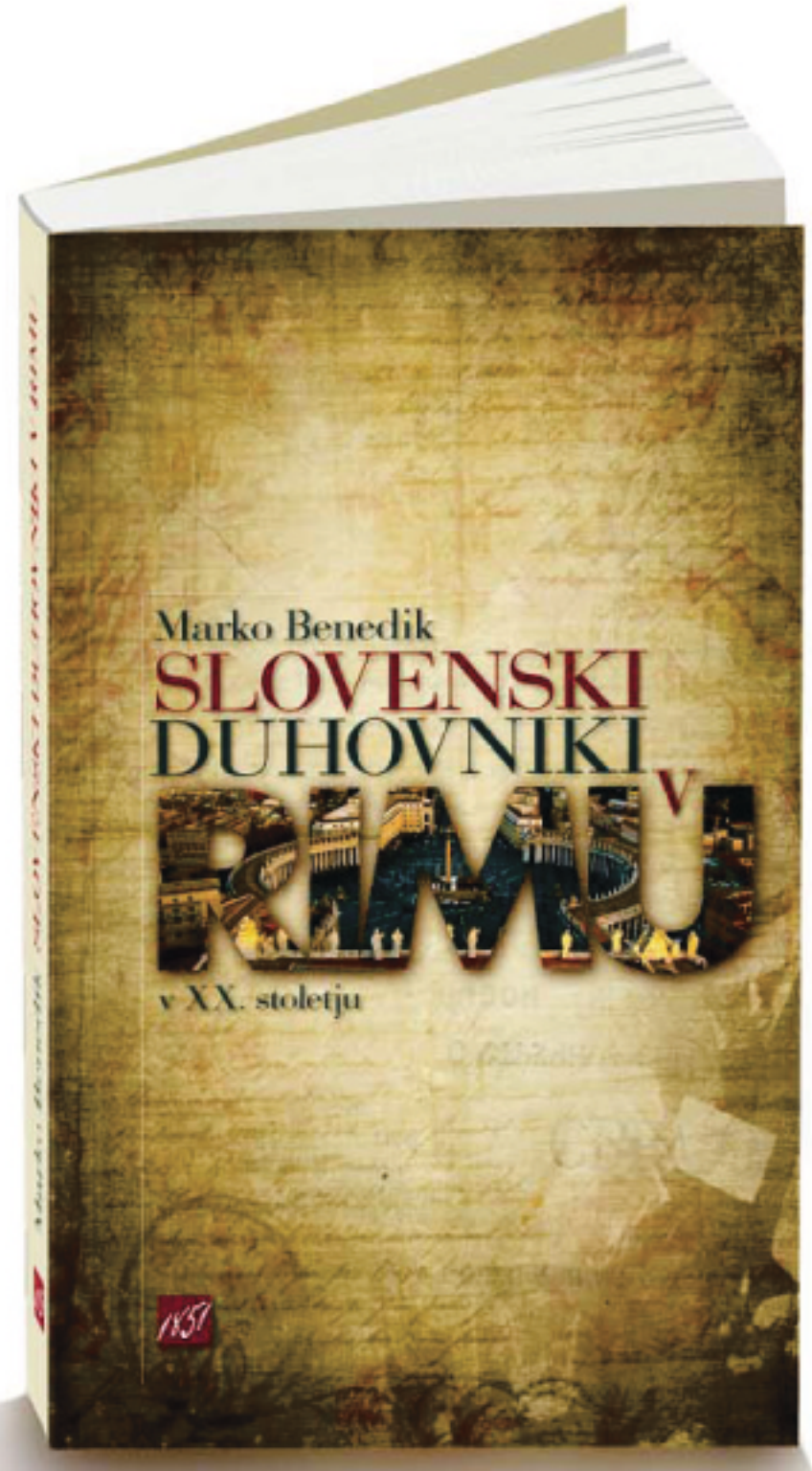

Razmišljanje • Pogovor • Leposlovje • Esej • Razmišljanje • Ocene in zapiski
ZUON
Najstarejša slovenska revija za kulturo in družbo
10

Marko Benedik
SLOVENSKI DUHOVNIKI V RIMU
v XX. stoletju
1857

ZVON

Najstarejša slovenska revija
za kulturo in družbo

2010, letnik XIII, številka 1

Uredniški odbor
Andrej Arko
Jadranka Cergol
Jože Faganel
Hanzi Filipič
Jože Kopeinig
Marjana Lavrič
Marko Tavčar

Oblikovanje
Jurij Jančič

Marketing
Simon Ozvatič
simono@celjska-mohorjeva.si

Naročniška služba
Lidija Koštomaj
info@celjska-mohorjeva.si
Tel.: 03/426-48-00

Naslov uredništva
Nazorjeva 1
Ljubljana
Tel.: 01/244 36 54

Založili
Društvo Mohorjeva družba
zanj Jože Planinšek
Celjska Mohorjeva družba d. o. o.
zanjo Jože Faganel
in Goriška Mohorjeva družba
zanjo msgr. Oskar Simčič

Tisk
Tiskarna Hren, Ljubljana

Cena
Posamezna številka
5,40 EUR / 1.294 SIT
Letna naročnina
27 EUR / 6.470 SIT
Letna naročnina za tujino
45 EUR / 10.784 SIT

Revijo sofinancira Javna agencija
za knjigo Republike Slovenije

www.revijazvon.si

Uvodnik

3 Kam smo poleteli in kje pristali?
Zlata Krašovec

Leposlovje

5 Duh je voljan
Dr. Andrej Capuder

8 Skrilasta tihožitja
Tina Kozin

10 Obarvanec
Josip Sanko Rabar

12 Dnevnik 2000 (V)
Akad. Alojz Rebula

17 Hvalnica dvojini
Janez Kajzer

21 Nelly, neseser in trije polameriški biznismeni
Ivan Cimerman

27 Najraje imam skrajneže
Halil Gibran

29 Napačna večerja
Ismail Kadare

Esej

33 S(es)top oblasti
Ivan Puc

36 Izpovedovalec in oblikovalec
Akad. dr. Janko Kos

40 Evropski operni razgledi
Vladimir Frantar

43 Ulrich Beck, *Lastni Bog*
Dr. Janez Juhant

Pogovor

47 Polarizacija je prehuda
Boštjan Debevec z ljubljanskim nadškofom in metropolitom dr. Antonom Stresom

52 Odgovornost do ljudi
Štefan Kutoš z etnologinjo dr. Marijo Makarovič

Zapiski in ocene

56 Dr. Miha Pintarič: Molitve
Dr. p. Edvard Kovač

57 Dr. David Bandelj: Rod Lepe Vide
A. A.

57 Jože Brojan: Janko Testen
A. A.

58 Tine Mlinarič: Katedrale
Bea Baboš

59 Več sestavljalcev: Nova slovenska biografija
Iztok Ilich

60 Primož Trubar: Katekizem 1550
Tim Wüster

Kam smo poleteli in kje pristali?

Zlata Krašovec

Ne manj kot svetovna kriza na gospodarskem področju je v preteklem letu dogajanje v Sloveniji zaznamoval bankrot morale. Laž v politiki, ki že poprej ni bila nič izjemnega, je dobila oznako sprejemljivosti, tako da politiku, ki so ga na laži ujeli, ni treba več niti zardeti. Nekdanji šef preganjalcev svobode mišljenja in izražanja se po novem ponaša z visokim državnim odlikovanjem. Predsednik države uvaja razlikovanje med prvorazrednim pomenom boja za emancipacijo žensk in drugorazrednim pomenom pobojev tisočev brezpravno pobitih. Tako ni presenečenje, da je Ljubljana dobila ulico imenovano po Titu, na spletnem portalu facebook pa smo zasledili skupino, ki zahteva preimenovanje letališča Jožeta Pučnika Ljubljana, med podpisniki katere je, sicer kot zasebnik, tudi glavni tajnik največje vladne stranke. In prav temu predlogu želim nameniti tokratni razmislek.

Na prvi pogled se morda zdi vprašanje o tem, zakaj Pučnikovo ime nekatere tako iritira, da ga na vsak način želijo umakniti javnosti izpred oči, obrobno. Osebno sem prepričana, da ni tako. Naš odnos do Jožeta Pučnika na svoj način definira naš odnos do preteklosti našega naroda in s tem našo prihodnost. Zato se sprašujem, ali podpisniki zahteve po preimenovanju o tem izjemnem človeku v resnici sploh kaj vedo, ali pa so žrtve in raznašalci krivične demagogije – izmišljotin, ki so preplavile slovenske medije, ko je na demokratičnih volitvah ogrozil volilno zmago od kontinuitete izbranega princa. Sprašujem se, ali so kdaj držali v rokah kak njegov članek. So brali, kako je, star komaj petindvajset let, že leta 1957, ko totalitarni režim sploh še ni skušal prikriti brutalnosti svojega represivnega aparata, zapisal:

»… če prevzamem 'socializem' kot nereflektirano premiso ali cilj, lahko spretno opravičim vse grozovitosti. Če pa to premiso razčlenim in ji vgradim človeka, konkretna človeška življenja, se vsa zvitost podre, pokaže se krutost nečloveškega obračunavanja, logika generalštabne mentalitete. Tu gre za načelno odločitev, kompromis ni mogoč. Ali se odločim, da cilj posvečuje sredstva, vštevši človeška življenja, ali pa je človek nedotakljiva premisa (…) Če se kdo spusti v kompromis, češ sto tisoč jih ne smem odstraniti, deset tisoč jih pa, 'glede na objektivne okoliščine in glede na visoki cilj', le smem, potem je vse izgubljeno, potem ni konca, potem ni merila, potem je le še volja do moči.«

In še se sprašujem: Podpisniki zahteve za izbris imena Jožeta Pučnika seveda vedo, da je bil Pučnik arestant. Toda ali vedo tudi to, da je z dvakratno zaporno kaznijo (pet let in dve leti, od tega 22 mesecev samice), z izgubo diplome, družine in domovine, plačal tudi za naslednje zapisane besede: »Če odstranjuješ ljudi iz lastnega naroda, ker si jih razglasil za sovražnike po zakonu, ki si ga sam formuliral, potem je to tvoj zakon ne moj. Če v tvoje cilje ne verujem, potem tvoja vera ni moja in tvoja liturgija me ne obvezuje.«

Sprašujem se ali se podpisniki ne spomnijo oziroma se nočejo spomniti, da je Jože Pučnik tudi po vrnitvi v domovino zastavil vse svoje moči za uresničitev svojega življenjskega projekta – svobode govora, vzpostavitve politične demokracije in formiranje slovenske države. Kot kandidat za

predsednika države je pred volitvami razgrnil svoj politični program, ki ga je Demosova parlamentarna večina kasneje tudi uresničila. Njegov protikandidat je bil modro tiho in zmagal. Potem pa omogočil, da so politični tajkuni razgrabili osamosvojitveni kapital in potisnili v senco za osamosvojitev resnično zaslužne. Danes je sklicevanje posameznikov na njihov prispevek k osamosvojitvi tako rekoč kriminalizirano. Tudi na Pučnikov prispevek se bolj ali manj pozablja, kakor je domala povsem izrinjeno iz slovenske zavesti, kolikšen je pomen njegove brezkompromisno pokončne drže v časih, ko je bila za tako držo predvidena celo smrt z ustrelitvijo.

Iz časa, ko je v dneh vojne za Slovenijo jugoarmada opustošila letališče Brnik, se morda kdo še spomni pogumne napovedi: »Slovenija bo še imela krila!« A da bi zares poleteli proti obzorju resnične demokracije, bi morali v naši zavesti dosledno utrjevati prepričanje, da je svoboda v svoji srčiki zmeraj svoboda posameznika in da krivica v zadnji konsekvenci zmeraj zadene konkretno osebo, zato so za zločine proti človeštvu in za množične poboje vselej odgovorni tisti, ki v množici ljudi niso sposobni ugledati vsakega posameznika. Zato se bolj od tega, ali Slovenija še ima krila, postavlja vprašanje ali ima dovolj poguma, da se odlepi z blatne steze, na kateri smo po nepotrebnem spet pristali, ker ne znamo razjasniti z zgodovino. Namesto, da bi brali Jožeta Pučnika, ki je pred že pol stoletja videl daleč naprej, poslušamo umazano opravljanje, s katerim nas njegovi blatitelji potiskajo nazaj v preteklost.

Bomo še zmogli vzleteti?

Andrej Capuder

Duh je voljan

XLI
Besed preprostih, deklica, me uči,
povrni mi sveta prvotno rabo,
da mi ta čas, ko tule hodim s tabo,
olajša breme, ki skrivaj me muči.

Duh je voljan, vendar meso je slabo,
in pot zgrešiti znam pri jasni luči,
v predalih se nabirajo mi ključi
trenutkov, ki jih puščava za sabo.

Kot osel, ki na cesti se ustavi
in v sebi krmo tiho prežvekuje
in palica naprej ga ne pripravi,

tako zavrt sem brez pomoči tuje
in čakam, da moža me spet postavi
tvoj mili stik, ki up mi podaljšuje.

XLIII
Telo in dušo našel sem v kopeli,
ki tisoč let bila je brez lastnika
in zdaj stoji vsa lepa in velika
kot cerkev, kjer se bere evangelij.
Tu v veži angela in mučenika,
kjer se človeku srčna rana celi
in greh se v višji izravna skodeli,
se vidi roka božjega obrtnika.

Tu, kjer nekoč je vladala nagota
in eros je nastavljal svoje mreže
in Muz devet je brenkalo na struno,

sta zdaj doma tišina in samota:
tu kot na božji njivi snopje veže
in spravlja za nebesa – sveti Bruno.

L
Da pesem in ljubezen sta dve ženi,
ki v isti postelji pri možu spita,
resnica stara, mnogim še zakrita,
od nekdaj že prebivala je v meni.

Ne vidiš dveh, če nisi bil pri eni,
pri tem velja le služba celovita,
čeprav se delata, kakor da spita,
ko primeš eno, sta obe zbujeni.
Je pesem, ki iz dna srca te ljubi,
je lepotica, ki odpre naročje
in daje in ni níkdar na izgubi,
je milost, ki usliši želje vroče,
je ideal, ki v duši te zasnubi,
je Bog, ki te pokliče, kadar hoče.

LII
Povej mi, oleander, kje je hiša,
ki mi pred smrtjo dala bo zavetje,
kdaj se osuje mi poslednje cvetje
nad skladovnico let, ki se mi viša?

Do kdaj bom še poslušal milo petje
ptic, ki jim daje gnezdo moja niša,
kdaj pride dan, ki glasbo mi utiša,
in zima, ki pregnala bo poletje?

Zaspal bi rad, kot možu se spodobi,
ki svojo posteljo si sam pripravi
in rjuho si pod žimnico zarobi,

nato pa leže z biblijo ob glavi
in se nasmehne ljubljeni podobi
in čaka uro, ki mu čas ustavi.

LXXVII
Ob zidu pojdeva do Piramide,
kjer pod cipreso pesniki ležijo,
pomirjeni s seboj spokojno spijo
pod soncem, ki nikoli ne zaide.

Do tja jih ne doseže pljusk golide,
ki jo zavistneži povsod vihtijo,
tam vzeti v večno so akademijo,
kjer prvi bo, četudi zadnji pride.

Ker so ljubili, so umrli mladi
kot sad, ki ne izvije se iz cveta,
kot liščck, ki zapoje le spomladi.

Tam rešeni so praznega obeta
življenja, ki utaplja se v navadi
in si v nemoči podaljšuje leta.

LXXXI
Nikar ne reci, da je vse končano,
ko stroj telesa ti na prazno mlati
in kaže to, kar je težko priznati,
da lepši del življenja je za mano.

Veliš, da si odvrgel plug in brano,
da v tvoji njivi ni več kaj sejati,
da kot privid odšli so snopi zlati
in v kašči zrnje je že vse oddano.

Zaupaj v drugo rast, ki je nagrada
za tistega, ki v svoji brazdi vztraja
in ni mu mar, ko senca nadenj pada.

Kar si začel, to speljal boš do kraja,
v telesu starem bodi duša mlada,
ki večje vidi sonce, ko zahaja.

LXXXIII
Iz Rima rad se vračam na stezice,
kjer me ob cesti čaka hiša bela
med rožami, kjer suče se čebela,
in zadaj v gozdu pojejo mi ptice.

Nad streho lastovka lovi mušice,
marljivi oreh nam plodove dela,
pod zidom jablana se kaže zrela,
kragulj na nebu išče si družice.

Tam je moj otok, tja sva ubežala
pred dobo, ki pravičnega preganja
in mu z nasiljem piše spričevala.

Da ne bi tu dočakala spoznanja,
da ni otoka, da je vse obala,
kamor se morje hudega zaganja!

LXXXIV
In vendar je moj otok! Gnezdo milo,
ki iz leta v leto me je tam čakalo,
ki mu spomin je zvesto ogledalo
in mirna vest postaja mu plačilo.

Kaj lepih misli se je tam rodilo!
Kaj del in truda ondi je ostalo!
Obup sem preobračal v božjo hvalo,
kar me je udarilo, mi je služilo.

Kot ta, ki dobro vino hrani v kleti
in hodi tja in ga skrivaj pokuša,
ko barvo in okus dobiva z leti,

tako v ta kraj prihaja moja duša,
v njem hotel bi živeti in umreti
kot reka, ki je ne pobere suša.

Tina Kozin

Skrilasta tihožitja

***

ob njem je še hiša osivela
in skamnela do temena premen
obraza ne razdaja zdaj
niti jih ni pred desetletji in stoletji
kar stoji z ostarelimi okni
zazijanimi v zid a spet ta zid
ni neko drugo odtujeno z njo
deli zagledan dan in dlan
portala ta tla so kamnita
in skrita siva sila skrila
nad njim je zadnje obzorje
burji in borjač le včasih brsti
s pepelnatimi prsti skozi
streho na nebo pripnejo
dimaste niti da v njih valovi
ponoči ko nihče ne more spat
ker pada
sneg preveč na glas

šele takrat se razpredejo rože
ledu ob zidu
v bakrenem terenskem vozilu

***

lahko opiše še tihožitje
mesta osvetljena telesa
so okno kolo in obuvalo
plener je oplenjen v donebnem
slonenju v križnem železju
je topo fasetno oko to kletno okno
ni razbito slepo le brezčutno
zračno je zabarvano ozadje
za lunete utrjene mrenaste
vlage nažagane a vsaj še zlágane
so kovine sive in siena zlata
je žarnica ugasnjena v usnjeni
majhnosti copatka – pa lopate samote
so gladile poti njegovi izgubljeni nogi
in polico kjer stoji – v njej kloni
dinamika dinama v dinah dahlin
pa se umerja še mera za pas
pastelnih stikov med plastmi
paspartuja ki ga ni na praskanki

***

rjuha zlata
in oranžna
blazina sonca
zabuhla
soba in sprana svetloba
noči dve bledi nogi
zapleteni
žarki
zmečkana odeja
želja
poležana samota in dva
koraka modrega
jutra

***

poudarjena je ravna
ploskev loža kjer je koža
zasanjane košute
olevila voljna tla

tukaj rastejo
drevesa

druga tla so divja
tam je Lož poganjek
složnih ruševin spomin
zelenih vej je zanka
ovijalke vse kar je
je lubje zemlje

ta hriba sta ločena
in združena v dolino
tam so tla
razkrita zračnica nariva
jazbeca in mance
rožnatih roginov
vanjo vodijo ovali
vonja jelenjadi
trokrpasti prsti turkiza
jetrnik in strup jarice
spletanja nespečnega
vejevja in deževja
korenin
ta gozd so pajčevine
robinije in grozd
vetra je barva
socvetja

***
tako spočite so nekatere smrti
brez dna so pobočja brez brezna
globine pa ne izmeri zven sloneč
le na obrežjih votlega

spočetja

vesolja velika kot popek
in neminljiva vsak večer znova
splavijo njen elementarni glas
z izdihom iz trebušaste votline

pa obstane z njo nek drug
šelest ob škarpi na obali

tako se torej jalovi ta jalov jelen

in tako oddaljena je zelena gladina
po kateri se slano prestopa
po konicah zjedkanih kopit
tako spočito po začetku
sončnega zahoda

***
V smrti je groza in naslada.
Je dih življenja in potop.

Kajetan Kovič, Barka

ko Katja spi
sanjajo tudi vulkani
utripa le ekran
prostora in zastrta
vrata so priprta

ko Katja govori
se izgubijo vsi
pomeni ti in melodija
je kar pleteta dva črna
nohta ampak vrata so zaprta

ko Katja posluša
besede nežno kruši v sliki
je odmaknjena samota
terja vedno dva
in vrata so odprta

ko Katje ni
niti sobi
ki se sonči v topli luni
so vrata odstrta
in veter v prahu migeta.

Josip Sanko Rabar

Obar

Sodobni hrvaški književnik Josip Sanko Rabar se je uveljavil predvsem s svojimi meditativnimi deli kot pesnik (Pesmi bratu soncu) *ter s pripovedmi in z eseji* (Zagrebške razglednice, Umetnost in vera).

Zvečer sem hodil po mestu
ulica je bila prazna
k meni je stopilo pet skinsov[1]
pet na enega
poizkusil sem pobegniti
pa so me ujeli
tepli s pestmi in z verigami
teptali z nogami
ležal sem premlaten
in krvav
skinsi so se režali
obrite glave so zrcalile
nočno svetlobo
med prepevanjem so odšli
zakaj?
zakaj so me napadli brez vzroka?

Zakaj je moja koža temnejša?
Zakaj nisem tak kot drugi?
Zakaj sem iz Afrike iz Indije iz Kitajske?

Prosil sem
Ganeša[2] *zagrabi jih z rilcem*
trešči na zemljo
duhovi mojih prednikov
dajte mi moč za kljubovanje
da ne zapadem v stokanje
da obdržim ponos
o Bog pripelji pomoč
najdi v bližini policijo
vsaj mimoidoče priče
da se bodo potegnili zame
toda o Bog kot da me nisi čul
prepustil si me tem mesarjem
topega pogleda
zakaj?

1 obritoglavcev, neonacistov

2 Šivin sin s slonovo glavo

vanec

Kot po navadi
policije ni bilo v bližini
kot po navadi
niso našli storilcev
kot običajno
to je skromen prekršek
neresne mladine
ni vreden pozornosti

Nisem vreden pozornosti
marginalci so nebistveni
tudi skinsi so nepomembni
v mestu je le malo obritoglavcev
velika večina meščanov
je prijateljska do mene
in rasno tolerantna

Vsi ti so rasno zelo tolerantni
če bi prišel z njihovo hčerjo
in bi jim govorila o ženitvi
bi jim mrak padel na oči
in na njihovo rasno toleranco

Strašno je biti drugačen od ostalih
Ali ti nisi Bog vseh ljudi?
Ali nisi rekel: ni več Kitajca Indijca
Evropejca Afričana Latinoameričana,
vsi smo eno v Kristusu?

Kako boš o Kristus preobrazil ta svet
poln čudnih ograd in ovir?
Želel bi videti

Iz hrvaščine prevedel **Martin Silvester**

Dnevnik

2000 (V)

Alojz Rebula

Petek, 5. oktobra

Milo te je gledati, ko sede za mizo v kuhinji popravljaš moj *Credo* za *Družino*. Sam bi si želel kritike o vsebini. A ti hočeš najprej opraviti z jezikom, od vejic do sklonov. In padaš s svinčnikom na tipkano besedilo z ganljivo pedantnostjo … In če se kaj namrdnem, mi pomoliš listek s popravki na robu: »Danes trideset popravkov!« Seveda, zate je napaka, tudi če računalnik ne napravi med črkami natančnega presledka … Mene bi bolj zanimala drugačna kritika, miselna. Saj mi jo poveš, a samo dokler se ne nagnem k teologiji. Ne maraš je. Kakor je ne mara, se mi zdi, niti urednik, ki mu časnikarsko gre bolj za aktualnost. Tudi ne maraš, da cikam na kakšno dvoumno problematiko. Zate vera mora biti gotova in amen. Meni pa ni nikoli dovolj dokazov za to, kar verjamem. Vsekakor hvala ti za vse *Crede*, ki si jih doslej popravila, bilo jih je že na stotine, saj jih pišem že deset let. Hvala, prva bralka tistih mojih domislekov in tudi prva ocenjevalka.

Nedelja, 8. oktobra

Vedèr, ljubeč, srečen dan ob obisku mojih iz Šempolaja. Pravi naval: kar deset jih je na čelu z Rikardom. Ogledati jim dava, kar si je v Loki mogoče ogledati, cerkev v vasi ter Lisco in Kum na nasprotnih obzorjih. Obdarimo jih z jabolki z vrta in iz kleti.

Pa dnevu ni manjkalo še neko drugo veselje. G. Lapajne mi je prinesel iz Šentjanža – iz Krekovega Šentjanža, pravim jaz, ko pa je tam umrl veliki Slovenec –, vrečko kukmakov in dežnikaric. Veselje ni bilo toliko zaradi obetajoče se gobje večerje, kolikor zaradi gozdnega ozračja, ki je buhnilo iz vrečke. Privid krošenj in mahov, dolenjskih krošenj in mahov …

Dan, kot da ga je zrežiral dobrotni domači angel.

Ponedeljek, 9. oktobra

V Rimu 1500 škofov pri papežu zaradi posvetitve sveta Mariji. Njeni želji, izraženi leta 1917 v Fatimi, je prisluhnil šele Janez Pavel II. Saj je ta čedalje bolj poganski svet res potreben posvetitve. Poljska si je izvolila za predsednika bivšega komunista, Holandska je uzakonila istospolno poroko, Francija nasprotuje omembi krščanskih korenin v listini človeških pravic v ustavi Evropske unije …

Sreda, 10. oktobra

Dr. Dular prosi za slavnostni nagovor v Celovcu ob 150-letnici Mohorjeve družbe. Zraven se priporoča za upoštevanje obletnice v programu Drage.

Sicer pa sem te dni daleč od slovenskih tem. Italijanski časnikar Lupo mi je poslal vprašanja za intervju o p. Piju. Stvar mi niti ni nadležna, saj gre za prav tako velik kakor neovrgljiv nadnaravni pojav v XX. stoletju. Ničemur se niso izognili, da bi pri njem odkrili prevaro, vključno z nastavljanjem mikrofonov v njegovo spovednico …

Sreda, 1. oktobra

Credo za prihodnji teden: *Misliti na nesmrtnost.* To je komaj tema za današnjega kristjana, kaj šele za neverujočega. Nesmrtnost – ali ni govoriti o tem čudaško, nerealno, izzivalno? Današnji človek je preveč vsrkan v tehnično ekstazo, da bi nesmrtnost sploh potreboval. Zadostuje mu obožavani sedanji trenutek. To je seveda videz. Koliko dokazov bi bilo za to, da ga trenutek, ko ga opaja, obenem onesrečuje, da skuša zbežati iz njega – vzemi frenetični avtomobilski eksodus ob nedeljah iz velemest …

Četrtek, 12. oktobra

Nuncij v Sloveniji je s posebno izjavo ošvrknil TV (ignoriranje svetega leta) in – neimenovano –, *Mladino* (»Ne berem je, povedo mi drugi …«)

Na seji revije *Communio* mi dr. Rode naroči prevod eseja Paula Claudela *Réligion et poésie*. Rad se bom vrnil k avtorju, ki sem si ga kot študent hodil izposojat v Francoski inštitut in se opajal ob njegovi poeziji.

Na kosilu pri Mraku me Stane zelo spodbuja, naj nadaljujem dnevnik.

Petek, 13. oktobra

Tretjič čez Savo na dolenjsko stran za nič, čeprav sem šel visoko, skoraj do ceste proti Šentjanžu. Ne, ni bilo za nič. Bilo je za majhen čudež, za neki pogled, ko sem se spuščal s hriba: za pogled na dolinski čar, na Savo, in za pogled na neki hribovski čar onkraj reke, na Razbor. Bilo mi je, ko da se je belo brodovjece usidralo nad gozdovi, preden se zažene čez Savo, stisnjeno okrog admiralskega kompleksa zvonika in cerkve. Vredno je bilo iti na dolenjsko stran za nič.

Sobota, 14. oktobra

Sicer lahko greš tudi v Radež, tostran Save, za nič, pa se vrneš z jurčki. Na kolovozu sva se srečala z gobarjem, ki se je vračal domov, seveda z lepo bero v vrečki. Kdo, če ne on, tako rekoč utelešeni duh teh gozdov, strokovnjak za vse živo v njih, od gob do modrasov. Doma pa strokovnjak za vse, kar je v zvezi s kovino. Spet mi je govoril o puški, ki si jo je naredil sam. In o modrasih, ki jih je nosil v Zagreb. Na jutrišnje volitve da se bo požvižgal, ker da so politiki barabe. Tako mi je govoril, droban in žilav v svoji zemeljski genialnosti, ko mu je z roke visela vrečka, dokler ni rekel: »Odprite svojo vrečko!« Prazno, seveda. Branil sem se, da bi tisti dobri človek prekladal vsebino svoje vrečke, nabrano v kdove kakšnih strminah, v mojo. »Jaz jih imam doma!« je odsekal z mojim upiranjem in nalagal naprej. A to ni bilo dovolj: tudi lekcijo dobim, kako in kdaj je treba iskati, govori mi o mladi luni …

Nedelja, 15. oktobra

»Niso vsi Slovenci šleve,« sem si rekel, ko sem v *Družini* bral intervju s slikarjem Sedejem. Narodna zavest, odprtost sočloveku (prijateljevanje s Hribarjevima), verski čut (Kristus!) …

V Radež šel še enkrat za nič. Za malo manj kot nič, za dva turka.

V *Novi reviji* prebral Jančarjevo novelo *Barok*. Dobra literatura.

Torek, 17. oktobra

Klet Mohorjeve družbe. V njenem opečnatem somraku sedimo za podolgovato mizo sodelavci *Zvona*. Na mizi nezaupnica ravnatelja inž. Jeromna reviji: previsoka raven in časnikarski članki. Sam sem seveda za čim višjo raven, že iz krščanskega ponosa. Naj se Zvon, edina kulturna krščanska revija na Slovenskem, usmeri v folkloro, ko je ambicija heideggerjanske *Nove revije* svetovljanska odličnost? Ne spominjam se, ali sem sploh kaj rekel v tem smislu, saj se vendar smisel kulturne revije, ki da nekaj nase, vsiljuje sam od sebe. Raje sem poslušal in opazoval: preobloženega urednika Horvata, streljajočega Markeža (podari mi Petretov *Poskus ilirizma pri Slovencih*), mladostno ščebetajočega Simčiča na drugem koncu mize, polemičnega Capudra. Slišati moram izpade kakor »Vsega je kriv Rode«, »Peterle bo zrušil stranko« in podobno. Skratka: prav tam sem, kjer sem najmanj želel biti, v provincialni politični preklariji. Jo najbolj mešata Markež in Juhant? Odidem razočaran in grenak. Na cesti me dotečeta Eiletzeva. Z njima grem v hotel Turist. Z Eiletzem prideva do enakega sklepa: pustiti tempeljsko preddverje z voli in holoni in delati svoje. Med kosilom prisrčen pomenek, ko da ni med nama toliko let oceana. Na njegovo željo mu obljubim, da se bom v svoji rubriki v Družini odzval na njegovo knjigo *Moje domobranstvo in pregnanstvo*. Zaradi etične ravni dela bi to napravil sam samoiniciativno. Poslovimo se z obljubo molitve, kakor je med kristjani najlepše.

Ti znaš tudi potolažiti, Gospod!

Doma sem pometel listje. Po deprimentni Ljubljani mi je tisto sveže in bogato lipovo listje dobro delo, ko da sem se stuširal.

Četrtek, 19. oktobra

V toplem dnevu prevajal Claudela, *Religija in pesništvo*, tudi ob polemičnem ugovarjanju. Gozd se je ponorčeval iz mene: usmilil se me je z majhnim jurčkom, medtem ko jih mali Jaka nosi na desetine.

Paasilinna: to je menda prvi finski avtor, ki ga berem. Naslov *Gozd obešenih lisic* obeta več, kot najdeš. Spretno napisana pustolovščina na meji limonade, brez umetniškega profila. Zakaj ga berem? Zaradi srečanja z onim Fincem v Mantovi.

Ponedeljek, 23. oktobra

Med pošto, ki me je čakala na Opčinah, je tudi pismo v latinščini. Kajetan Gantar se v obema ljubem jeziku zahvaljuje za moje čestitke ob svojem jubileju.

Obsavska gobišča moram tukaj nadomestiti z gozdičem proti Banam ali z onim drugim pod bohinjsko železniško progo, bolj poetičnim, s pogledom na morje pod Barkovljami.

Slastno branje *Reflexions of America.*

Dragi Jacques …

Torek, 24. oktobra

Mario prihaja iz Slovenije s cvičkom in z vtisi s predstavitve Eiletzeve knjige. Bo emigrantsko okolje z navdušenjem sprejelo takšno bolj humanistično kakor politično navdahnjeno delo? Kaj bo rekla o nji *Nova slovenska zaveza*, če bo sploh rekla kaj?

Drugačno branje z druge strani: *Ravensbrück* domačinke Savine Rupel.

Petrtek, 26. oktobra

Dan, nalit nekako čez rob. Od jutra, ko mi je znanec z onkraj meje čestital za zadnji *Credo*, namenjen prazniku vseh svetih. Čez rob je bilo tekanje po mestu od okulista do računalniškega servisa. Čez rob mojega žepa je bilo, da sem si šel kupit ne samo Danteja (ja, v eni sami knjigi, s finim komentarjem, Dante mora biti zmeraj pri roki, tudi če ga samo gledaš …), ampak tudi novega Messorija, njegov *Prazen grob.* Po svoje je bilo čez rob tudi to, ta pošiljka Marjanki, da otrok ne bo zeblo, nekaj vreč polen in 3x75 briketov. »Ko da sem namesto polen jemala v roke kose kruha,« je hčerka telefonirala Zorinim solzam …

Nedelja, 29. oktobra

Na obisku dr. Andrej Beličič, moj ameriški dopisovalec, zdaj v Evropi, bradat in možat. Vprašam ga, ali naj mu postrežem s cvičkom ali s šampanjcem. Sin Dolenjca je za cviček. Na široko se razgovoriva o njegovem ameriškem svetu, o mestu Syracuse, o njegovem psihiatričnem poklicu, o naravi in živalih, od kolibrijev do postrvi, o Egiptu, ki je njegova ljubezen. Bivši dijak naše klasične gimnazije, ki sodeluje pri milanski *La settimana enigmistica* (za zahtevnejšo križanko porabi tudi do dvanajst ur), a ki tudi prevaja *Palatinsko antologijo* …

Sobota, 4. novembra

Ob 19h proslava starejših občanov v njihovem domu, nekdanji graščini, ki od komunizma dalje služi primernejšemu namenu kakor poletnemu oddihovanju gospode z Dunaja. Povabljena sva bila, da sodelujeva. Tako sem tistemu nebogljenemu občinstvu prebral brez učinka neko črtico, Zora pa z večjim odmevom opis Loke iz svoje prve knjige, kakor sem ji bil svetoval. Navzočemu župniku sem povedal, kaj mislim o njegovih pridigah.

Nedelja, 5. novembra

Stvar ni vredna dnevnika, a življenje je tudi iz takih reči, iz sublimnega in prostaškega: zaradi likanja prevoda Claudelovega eseja o poeziji sem pozabil skuhati krompir, kakor sem se bil obvezal.

Torek, 7. novembra

Zadnje čase se ukvarjam z nečim dramskim o Slomšku, pa mi ne gre preveč od rok. Zakaj torej ne pustiti papirja in se naužiti nekega drugega dramskega dogajanja pred odrom Čelovnika?

Nastopila bom jaz, Jesen, z vso dramatiko svojih barv. To bo moj vrhunski nastop, preden moje žarenje ugasne. Gledam to dramatiko, ki jo igrajo hrasti in bukve, dokler se na vsem lepem nebo ne sčrni in me zapodi domov.

Sreda, 8. novembra

Med grabljenjem listja pod lipo me pokličejo na telefon. Gospa Cepar s tržaškega italijanskega radia me začne pregovarjati za neki nastop na tržaškem radiu. Namreč o škofu Santinu. Nastopil naj bi s škofom Ravignanijem, z dr. Cecovinijem, z zgodovinarjem Miccolijem in dr. Botterijem. Gospe dam svoj *sofferto assenso*, kakor ji rečem, svoj trpeči pristanek.

V ZDA veliko pričakovanje; kdo bo zmagovalec na predsedniških volitvah, Bush ali Gore.

Spet me nekdo zmoti pri grabljenju pod lipo. Študent političnih ved iz Hrastnika, najstarejši od otrok, prodaja najlonske vrečke. Pomenim se z njim. Žal mi je, da ga vidim pri političnih vedah.

Nova Družina mi razsvetli večer. Ne toliko zaradi moje rubrike, s katero sem komaj kdaj zadovoljen, kolikor zaradi občutka, da je prišel v hišo slovenski kurir »Veselega oznanila«, da je večerno zarjo prešinil memento Nevidnega, korak Prihajajočega …

Sobota, 10. novembra

Strašna nesreča v avstrijskih Alpah: 71 mrtvih v predoru. Kakšen memento …

Sreda, 15. novembra

Čez dan odpremil vrsto pošiljk (čestitka dr. Šuštarju za 80-letnico, Claudelov prevod reviji Communio, *Molitev za novo tisočletje* iz Sedilisa Mladiki, razpravo o Slomšku Mohorjevi), zvečer pa se odpeljal v Celje na koncert zborovskih skladb sovaščana Jakoba Ježa. A moja slušna dojemljivost se mora boriti za njegovo muziko.

Petek, 17. novembra

»Je bila Cerkev poražena?« – vprašanje, na katero naletim v Ampaku. Vprašanje iz militantnega pojmovanja Cerkve kot ustanove v konkurenci s silami tega sveta. Toda ali ni Cerkev v nekem smislu zmeraj poražena? Ali ni začela s tremi stoletji poraženosti? In danes na Slovenskem ali ne doživlja enega samega poraza zlasti v najprestižnejšem na tem svetu, v politiki? A to ni strateška poraženost. Strateško bi bila Cerkev poražena, ko se Kristus na koncu časov ne bi vrnil. Ko Kristus ne bi bil Bog.

Nedelja, 19. novembra

Použijem več kot 50 strani romana Ernesta Sabata *Grobovi in junaki*. Sabata sem začutil kot izjemen pojav sredi gostobesedja latinskoameriške literature. Kaj ga dela tako izjemnega? Človeškost in posluh za poslednje reči.

Torek, 21. novembra

Po slabi noči – tableta ob 1h –, razkošen dan; tako se življenje oddolži.

Biti predmet fotoaparata ni moje veselje, a fini in obzirni Tihomir Pinter me nič ne moti, ko pride s svojo aparaturo. Kar potrpežljivo prenesem, da sproži nad mano kakih 50 škrtljajev. Pri kosilu se široko razgovoriva. Je doktor kemije, z izkušnjo življenja in sveta. Vrača se iz Kalifornije in tako mi mora pripovedovati o tisti pokrajini, ki jo ne vem zakaj imam za najlepšo na svetu. Ko se poslovi, se oglasi telefon. Čarovnik iz Loke te vabi na gobe, reče Zora.

Še danes je razsipno nabiral, dokler ga ni pregnal dež. Pršut, sir, vino: v tej hiši niso doma samo gobe, ampak tudi gostoljubje.

Dolg pomenek. Zanima me njegovo lovljenje modrasov. Ja, tam v skalovju nad Žirovnico jih je lovil. Eden ga je tudi pičil. Nosil jih je prodajat v neki laboratorij v Zagreb. Kaj pa drugo živalstvo po gozdu? »Danes sem videl zajca, dva merjasca, štiri srne.« reče. Ni mu do lomastenja v prazno. »Jaz ne grem kar tako ven. Prej si ogledam kak prostor tamle nad hišo, če kaj raste.« Saj, hišo ima tik pod gozdom, stopi čez potok in je na gobišču. A verjetno mu, duhu gozda, ni niti treba stopiti tja. Verjetno mu je dovolj. če na hišnih vratih povoha zrak …

Domov se vrnem obdarovan z vinom ter s svežimi in vloženimi gobami. Pa ni konec presenečenj dneva. Dr. Šuštar se zahvaljuje za čestitke ob 80-letnici in kaj navrže k zahvali? Literarno idejo. Nič manj kot Marijin dnevnik …

Dnevnik je moja priljubljena literarna zvrst, a še nikoli mi ni prišlo na misel, da bi se lotil česa podobnega. Sicer pa se je dr. Šuštar verjetno pošalil. Vživljati se v psihologijo brezmadežno Spočete? Tu mora verujočemu ugasniti vsaka literarna volja.

Sobota, 22. novembra

Časnikar kulturne rubrike *Dela* Peter Kolšek me prosi za prispevek *Prešeren in krščanstvo* za številko, posvečeno pesniku.

Dr. Dolgan prosi za pismo z literarno vsebino za zbirko pri Kondorju.

So to, kar mi prihaja na uho, čenče ali kaj več? Na primer:

1) da je Kidrič pisal Miri Svetina, da bodo Kocbeka, če ne podpiše *Dolomitske izjave*, likvidirali in dali na njegovo mesto Mikuža …

2) da je Karlo Cankar po Ivanovi smrti vrnil celjski banki honorar za nenapisano delo …

3) da je Juš Kozak na pritisk KP odklonil Gradniku objavo pesmi v Zvonu …

Večer prebijem s Hopkinsom. Ta Anglež bi me moral posebej zanimati, in sicer iz dveh razlogov: zaradi prestopa v katolištvo in celo vstopa v jezuitski red ter zaradi ukvarjanja z grško antiko (profesor grške književnosti na univerzi v Dublinu). Moram pa reči, da mi ta pesnik - jezuit bolj kot s svojo poezijo, ki je toliko vplivala na angleško kulturo, imponira s svojo zvestobo sprejeti veri in izbranemu poklicu.

Petek, 24. novembra

Za zbornik literarnih pisem bi lahko izbral kaj s slovenske gredice, pa sem se odločil za eno svojih pisem Manliu Cecoviniju. Pismo je bilo seveda treba prevesti, kar mi je vzelo dan.

Ponedeljek, 27. novembra

V Sabatovem romanu sem našel veličastne stvari (na primer srečanje z Borgesom), a tretji del mi je neprebavljiv (razvlečeno onegavljenje s slepcem …). Kako je mogel tako odvreči kompas?

Torek, 28. novembra

Stane me pričaka pred hotelom Union. Slabo sledim slovenskemu času, če moram šele od njega zvedeti, da je dobil Zoisovo nagrado za dosežke v arheologiji. Prisostvujem počastitvi na Akademiji, kjer mu spregovorijo Bernik, Dolenc, Jeromen, izza svojih mizic pa še Krašovec, Gantar in jaz. Na kosilu k Mraku povabi tudi Vinka, ki je prišel pome v Ljubljano, da me popelje v Pliberk. Čez kopni Ljubelj ne morem brez asociacije na eksodus '45.

Postanek v gostoljubnem penzionu gospe Renate Falke. V prikupnem prostoru sredi alpsko lesene strukture si lahko ogledam album njenega pokojnega moža, slikarja.

Novi pliberški kulturni dom me pričaka pošastno prazen. Če izvzamem Vinka, dr. Venclja in gospo Falke, me bo poslušalo osem ljudi, med njimi štirje duhovniki, med katerimi zadnja koroška legenda, 95-letni go-

spod Holmar z Obirskega. Spominjam se monumentalnega nastopa, ko je oponiral mlademu koroškemu predavatelju v Tinjah. Bil je kakor veličasten glas umirajoče Koroške. Zdaj, po predavanju, je drugače monumentalen, recimo prisrčno domače. Govoril sem o *Svetem pismu*, gospod Holmar pa ima v sveti knjigi mesto, na katero je tako rekoč obesil svoje srce. Mesto, ki je verjetno med vsemi biblicisti očaralo samo njega, gospoda Holmarja z Obirskega. Z dvignjeno roko mi nalaga naslednjo življenjsko obveznost: »Napisati boste morali veliki tekst o Tihiku, ki ga sveti Pavel trikrat omenja in ki ga sveti Hieronim razlaga kot Silens – Slovenec …« Tega 95-letnega Slovenca, ki bi rad naredil iz Tihika slovenskega rojaka, res ne smem vprašati, ali verjame v venetsko teorijo, saj bi ga verjetno že vprašanje užalilo.

Sreda, 29. novembra

Zjutraj mi Vinko razkaže koroško znamenitost. Po strmini, porasli s smrekami, se povzpneva na Hemino goro. Prideva do votline sv. Rozalije. Votlina je na vrhu odprta, na dnu stoji kip svetnice iz peščenca, tam je tudi studenec z vodo, zdravilno za oči. Po stezi, prepleteni s koreninami, se povzpneva do gornjega grla votline. In tu je še ena znamenitost: na idilični ploščadi sredi gozda arheološki park in cerkev sv. Save. Nekoč je bil namreč tu važen verski center. Na ploščadi so vzidane osnovnice petih cerkva. Med njimi sta dve bili arijanski. Pogled proti zahodu: morje megle do Svinjske planine. Globasnica, Šmihel, obmejni prehod Holmec s spominom na zadnjo bitko druge svetovne vojne. Iz pogovora na poti naj zabeležim, kako je Vinka, še otroka, oče peljal kropit Prežihovega Voranca. Razgovor se po kosilu nadaljuje na njegovem domu. Sproščeno, potem ko v zidu ni več udbovskega ušesa. Vinko je za to, naj se kristjan odtegne politiki. Zame bi bilo to umanjkanje, ki bi kristjane družbeno minoriralo. Tukaj se razhajava kot še kje.

Hvalnica dvojini

Janez Kajzer

V dolgem hodniku klinike sedi nasproti podeželanka, ob njej ždi odrasli, a že na prvi pogled nekoliko zaostali sin, ki ves čas molči, na drugi strani pa podeželan, star kakih šestdeset let.

Možakar je ves čas čakanja izrabil, da je ženski, ki jo je očitno videl prvič, o nečem marnjal, kot pač klepetajo neznanci, da bi pregnali čas. Prav trudil sem se, da ne bi razbral, o čem razlaga, poskusil sem si celo zatisniti ušesa, da ne bi razločil niti posameznih besed. Ker so kljub temu prihajale do mene, čeprav nepovezane, sem si prizadeval dihati glasneje, da bi s šumom, ki ga povzročata vdih in izdih, preglasil pomen njegovih besed. Toda bolj ko sem si prizadeval, več besed je pljuskalo vame in sčasoma so se strnile v razločno pripoved.

O ničemer posebnem ni govoril. Njegovo govorjenje je zadevalo, ustrezno njegovim letom in njegovemu nekoliko zanemarjenemu videzu, nekdanje prehrambne navade. Pel je hvalo preprosti kmečki hrani: fižolu, zelju, krompirju. Ni mogel prehvaliti fižolove solate, v katero je bilo narezane veliko sveže rdeče čebule, kakršne da ni več dobiti. Razlagal je o posebnem okusu doma narejenega kisa, s katerim je bila tista solata zabeljena. Omenjal je razrezan strok česna, ki je prav tako začinil tisto solato. Celo zrnata sol, s katero je bila solata osoljena, je bila v njegovem spominu nekako drugačna, manj industrijska, bolj naravna, bolj domača. Razlagal je, kako si je še tako pokvarjen želodec ozdravil s kuhanim zeljem. Ni mogel prehvaliti okusa po zelnici, ki jo je na koncu spil kar iz sklede, vse do zadnje kaplje. Hvalil je krompirjeve jedi: krompir v oblicah, zabeljen kuhan krompir, pa stlačen, prelit z mastjo in z ocvirki, krompirjeve cmoke. Malo je pomolčal, nato pa poudaril, da si nekoč niso mogli privoščiti tort in vseh teh slaščic. ki jim še imen ne ve. Joj, kako so zdihovali po njih!.

Ženska mu je ves čas pritrjevala in včasih tudi sama povedala kakšno misel o zdravi, preprosti domači prehrani.
Sledil je premolk, kot da sta temo izčrpala.
Ko sem že mislil, da sta zares umolknila in da bom naposled deležen miru, v katerem bom lahko tudi sam o čem razmislil, pa je oni začel vso svojo pripoved znova. Toda poprejšnjo odtujeno množino (smo jedli, smo pokušali, smo imeli radi) je nenadoma zamenjal z dosti bolj osebno dvojino, v katero je poleg sebe vpletel svojo ženo. Ob dvojini, v kateri sta složno pospravljala najrazličnejše dobrote preproste podeželske kuhinje, pa je vse pogosteje uvajal tretjo osebo: tudi ta je bila seveda njegova žena, ki mu je vso tisto hrano pripravljala. O vsem je razlagal nadvse podrobno: kako je fižol oluščila, kako je zavrgla kakorkoli poškodovana zrna, kako ga je zatem namočila v lončeni skledi in koliko časa ga je pustila namočenega, kako ga je naposled dala kuhat, toda ne v mrzlo vodo, ampak v ravno prav mlačno, kako ga je potem, ko je bil kuhan, odlila, ga malo shladila, toda ne preveč, ga začinila in ga naposled, še nekoliko kadečega se, postavila na mizo.
No, vse te njegove razlage so bile razvlečene. Kdo pa se meni za vse te podrobnosti! Ženske znajo hrano pač bolj ali manj skrbno pripraviti, končno jo stresejo na krožnik, poje se jo in amen! Kaj bi o vsem tem na dolgo in široko razpredali! Povrhu še v zdravniški čakalnici, kjer padajo besede v tuja ušesa, ki so jim vse te prehrambne neslanosti morebiti celo nadležne.
Ko je možakar izčrpal sorazmerno skromen seznam preprostih jedi, je spet obmolknil, kmalu pa mu je misel poromala v čase, ko sta bila z ženo še fant in dekle. Očitno se je odločil, da se bo s svojo novo naključno znanko, ki je večidel molče sedela poleg njega, spustil v intimnejše teme. Poudaril je, da takrat niso poznali nobene spolne vzgoje, še slišali niso zanjo. Kakor je bila preprosta in zdrava hrana, tako so bili preprosti in zdravi tudi medsebojni odnosi. Za to nezapleteno ugotovitvijo se je očitno skrivala kritika sodobnih odnosov med spoloma, kakršno predstavo je že imel o njih, morda je namigoval na perverznosti, o katerih je kdaj slišal, ali na zasvojenost z mamili ali na manjšince ali na bogvekaj.
Poslej je govoril manj in odmori med eno in drugo mislijo so postajali daljši. Toda še kar naprej je uporabljal dvojino (midva z ženo sva mislila; ko sva romala na Brezje, sva se spotoma ustavila; ko sva kupovala

novo kozo). Kadar pa je uporabljal tretjo osebo, ta je bila vsakokrat izključno samo njegova žena, je ni označeval samo z izbranimi pridevniki ali ji dodajal ustrezne nežne glagole, ampak je svojo govorico nekako zmehčal, da se mu je skoraj zatresel glas. Ko je v nekem trenutku spet premolknil, sem začutil, da mi njegovo govorjenje nenadoma nič več ne gre na živce, ampak sem si nasprotno zaželel, da bi še kaj povedal in se še nekoliko razkril. Očitno je bilo, da živita z ženo izjemno skladno. Za vsem njegovim razlaganjem in nenehnim omenjanjem žene je tičala najčistejša idila, kakršna živi morda samo še v besedilih zabavne glasbe. Zakaj pa ne, zakaj pa ne!

Rad bi ga celo kaj vprašal, usmeril njegovo pripoved, a sem se moral delati, kot da ga sploh ne slišim. Skušal sem si predstavljati tako opevano ženo. V mojih očeh je bila mlajša, kot je najbrž bila v resnici, a saj je bila takšna najbrž tudi v njegovih očeh. Morala je biti gibčna, že zato, ker je očitno ves čas tekala naokrog in mu pripravljala vso tisto hrano. Še vedno je morala biti zaljubljena vanj, sicer ne bi ves čas tako ljubeznivo skrbela za njegovo počutje. Predstavljal sem si, kako ga prav tisti hip težko čaka tam nekje v meni neznanem podeželskem domu, kako po svojih gredicah reže njemu tako ljubo zelenjavo, kako ji na gredice uhaja koza, ki se ji je malo prej posrečilo odvezati se. Razmišljal sem, kako je možak, ki tule že uro in dalj čaka na rutinski pregled, kakor čakam tudi jaz, že naveličan te čakalnice, zaudarjajoče po jedkem čistilu. Rad bi bil že doma, za lepo pogrnjeno mizo, rad bi ji pogledal v oči, se je nežno dotaknil z roko, samo toliko, da bi oba dva še enkrat občutila svojo enkratno dvojino; zatem pa bi ji podrobno poročal, kako je opravil pri zdravniku.

Očitno velja stara resnica, da se misli prenašajo, ne da bi bile izgovorjene. Česar nisem vprašal jaz, saj se nisem smel izdati, da prisluškujem tujemu pogovoru ali natančneje samogovoru, je vprašala ženska, ki ji je bila pripoved namenjena. Ko ji je v vnovičnem predavanju o slastnosti nekdanje preproste kuhinje razlagal o ženini rižoti, ga je, očitno tudi sama zvedava kuharica, povprašala po receptu. Katere vrste zelenjave dodaja in v kakšnih razmerjih?

Ej, je bil v hipu v zadregi. Tega pa ne ve tako natančno. Saj veste, moški je in ga kuha ni nikoli prav posebej zanimala, ko pa je vedno dobil že vse pripravljeno na krožniku. Žena bi že vedela, ja, njo bi moral povprašati. Nekoliko je postal, kot da se obotavlja, nato pa se je vseeno odločil in

pojasnil, da bi jo bil moral vprašati takrat, ko mu je opevano rižoto še pripravljala, zdaj pa da je že prepozno. Ne, priznati mora, da mu nič več ne pripravlja tiste rižote in tudi nobene druge jedi ne, osem let bo že od takrat, odkar so se pokazali prvi znaki njene bolezni. Sprva se ni zavedel, da je kaj narobe, mislil je, da mu samo malo nagaja ali pa da se z njim šali. Toda to ni bilo v njeni navadi. Sčasoma je le odšla k zdravniku, ki je prvi izrekel usodno diagnozo: skleroza, zameglitev uma. Sprva je mislil, da bo vse tako kot prej. Ko pa je nekoč prišel domov, jo je našel nezavestno in povsem spremenjeno na tleh. Ob njej je ležala odvržena prazna plastenka gospodinjskega čistila. Sledovi istega čistila so bili vidni tudi okrog njenih ust in na obleki. Z rešilcem so jo odpeljali v bolnišnico, kjer so ji očistili želodec. Ni bilo hudega, rešili so jo. Izkazalo se je, da je strupeno tekočino spila pomotoma, da bi se pač odžejala. Nikoli ne bi segla sama po sebi, je zatrdil, tudi ni bilo nobenega vzroka. Toda bali so se, da bi se zadeva ponovila. Njeno duševno stanje se je slabšalo iz dneva v dan. Prej ko slej je morala na negovalni oddelek doma za starostnike. Sedem let jo že obiskuje tam, niti en sam dan ni umanjkal. Tako pač je, je vzdihnil z vdanostjo človeka, ki je tudi v tem videl nekakšno naravnost. Vse tisto njegovo govorjenje o nekdanjih časih, ki sem ga sprva tako težko prenašal, je bilo v resnici samo vzdihovanje po udobju in ljubeznivem domu, v kakršnem mu je bilo dano živeti do pred osmimi leti.

Čez malo časa ga je sestra poklicala v ambulanto. Ko se je vrnil, nam je prijazno pomahal, kot se pomaha starim znancem, občutil sem, da tudi meni. In že je njegova postava izginila v dolgem hodniku, polnem čakajočih pacientov. Ženska, h kateri hiti, nima svežega, čilega izraza, kakršnega je s svojim govorjenjem vzbudil v moji predstavi, ne gibčnega, še mladostnega koraka, ne prodornega, veselega, prijetnega pogleda. Njene oči so povešene in njen pogled je omrtvel; če že ne leži, ždi na robu postelje, brez volje, da bi storila kakršenkoli korak; ko ji mož nežno prigovarja, mu zgolj neodločno prikima; nikakršne lastne volje ne kaže; je zgolj rastlina, ki je povesila vse svoje liste; nikoli več se ne bodo zravnali. Je samo še okameneli odtis nekdanje živosti, pred katerim njen spoštujoči mož izraža svojo zahvalo. Jutri, pojutrišnjem bo to na enak način izražal pred njenim nagrobnikom.

Ivan Cimerman

Nelly, neseser in trije polameriški biznismeni

I.

Pričakujoče žarimo. V naše podjetje Podjetniško združenje za Srednjo Evropo – Middle Europe Enterprise Union prihaja poslovna lepotica Nelly iz Detroita v spremstvu treh tovarnarjev.

Ne koraki, ki cokotaje naznanjajo njen prihod; ne njena s karizmatično močjo in ženskostjo prežeta postava; ne njene kretnje, ki v radarski krožnici rok silijo od njenega telesa, ne morejo docela izraziti vsega razkošja, ki kipi iz nje. Moj pogled, ki radovedno, v tipanju in raziskovanju, drsi po njej, se igrivo sreča z njenim. Njeno črno obleko, ki ji elegantno ovija skladno postavo, dopolnjuje diamantni nakit tiffany, ki razodeva izbrušen okus. Njene uglajene kretnje in labodja drža kažejo na samozavest. Ej, kdaj se je naša vaška Elica prelevila v damo Nelly? Že nekaj let prinaša našemu podjetju dobičke in vznemirljiv poslovni izziv z vseh kontinentov.

S svojim karizmatičnim možem Ivanom – Johnom, poslovnežem in menedžerjem računalniškega, transglobalnega kova, je preživela v Detroitu tri uspešna desetletja v poslovanju z vrhunskimi ameriškimi firmami. Bil je eden prvih ameriških, Fulbrightovih štipendistov v Evropi, kandidat za našega prvega ministra Ministrstva za znanost in izume, odličnjak, nato »ameriški« izvedenec za globalne gospodarske sisteme Vzhodne Evrope. Oblačil se je pri Valentinu v Rimu in pri Diorju v Parizu, a obuval pri Scarpu Belliniju v Milanu.

»Hello, bogdaj - good dej, kako - ste - kej?« poetično zažubori potoček besed izza sočnih ustec, ki se pod ljubkim zavihkom nosa oblikujejo v srček.

»Jaz sem Nelly Slamich!« galantno-nonšalantno pomolí z diamanti obloženo roko Roku Kovačiču, novemu, zmedenemu predsedniku upravnega odbora Middle Europe Enterprise Union v pozdrav. Hmmm - ali jo mora poljubiti? Ves zbegan viteško pomenca, ponese roko k ustom ... A Nelly jo prezirljivo odmakne. Ne trpi ponižnih! Glavni nato v zadregi stiska roke treh resnobnih, togo in zadržano smehljajočih se mož. Žareča, a rahlo prikrito žalostna Nelly nam jih predstavlja v poslovenjeni amerikanščini Detroita, z neizbrisnim dialektom otroštva:

»Dovolite: Tovarnarji, partnerji naših treh ključnih tovarniških kompleksov: Plastika - John Stasny, pol Čeh; Strojništvo -Janush Dwozobsky, pol Poljak; in Visoke gradnje - Joltann Görgreš, pol Madžar. Prišli smo, da obogatimo vašo deželo. Kot nekdanji Evropejci prodiramo na današnji evropski Vzhod. V Ameriki se v poslovnih krogih širijo vesti, da je to vaše območje obetavno tržišče! Radi bi takoj donosno investirali svoj kapital. K sreči smo po septembrski krizi na Wall Streetu še pravočasno prenakazali sredstva v švicarsko Züricher Vertraunen Undechiffrírt Bank. Varna naložba. Najvišje obresti v Evropi. Zajamčena popolna diskretnost!«

Njen obraz ji je vzel v oblast otožen izraz. Povesila je glavo, kot da je v usodo vdana žrtev pred programiranim daritvenim obredom.

Pri tem se ji na lakti desnice elegantno pozibava velik damski neseser, ki ga niti za hip ne odloži.

II.

Za trenutek ali dva onemimo nad tolikšno zasebno odkritosrčnostjo, družinsko zaupljivostjo, skoraj naivno neposrednostjo, ki preveč razkriva namene in kapitalne, ranljive točke poslovnih partnerjev.

Očarljiv glamour, ki ga razsipava med očarane, je del dogovorjene taktike: Metanje bleščečih žarkov, nizanje velikih ameriških uspehov in big biznisa v slovensko, začetniško negotovost delničarjev – »zelencev«, v našo plaho mladokapitalistično, a že drzno vratolomnost. Opora za hojo po robu poslovne revščine, v odvisnosti od milosti glavne in treh stranskih bank in petih igralnic na srečo. Revni smo od lastninjenja dojenčkastih, svetu in Evropi nedoraslih bank in delnic, ki smo jih prodali trgovcem Mercummerca, Švicarjem pa superdonosne tablete pills. Podkurili smo naftarjem Petroleja in odpihnili peno pivovarnarjem Unipene. Po posojilni igri uglednih bank brez kritja tvegamo sanjske, megavatne projekte. Nihamo po zraku z daljnovodi Elektro Velesa. Italijanski Elettrosciocco si je ob višji ceni naše elektrike premislil, Slovenijastres pa ne more več posegati v monopolna, milijardna prekupčevanja z gigavati. So Naše elektrarne zdaj Vaše elektrarne? Potuje naša investicija po poti: naš žep – tuj žep – tvoj žep – naš davek? So paradni konji socialistične enovprege klecnili na zakasneli prvomajski paradi? So sinovi komsomolcev tisti, ki so po osvoboditvi na vodilnih mestih vtaknili v žep svoje ali delavske tovarne? Suženjski »lonski posli« ne prinašajo dobička polzaposlenim, le drobtine. Naturna menjava z Rusi rojeva neplačene dolgove, namesto plačila dobimo tolažilni kaviar, ki ga prodamo. Cleaning za kliring! Catch the cash as you catch can! Izpod pulta – na roko in pod šifro – v Švico. Prodajmo prodajalce narodnega bogastva! Paradne industrijske konje – oslom!

Morda nas reši Nelly, obet iz Amerike in trije bleščeči tovarnarji, člani trusta International Enterprise & Development Association, Detroit, osišče poslovnega sveta, last našega para Nelly & John Slamich. Trije poslovni asi: Plastik Stasny je začel izdelovati plastične zamaške v garaži nekje v Pragi. Strojnik Dwozobsky, junior, je v varšavskem getu začel kariero pri očetu s preprodajo ruskih krogličnih ležajev za tanke in topove iz Zakavkazja. Györgres Visokogradnik je bil na začetku mednarodne kariere v predmestju Budimpešte izvedenec za gradnjo visokih gasilskih stolpov, ki so bili krinka za prve radarje na Vzhodu. Danes gradi ameriške superstolpnice, sky-scrapers.

Na nadlakti Nellyjine desnice ves čas niha skrivnosten damski neseser.

Ko je njen mož Ivan raziskoval globalne donosne sisteme Vzhodne Evrope, je v hotelih Intercontinental, dostojnih njegovega ranga, odkril te tri podjetneže, bodoče tovarnarje. Nikoli ni nobenega vprašal za diplomo ali politično ozadje. Zanimalo ga je le dolarsko ospredje! Srečeval jih po barih, kjer so nekdanjim despotom socialistične industrije, preprodajalcem ameriških dolarjev, mamil in belega blaga razlagali svoje utopične vizije. Ej, prav to je Ivan potreboval: vizije, ideje in »donosne zamisli« z Vzhoda, ki jih je nato preimenoval v »projekte« Zahoda. Narekoval obema tajnicama. Dal narisati sheme in preveriti izračune za tri tovarne. S pomočjo spletnih, televizijskih in filmskih reklam pritegnil rodoljubne Čehe, Poljake in Madžare, ki so hoteli svojim domovinam pomagati pri vstopu v Nato.

Preusmerili so se v proizvodnjo transglobalne vojaške opreme.

Levinji delež pri sklepanju naročil gre nedvomno očarljivi germanistki Nelly, nekdanji punčki iz naše panonske vasi Strelci. Njen mož, ekonomist Ivan – John, se je iz študenta menedžersko prebudil leta 1968, ob gibanju flower-power generation, ki je sledila geslu: Make Love not War!

Nelly vse tesneje stiska k sebi velik damski neseser, torbarsko umetnino firme Toko Domžale iz lesketavega črnega boks usnja.

Trije tovarnarji torej. In naša Elica, zdaj uspešna menedžerka Nelly! Viskiji porjavijo bruše-

ne kozarce Steklarne Rogaške. Vince sedmih slovenskih vinotek se iskri ob težkem enotenju mišljenj in stališč o naložbah in investicijah.

»Severovzhodno tržišče bo bodoča zlata jama, ne južno. Po Miloševiću in njegovih naslednikih na Balkanu ni več varna nobena naložba! Nekoč smo kupovali celo zlato v srbskem Majdanpeku, stranski produkt pri rafineriji bakra, ha-haa-haaa!« kopitljavo zarezgeta plastik Stasny. Prešeren, z dolarji nabit smeh treh obetavnih se odraža na naših zaskrbljenih obrazih in nas polni z delničarskim svetovljanstvom. Možje tehtajo možnosti za plovbo iz mediteransko-balkanskih voda na svetovna tržišča Azije in Brazilije, ob Atlantiku. Globalno se sprehajajo po donosnih kontinentih in nekdanjih kolonijah velesil: »Lahko bi vlagali v Mitsubishi Robots ali v švicarski Nestlé. Celo v sibirske diamante, last nizozemske velefirme Van de Beer, ali v moskovski Gasboom, če bi Duma to dovolila ... Po premirju, ki ga bo sklenil Barack Obama v Iraku in izgubljenem tamkajšnjem naftovodu, se lahko pridružimo Rusom za Južni krak naftovoda, ki bo vodil do Trsta in v srce žejne Srednje Evrope. Desni odcep cevi tega naftovoda bi lahko napajal polusahlo prekmursko rafinerijo Nafto sredi koruznih polj pri Lendavi. Slovenci pa bi z odvodi od glavnega naftovoda predelovali nafto v najcenejši bencin in z njim napajali avtomobilski bazen Srednje Evrope ... Moji prijatelji delničarji težko čakajo. »Eee-he-he-heee!« se zaheheta pol Poljak Dwozobsky, ves nalit s finsko in rusko vodko. Ob svojem potuhnjenem dovtipu me kot kovač tolče po mojih kolenih.

Naše najprivlačnejše hostese se očarljivo smehljajo in prinašajo pijače – sortna vina, sauvignon rane in renski rizling pozne trgatve. Suh, polsuh, mrzel in polmrzel. Rosé imperial in teran exclusive ... Pa sokove, mandeljne, dateljne, kivi, mango ... Še in šeee – pršut in teran. Sladoskusci okušajo desertne torte, mehko, trdo in polsladko pecivo, mojstrovine slovite slaščičarne Jurček sweets iz Depale vasi pri Ljubljani – izdelane po receptih dunajske šole Tortenchmeck, z inovativnim pridihom učencev domačega Žita.

Poln pričakovanj se zazrem v četverico vzvišenih poamerikanjenih Evropejcev, ki z gurmanskimi dobrotami stopnjujejo svoj apetit in razpoloženje. Radi igrajo kavbojski poker v buševskem, teksaškem stilu, z nekoč z bogato nabitimi sefi velike banke Brothers Marx & Uncle Sam Loan na Wall Streetu. Čaaakam, kdaj bodo vrgli karte na mizo. Za full. Koliko bodo vložili v naše majave posle? Kdo bo joker? Velika, tipajoča investicija tujcev lebdi v zraku kot oblak, poln dežja v pustinji.

III.

Začne plastik Stasny: »Zgradimo srednjeevropsko tovarno plastičnih avtomobilskih delov Europart ob reki Savi! Prek vaše deviške dežele se valijo stotisoči evropskih vozil, ki se vneto zaletavajo. Tudi vaši divji vozniki potrebujejo nove plastične odbijače, firma Eurotalk potrebuje plastične cevi za optične kable za telefonijo, cestarji pa za kable in kanalizacijo cestnih omrežij do novih eurososedov ...«

»Nemogoče, norost!« plane inž. Zdravko Vodopivec. »Kmalu bodo na več spodnjesavskih krajih zajezili pretok Save z elektrarnami. In odplake triklor-etilen-bifenil-acetatne kisline iz granulatov, proizvedenih v Europartu, bi zastrupljale pitno vodo, podtalnico – vse do Ljubljane! Bi radi zastrupili prebivalce prestolnice?!«

Plastik Stasny postane otožen, skoraj rahlo obupan. Kako naj vlaga plodovit kapital v menedžersko zaostalo deželo s togim, srednjeveškim mišljenjem!? Strojnik Dwozobsky nato predlaga gradnjo tovarne krogličnih ležajev KoRa Steel na Ravnah na Koroškem. Stala bi v tem obmejnem kraju, ki ima jeklarsko tradicijo. Z Avstrijci bi navezali izjemne poslovne stike. Železovo rudo bi pripeljali iz Brazilije, tovor iztovarjali v Kopru, jeklo kalili na Jesenicah in ga prodajali Poljski, Madžarski in Češki, tudi Kitajcem. Rudo zamrlega rudnika svinca in cinka bi tako zamenjavali za jeklo. Delovna sila iz zapuščenega rudnika svinca ima težke kovinarske izkušnje. Tako kot rudarji so tudi potomci slovenskih gozdarjev na Koroškem cenjeni v sosednji Avstriji in so še danes zelo iskana delovna sila?«

»Ne, tega pa ne!« vzkipi naš strojnik, inž. Vladoslav Potočnik. »Ideja je utopična! Tovarno krogličnih ležajev moramo zgraditi prav tam,

kjer je nekoč kraljeval TAM, naš paradni konj, industrijski ponos. Tam, na Teznem pri Mariboru, kjer smo dedno ohranjali kovinsko industrijo iz roda v rod. Tudi moj stric, ded in teta so delali tam ... Stoletna tradicija. Tovarno za predelavo specialnega jekla bomo gradili tam in nikjer drugje!«

Görgreš, Visoke gradnje, je bolj diplomatski, takten, visokopotezen: »Predlagam Novo mestno središče, zgrajeno iz šestih nebotičnikov v obliki satja v čebeljem panju. Naj stoji ob vhodu v središče glavnega mesta Slovenije. Ko bo Evropo zares preplavil prost pretok znanja, delovne sile, blaga in kapitala, bodo v njih stanovali s svojimi družinami poslovneži, menedžerji in »pretočna armada visoko kvalificiranih delavcev« iz vseh dežel Evrope, ki vam bo prinesla blaginjo. Turisti, sezonci in izvedenci vseh strok bodo večni popotniki z Juga na Sever, z Vzhoda na Zahod. Raziskovalni laboratoriji za kmetijstvo, živinorejo, živilsko industrijo in gozdarstvo bi segli v roke visokim tehnologijam Zahoda, računalništvu, informatiki in zaustavili prost pretok kriminologiji, narkomaniji in tihotapstvu na relaciji Jug - Vzhod – Sever, do Antarktike. Zahod že vodimo in nadziramo. Balkan z obrobjem je za Evropo in Ameriko že od nekdaj bazen cenene delovne sile. V tem možganskem trustu bi združili bivalna naselja z otroškimi vrtci in šolami, proizvajalce in trgovce, markete in supermarkete, skladišča vseh industrij in servise. Zdaj tovrstne zgradbe vse bolj preplavljajo Ljubljansko barje, edinstveno, srednjeevropsko oazo favne in flore. Imate izjemen, a silno zanemarjen ekosistem z biološkimi redkostmi, biser, v katerem gnezdi dvesto vrst redkih ptic in živi dvanajst vrst mehkužcev in plazilcev, polizumrlih živali, ter uspeva edinstvena flora Evrope ... Puščavski Izraelci bi naredili iz tega barja Emona mundus, zeleni čudež sveta! Brez globokega vrtanja v pesek za izviri vode, ki je imate preveč! Podobne rezervate smo že ustanovili v Indiji, ob pritokih Amazonke v Braziliji, v revnih predmestjih New Delhija, v Bengaliji, Afriki, v Zulubutuju in Nigerčadu. Zgradite stavbe za generacije XXI. in XXII. stoletja! Podrite podrtije ob vhodni, Tržaški cesti v Ljubljano!« se je razvnel Görgreš Visokogradnik.

Ta dobrosrčni poslovnež se je ljubiteljsko zavzemal za neomadeževan svet in redke živalske vrste. Komaj so mu trije naši arhitekti dopovedali: »Sedanji nebotičnik v srcu mesta je genialen Šubičev simbol arhitekture in narodni spomenik. V bližini ne trpi nobenih konkurenčnih nebotičnikov, ki bi oskrunili milo toplino stare Ljubljane, secesijo in podgrajsko arhitekturo mestnega jedra. V dvajsetih letih ne boste podvojili števila slovenskega prebivalstva, da bi zanj gradili novo prestolnico, kot so Brazilci novo prestolnico Brasilio sredi džungle – zdaj polprazno »mesto duhov« ... Množice novih brezposelnih prišlekov bi pomnožile socialne stiske. Prevelika koncentracija ljudi v glavnem mestu bi zelo osiromašila podeželje.«

Tudi Visokogradnik je postajal silno otožen ob treh zavrnitvah: »Celo na severu Evrope, med hladnimi Norvežani na naftnih ploščadih v Severnem morju, bi našel več toplega razumevanja za vlagateljski kapital, ki ga s staroveškim strahom zavračate v tej žepni, dvomilijonski deželici Sloveniji!« je z grenkobnim kapitalskim nasmeškom vzvišeno zategnil ustnice.

Medtem Nelly tesno prižema k prsim eleganten, črn neseser.

Pogleda nas z obžalujočimi, očitajočimi očmi ranjene srne. Tudi v njih so ugasnile tri lučke upanja na plodovito vložen kapital njenih treh partnerjev. Žalost je zalila oči naše Elice – Nelly, drhtenje ji stresa njeno vitko postavo. Resnobno nam razlaga rodoljubno-kapitalske namene: »Ušli smo kleščam propadlih velebank Wall streeta s koncem Bushevega predsedovanja. Premoščamo krizo stoletja, lakomnost in megalomanske, mafijske poteze velikih bančnikov. Naše trdo prigarane milijone bi radi vložili v Evropo, ki je naša pramati!

V svojo domovino sem pripeljala naše sosede, poslovne izvedence, da bi ji skupaj koristili. Ivanov delež sem morala razdeliti na štiri pravične dele. Prišli smo, da se malce razgledamo, da svoje prihranke pametno naložimo, da nas ameriški davki ne pokopljejo ... Če pa vaša država ne jamči za investicije ... da ob stečaju vaše tovarne ni mogoče dobiti nazaj niti delčka vloženega kapitala, ko spregledaš, da je bila investicija zavožena in njen stečaj umetno

uprizorjen – s ponarejenimi bilancami in tajkunskimi apetiti lažnih patriotov, ki se polastijo podjetja s krediti brez kritja ... V vaši deželi nihče ne zastavi svojega premoženja – hiše ali jahte, če hoče dobiti kredit od banke ... Banke so na beraški palici, ker so posojale prijateljem težke milijone `na lepe oči`. Zdaj pa ne morejo dajati kreditov niti zdravemu jedru proizvodnje. Mali delničarji so dobrodošli zamaški za velike izgube v krempljih uprav. Hm, moj Ivan bi že znal zgrabiti zmaja za rep! Pa mi žal ne more več svetovati!«

IV.

Nelly nenadoma vstane in mi pomigne v sejno sobo. Vsa je spremenjena. Očitno je nehala igrati tri vloge s tremi poslovneži in še z nami hkrati. Vse telo ji stresa presunljiv jok.

Še vedno vse tesneje stiska k srcu črn neseser.

»Zakaj ti Ivan ne more svetovati, Nelly, saj je poslovnež najvišjega formata?! Vse niti v Vzhodni Evropi drži v svojih rokah. On vendar najbolje ve, kam bosta vlagala svoj kapital v svoji domovini ...? Kje pa je?«

Drhteče se me oklene. Lepo telo ji stresajo dolgo zadrževani krči. In odpre eleganten, črn neseser. Iz njega vzame vitko, zaprto, s črno patino prekrito vazo, urno s pepelom ljubega pokojnika. In z globokim vzdihom mi zaupa:

»V tej vazi ga imam, svojega Ivana! Teden dni je minilo, odkar mi je po padcu delnic in šoku na borzi izdihnil v naročju!!! Dala sem ga upepeliti in ga z velikimi diplomatskimi težavami – direktor carine je naš hišni prijatelj – prepeljala v Evropo. Za to vemo samo mi štirje. Uradno se Ivan štirinajst dni mudi na poslovnem potovanju po deželah, ki so kandidatke za sprejem v Evropsko unijo. Krinka! Če pa zvedo za Ivanov `odhod` še ostali delniški partnerji in solastniki firme, bo nastal v poslovnem svetu Detroita preplah. Previdnejši, največji, bodo takoj iz bank umaknili svoje investicije! Ko me je Ivan še zadnjič pogledal s svojimi modrimi očmi, me je tiho, a odločno, z zadnjimi močmi zaprosil: `Elica, naskrivaj me raztresi med našimi žitnimi polji. Pa nikomur ne povej, ne domačim in ne župniku! Naj me razveje veter ... Vi štirje pa takoj po moji smrti poletite v Evropo, do Züricha v Švici, uredite bančne zadeve in vložite vsak svoj kapital v donosne panoge doma: v plastično, kovinsko in turistično industrijo. Šele ko boste naše skupne prihranke pametno naložili, sporočite našim delničarjem in upnikom v New Yorku, da me ni več na svetu. Čez noč bodo umaknili svoj kapital. Najin je srečno preživel katastrofo, ki sem jo dve leti predvideval. Vi štirje obvladate evropske jezike in poznate trge ... Zase si kupi perspektivno turistično parcelo, zgradi hotel in uresniči svoje dekliške sanje. Hišo, vikend in jahto pa obdrži, zase in za otroka, da bosta imela začetni kapital, ko bosta diplomirala. To je moja zadnja želja.`«

Kako mirno, jasno in samoumevno ukrepa! Spreletelo me je do dna duše, da sem okamenel. Kje se je naša Elica, ki se je prekrstila v Nelly, naučila takšnega samopremagovanja? Od kod ta njena moč sredi žalovanja za najdražjim?

Trije tovarnarji onkraj vrat vse glasneje, pomenljivo pokašljujejo. Vstopiva. »Zaenkrat ne bomo nikamor vložili svojega kapitala!« nas presune njihova troglasna odločitev.

»V vaši domovini, »starem kraju«, bi morali preveč tvegati, brez jamstev in zaščite vloženega kapitala. Na robu Balkana je tudi za vas, tukaj, tvegano posnemati velike banke z Wall streeta, saj bo na jugu, blizu vas, večno dišalo po vojni in smodniku ... »Bodite previdni!« nas v New Yorku svari International Business Journal v članku, enoglasno povzamejo bojazen.

***

Osupli, presenečeni in jezni se galantno poslavljamo s ceremonialnimi kretnjami in rahlo vinjenimi besedami. Direktor Rok jih ves prepaden nemočno grabi in zadržuje: »Morda si pa leee ... premiiisliiiteee???« A trije veliki so neizprosni in se ne pustijo zadržati:«Obvestili vas bomo pozneje,« nam skremženih lic vržejo suho frazo čez ramena.

In veliki, črni neseser, ki ga Elica-Nelly prižema k prsim, prvi zapusti Middle Europe Enterprise Union. Z bežečim kapitalom vred.

Pokorno ji sledijo trije nejevoljni, milijonarsko užaloščeni poslovni partnerji, takorekoč sosedje Nellyjine mile stare domovine, potom-

ci naših vzhodnih evrososedov onkraj meja, z našo skupno kulturno, trgovsko, civilno in vojno zgodovino.

Adria Airways popelje te tri čebele, polne dolarskega medu, v Budimpešto, Varšavo in Prago. V zlati Pragi imajo gotovo posluh Bedřicha Smetane za komponiranje skupne donosne Srednjeevropske evrodolarske simfonije.

Nekdo drug bo pobral kapitalsko smetano treh novih simfonikov dežel, ki potrebujejo na začetku svoje poti med Ozvezdje EU močno finančno injekcijo.

V.

Nelly je za ves teden najela taksi. Ob mraku je razsula upepeljenega Ivana med zoreča žita njegove domačije. Izpolnila mu je njegovo zadnjo željo, ki nam jo je nekoč zaupala profesorica slovenščine, ko nam je govorila o zvestobi Sibile do rodne grude, ki jo opeva France Prešeren v žalostinki V spomin Andreja Smoleta. Bilo je v času mature, prav tiste pomladi, ko so našo vaško lepotico Elico premamili Ivanovi čari in sposobnosti.

Odločila se je, da vloži svoj delež kapitala v turističnega dvojčka in ga krsti za Gostilna & hotel Nelly z manjšo pristajalno stezo za šestsedežna letala tipa cessna. Primerna bo za visoke, višje in najuglednejše goste, ki bodo brez težav preletali nekdanje meje Vzhodnega bloka. Njeni prvi častni gostje bodo John Stasny, Janush Dwozobsky in Zoltan Görgreš, nato ugledni ameriški partnerji z »diskretno neopaženimi spremljevalkami«, ki govorijo poleg angleškega in svojih jezikov tudi – ruskega. Ob vznožju Slovenskih goric bodo tudi bazen z vročim, na novo izvrtanim izvirom zdravilne termalne vode in igrišča za golf in tenis.

Svetovljansko ponudbo bodo dopolnili izleti po idilični okolici, Jahalna šola Nelly's Ride – bo zaživela po vzoru Lipice, z našimi čistokrvnimi lipicanci. Poletni program bo vključeval tudi letalsko povezavo od Slivnice pri Mariboru do Sečovelj pri Piranskem zalivu in jadranje od Portoroža do Dubrovnika; zimski pa smučanje na Pohorju, poživljeno z akrobatskimi skoki in atrakcijami ob tekmovanjih za Zlato lisico, povezanih s prihodom elitnih veteranov – smučarjev v hotel Habakuk in s termalnim kopališčem v Zrečah. Srca si bodo gostje zdravili s terapijami v Radencih, revmo v Banovcih, na Ptuju pa potešili arheološko strast z najbogatejšim muzejem najdb v Srednji Evropi. Vinsko žejo si bodo gasili s sortnimi vini, v kraljevsko bogatih kleteh združenja vinogradnikov Slovenske gorice, ob uživanju enkratnih kulinaričnih dobrot z razstav slovenskih kmetij. Izobraženi potomci tretje in četrte generacije Slovencev so po Evropi, Avstraliji, Kanadi ter Severni in Južni Ameriki tudi sami vzgojili turistične vodnike, ki bodo pripeljali polna letala rodoljubov. Z računalniško, satelitsko in medmrežno povezavo bodo pri naših rojakih, ki so raztreseni po svetu, obujali slovenski jezik in utrjevali vezi s »starim krajem« dedkov in babic.

Elica - Nelly me je vprašala, če hočem postati generalni menedžer tega obetavnega turističnega središča za Srednjo Evropo. Težko bi odklonil njeno enkratno, mikavno ponudbo, saj bova ponujala pravo razkošje različnosti: planine, ravnine, zdravilišča, gradove, etnološke in arheološke dragocenosti z vsemi športi in lovom ter bisere kulture v srcu Evrope. Posebnost bo učenje materinega jezika doma, v družinah, ki bodo sprejele mlade na dom, ti jim bodo kasneje vrnili obisk.

Pri sozvočni sošolki bom položil drugo, menedžersko maturo! Morda se poleg ameriško - evropskega biznisa prebudi in poglobi tudi desetletja zatajevana nežnost.

Halil Gibran

Najraje imam skrajneže

Halil Gibran (1883 – 1931), ameriški književnik in slikar libanonskega rodu, se je najbolj uveljavil s svojimi meditativnimi deli Prerok, Zlomljena krila, Ana, Marijina mati, Marija Magdalena, Prerokov vrt *itd. Sprva je pisal v arabščini; v tem jeziku je izšla tudi ta njegova pripoved.*

Od vseh ljudi imam najraje skrajneže.

Rad imam tiste, ki se zmorejo spustiti v globoke vode življenja in se povzpeti na visoke vrhove življenja.

Rad imam tiste, ki se povsem nagibajo k enovitosti stvari in ne stojijo omahovaje med dvema nasprotjema.

Rad imam duše, ki prekipevajo od močne in stanovitne želje, in rad imam preproste duše, ki so po svoji naravi celovite, po svojem bistvu pa nedeljive.

Rad imam zavzete skrajneže, ki gorijo v plamenu svoje želje in trepetajo s čustvi svojega srca, ki se predajajo svojim občutkom in se oddaljijo od bitke načel, ki se zatekajo k svojim načelom in se obračajo stran od tam, kjer se krešejo misli, k eni sami, absolutni, osnovni misli, ki jih dvigne daleč nad oblake in jih potegne globoko na dno morja.

Preskusil sem zmerneže, pretehtal njihove cilje, izmeril njihove želje in ugotovil, da so strahopetci. Bojijo se resnice tako kot vladarja in trepetajo pred zlom kot pred satanom, zato se zatekajo k zmernim prepričanjem in pravilom, ki niti ne koristijo niti ne škodijo. Sledijo lahkim potem, ki jih vodijo v golo puščavo, brez prave ali napačne poti, daleč od sreče in nesreče. Življenje je poletje, ki poje z vročino hrepenenja, in zima, ki se ponaša z odločnostjo viharjev. Kdor pa se obnaša zmerno in svoje življenje prilagaja in razporeja tako, da je varno pred strastjo poletja in srhom zime, ostanejo njegovi dnevi brez lepote in časti, njegove noči pa brez čarobnosti in sanj, bliže je mrtvim kot živim in celo umirajočim, ki ne umrejo, temveč samo počivajo v globini zemlje in ne živijo, da bi hodili pod milim soncem.

Kdor je v svoji veri zmeren, stoji zmeden med svojim strahom pred kaznijo in željo po nagradi. Ko hodi v sprevodu verujočih, se naslanja na svojo palico, in ko se sklanja pri

molitvi, se nad njim dviguje njegova misel in se mu posmehuje.

Kdor je zmeren v svojem stvarnem svetu, ostane tak, kot ga je rodila mati: ne umika se nazaj, da bi bil drugim v posmeh, in ne stopa naprej, da bi kazal ljudem pravo pot, ampak ostane negiben in zmeden, strmi v svoje sence, posluša bitje svojega srca in zadržuje svoj dih.

Kdor je zmeren v svoji ljubezni, ne spije iz čaše ljubezni nič sladkega in hladnega in nič vročega in grenkega, temveč si samo omoči ustnice z medlim, mlačnim sokom, ki ga topoumnost iztisne iz mlake šibkosti in strahu.

In kdor je zmeren v boju proti zlu in v podpori dobremu, niti ne premaga zla niti ne pomaga dobremu, temveč se zadovolji s tem, da zavaruje svoja zdrizasta čustva z okamnelimi čustvi in zapravi svoje življenje na obalah nagnjenj kot školjka, z okamnelo zunanjostjo in sluzasto notranjostjo, in se niti ne zave, kdaj konča plima življenja in se prične oseka.

Kdor je zmeren pri doseganju visokih ciljev, jih ne bo dosegel, temveč si bo le omočil lupino s sijočo barvo, ki se ne posuši in jo zlahka zbrišeta sapa vetra ali val svetlobe.

Kdor je zmeren v iskanju svobode, ne bo videl ničesar drugega kot sledi njenih stopal med griči in dolinami, kajti gibanje je kot življenje, ne upočasni se, da bi ga dohiteli šepajoči in obnemogli.

Kdor je zmeren v svojih željah, išče dolgo in tanko ali kratko in debelo življenje, toda proti svoji volji živi dolgo in suho ali kratko in grobo. Če bi bil med skrajneži, bi svoje življenje lahko raztegnil s svojim delom in cilji, kolikor bi bilo potrebno, ter ga razširil z resnico, ljubeznijo in svobodo.

Slišal sem praviti nemočne zmerneže:

– zadovoljstvo je zaklad, ki se ne izčrpa.

Zato jih je moja duša zasovražila, se od njih oddaljila in spregovorila: Kako se lahko opice spremenijo v ljudi in pritlikavci v mogočneže, ko pa so zadovoljni s svojo nemočjo in neznatnostjo?

Slišal sem govoriti opice in pritlikavce:

– zmernost je glavna vrlina.

Zato se jih je moja duša prestrašila, odvrnila je svoj obraz od njih in spregovorila: Ali ta bitja sploh lahko dojamejo bistvo stvari, ko pa strmijo le v sredo stvari, kaj stvari nimajo tudi glave in repa?

Slišal sem govoriti tiste s preklano pametjo:

– bolje en vrabec v roki kakor deset vrabcev na strehi.

Moja duša se jih je naveličala in jezno odvrnila: Ti neumneži si ne zaslužijo niti polovice vrabca, dokler si ne izližejo stopal s tekom za tistimi desetimi vrabci. Mar ni tek za letečimi jatami pravi življenjski trud ali celo življenje samo?

Od ljudi imam najraje skrajneže.

Rad imam tistega, ki so ga križali zmerneži. Ko je povesil svojo glavo in zaprl oči, so rekli: Znebili smo se tega nadležnega skrajneža.

In niso se zavedali, da je njegova duša v istem trenutku poletela in premagala narode in rodove.

Rad imam tistega, ki je zapustil kraljestvo svojega očeta in zamenjal svilo za krpe in čast za ponižanje ter se odpravil sam proti cilju razodetja. Medtem ko so se mu zmerneži posmehovali in se čudili, je s svojimi nežnimi prsti zbral vse vidno in nevidno na tem svetu.

Rad imam goreče mučenike, ki so pripravljeni na smrt, zanje je brez vrednosti vse, razen najvišjega cilja, in vse stvari so malenkostne, razen vzvišenega namena.

Rad imam tiste, ki so jih zažigali, kamnali, obešali ali so umrli pod mečem, zaradi misli, ki jim je obsedla pamet, ali zaradi čustva, ki jim je gorelo v srcih.

Od ljudi imam najraje skrajneže. Vsakič, ko dvignem svojo čašo do ust, jo dvignem z namenom, da bi okusil njihovo kri in solze, vsakič, ko pogledam skozi okno v prostranstvo, vidim njihove obraze, in vsakič, ko prisluhnem viharju, slišim njihove pesmi in vzklike.

Iz arabščine prevedla **Mohsen Alhady** in **Margit Podvornik Alhady**

Ismail Kadare

Napačna večerja

Najnovejši večji roman Ismaila Kadareja Napačna večerja (Darka e gabuar) *je v albanskem govornem prostoru, odkar je leta 2008 izšel, doživel že nekaj izdaj. Objavljamo del poglavja, ki opisuje pisateljevo ožjo domovino, južno Albanijo z rodno Džirokastro, ob menjavi oblasti med Italijani in Nemci.*
V Napačni večerji Ismail Kadare razvije fabulo dveh zdravnikov Guramentov, žrtev totalitarizma. Pregnete jo z zgodovino Albanije od II. vojne naprej, ko so se tam menjali italijanski in nemški okupatorji. Nadaljuje prek nasilja komunističnega režima diktatorja Enverja Hodže vse do resolucije Evropske unije iz leta 2007, ki je od dežel iz nekdanjega komunizma, tako tudi od Albanije, zahtevala obsodbo zločinov tega režima. Ti pa so v Albaniji res trajali nenavadno dolgo, vse do leta l991. Seveda pa je komunistično nasilje tudi v Albaniji preživelo diktatorja, ki je umrl leta l985. Ismail Kadare v svojem zadnjem delu mojstrsko posreduje finese miselnosti totalitarnega režima. Kot večino njegovih del tudi Napačno večerjo odlikuje zapleten jezik. Intelektualna albanščina ima podobno strukturo kot nemščina, z dolgimi stavki, veliko vrivki in s pastavki. Vendar je tudi v jezikovno lupino tega sila bogatega jezika in zapletenega Kadarejevega notranjega dialoga mogoče predreti. To je jezik, ki je bil v Evropi najdlje in v največ deželah prepovedan, v Albaniji, sosednji Grčiji, v pokrajini Čamrija, ki jo tudi opisuje Ismail Kadare, pa je še danes prepovedan. Marsikje pa je ta jezik potiho preziran tudi zato, ker ga povezujejo s socialnim statusom priseljencev. Neposredna poslovenitev zato za prevajalca, slovenskega albanista Draga Flisa, pomeni svojevrsten kreativni izziv. Lani je na albanološkem seminarju v Prištini v albanščini tudi predaval o usedlinah preteklosti in sedanjosti v nekaterih romanih Ismaila Kadareja, ki prihaja v naslednjih tednih v Slovenijo.

Za nebrzdano nadutost tega mesta je bilo precej različnih razlag. Najbolj otipljiva je bila povezana z njegovo osamljenostjo. Zagovorniki te razlage, ki so se zavedali, da je bila tudi ta razlaga nezadostna, so hitro dodali, da je beseda »osamljeno« zahtevala dopolnitev. Mesto je bilo obdano z širokim območjem, ki je imelo z njim hladne, če ne celo sovražne odnose. Na severu mesta, torej na hrbtu mesta, so bile razen gorovja, polnega lisic in volkov, vasi Laberije, ki so se zdele brez konca, ker so bile tako robate. Nasproti, čez reko in dolino pa so bile vasi Lundžrije, ki so bile mestu ravno tako tuje, toda tokrat iz nasprotnega razloga, bile so blage. Na jugu ob reki, na obeh straneh doline, pa so se vlekle vasi grške narodne manjšine, ki so navzlic dejstvu, da so bile razpršene, kvarile duhovno ravnovesje mesta toliko kot drugi mestni sosedje, če ne celo bolj. To je bil nekakšen zahrbten nemir, ki je v spanju deloval bolj kot podnevi, redko z razlogom in pogosto brez. Podobno kot skušnjava je povzročil, da so pri prebivalcih mesta zaradi grških kmetov, ki so delali na njihovi zemlji kot dninarji, vladali predsodki ne le o Grkih, temveč o vsem grštvu, tudi zoper grško državo, politiko in celo grški jezik.

Kot da ta mozaik še ne bi bil dovolj, je ravno med mestom in manjšinskim območjem, s slabimi odnosi z obema, ležal Lazarat. Vas je bila trmasta in trdovratna kot le kaj. Razlogov za sovraštvo te vasi do Džirokastre kronisti niso našli, zato jim je zadoščalo, da so jo označili za nekaj, kar ni bilo slabo, dokler je sovraštvo, ki ga je mesto zajezilo, ni vsrkalo in se ni razširilo naprej na vso Albanijo.

Govorili so, da so šle v temnih nočeh mestne luči, čeprav oslabljene zaradi daljave, Lazaratčanom na živce, dokler ni prišel trenutek, ko jih sploh niso več mogli prenašati in so proti lučem začeli streljati s puškami.

Nekateri bolj izbrani kronisti pa so razloge za sovraštvo iskali ravno v visokih hišah mesta, verjeli so, da v vrhnjih nadstropjih teh stavb živijo dame. Menili so, da je imelo medsebojno nerazumevanje fatalno barvo, in zdelo se je, da bo tako tudi ostalo, čeprav niti visoke hiše niso mogle zmanjšati svoje višine niti se dame niso mogle spremeniti v nedame.

Samo mesto, ki je bilo vsega tega navajeno, ni zahtevalo ne zbližanja ne sporazuma z nikomer. Vsako drugo mesto, ki bi se soočilo s tako veliko hladnostjo, bi zahtevalo zavezništvo enega krila soseščine z drugim proti tretjemu, na primer zavezništvo Labrije zoper grško manjšino ali Lazarata zoper Lundžrijo. Toda to mesto je bilo manj ali pa bolj pametno, kot bi bilo treba, kar je na koncu ista stvar.

Ne le, da ni hotelo sporazumevanja, temveč je ponoči grozeče osvetljevalo mestno trdnjavo, ki je bila najvišja točka utrdbe, ki je bila s svoje strani najvišja točka mesta. Ta kljubovalna osvetlitev, ki so jo popotniki primerjali s tisto z Akropole v Atenah, v slabem smislu, je sebi in okolici sporočala: prav tu boste strohneli vsi: Laberci in Grki, Lazaratčani in Lundžrijci brez milosti in brez razlike.

Grožnja sploh ni bila videti prazna, če so pomislili na tristo kraljevih sodnikov, ki so ostali brez dela, potem ko je propadlo osmansko cesarstvo in so se vrnili domov.

Njihova vrnitev bi razbesnela vsako mesto, ne glede na to, kako nežno bi bilo, kaj šele Džirokastro. Če bi jo želela Lundžrija, ne pričakujte, da se bo pobotala s komerkoli, so govorili. Vasi te zadnje pokrajine so se širile nasproti Džirokastre, onkraj doline, s cerkvami, polnimi luči in zvoncev, ki so zvonili za veliko noč, imeli pa so tudi ljubke vodnjake kot le redkokje drugje. Čeprav je bilo mesto včasih videti kot nekakšna slepa skala, je opazilo vse. V vaseh po Lundžriji so sem in tja izginevala dekleta ali neveste. Iskali so jih vsepovsod, ob potokih, v soteskah, v pastirskih kočah, potem ko je minilo nekaj časa, pa so se pojavile govorice kot nekakšno šumenje svile, češ da so dekleta končala v visokih mestnih nadstropjih.

Ali je mesto res ugrabljalo ženske ali ne, tega nikoli niso točno ugotovili. Prav tako tudi niso izvedeli, ali dekleta v resnici ugrabljajo ali po lasti želji letajo ko metuljčki pred težkimi vrati, dokler jih ta končno ne posrkajo in se dekleta nikoli več ne vrnejo. Tam znotraj pa se ne ve, kaj se dogaja. Med dvema domnevama: ali so dekleta žalostna ali srečna, se je vrinila še tretja:: ali so se spremenila v dame, kot so sanjala, ali pa že dolgo niso nič drugega kot sanje.

To je bila podoba mesta pred nemškim prihodom. Ni se potrdila stara misel, po kateri Albanija pred grožnjo pride k sebi in pozabi notranje spore.

Tri dni, preden je predhodnica vojske prestopila državno mejo, je bilo stanje v grobem takole.

Lundžrijske vasi, umaknjene v svoje vodnjake in zvonike, se v ta klobčič verjetno niso vpletale. Zaradi njihovega poglavitnega problema, ki ga je prinesla vsaka oblast, namreč nasilnega odvzemanja žensk, je bila dobra novica, da Nemci po tem niso posebej znani (v Albaniji naj bi Nemci spoštovali čiste vrednote, kot so vode in planine, vsaj tako je pisalo na lističih, ki so jih metali od zgoraj). To naj bi bilo dovolj, da je vnema zoper okupatorje če že ne padla, vsaj močno zbledela.

Za grške manjšince je bilo dovolj, da je vojska prihajala iz ponižane Grčije in so sklonili glave in molili Boga, da jih ne bi opazili. V Lazaratu pa jim je iz istega razloga, čeprav v narobe smeri, ker so ravno Nemci polomili rebra Grčiji, deželi, ki je Lazaratčani nikakor niso mogli trpeti, to zadoščalo, če že ne za simpatije, vsaj za zmanjšanje strahu zoper lomilce reber.

Drugače je bilo v Labriji. Razmišljanja za ali proti komunizmu, ki so se takoj obračala za ali proti Nemcem, so se v želji, da bi prihranili besede, običajno končala z orožjem. Čeprav je bilo kot vedno več krogel kot besed, je bilo le malo možnosti, da bi prepir ugasnil.

Prepir je bil v laberijskih vaseh glasen in brutalen, v Džirokastri je bil poln olepševanja, v velikih sobanah, polnih izvezenih okraskov in čipk na tretjih nadstropjih, ob skodelicah kave ter z daljnogledi, ki so potovali iz rok v roke, da bi vsi lahko opazovali glavno ulico, od koder »bo prišla vojna.«

Ideje so se cepile na dvoje. Kot je bilo pričakovati, so komunisti zahtevali vojno z več ognja in vneme. Nacionalisti niso bili proti, toda niti ognjevitost niti vnema jim nista bili pogodu.

Menili so, da je pretirana ognjevitost povezana bolj z Rusijo kot z Albanijo. Vedno so trdili, da se Albaniji ni bilo treba slepo vmešavati v prepire, ne da bi pri tem videla svoje koristi. Seveda je bila Nemčija okupatorska, toda rdeča Rusija ni bila dosti boljša. Poleg tega je Nemčija prinesla Kosovo in Čamrijo, Rusija pa razen kolhozov ničesar. Bilo je celo verjetno, da sta besedi Etnična Albanija na nemških lističih komuniste, namesto, da bi jih razveselile, ohladile. Bilo je verjetno, da je nestrpnost do vojne prihajala od tega. To je tudi logično, kajti v komunističnem vodstvu so bili dva ali trije srbski šefi, zanje pa sta bili besedi etnična Albanija kuga od kugo.

Z vsako uro so se spreminjale tudi misli. V gostilnah so bile besede še bolj odrezave kot med damami. Pojdi torej, gospod Nemec, kot si obljubil: samo tranzit. Ne zbadaj me in jaz te ne bom zbadal. Achtung! Ali si res polomil rebra Grčiji in Srbiji? Tvoja stvar! Daj mi Kosovo in Čamrijo, jawohl!

*

Od vseh ugibanj se je uresničilo ravno najslabše. Ob vhodu v mesto, na avtocesti, so na nemško predhodnico streljali z orožjem. Ni bilo niti vojne niti pakta. Preprosto, bila je zaseda.

Trije motoristi predhodnice so se prestrašeno obrnili in se pognali tja, od koder so prišli. Tudi strelci so izginili, kot bi jih vzelo grmovje.

V trenutku je novica prišla do dveh mestnih kavarn. Kot običajno v takih primerih so se ljudje razbežali, da bi vsak čim prej prišel domov. Ko so se poslavljali drug od drugega, so izmenjali še nekaj besed, del je bil zoper komuniste, ki so kot večkrat prej nekaj provocirali in jo potem popihali, del pa zoper tiste, ki so na vsak način hoteli mir z volkom.

Še niso odprli težkih vrat hiš, že je prišlo sporočilo: zaradi izdaje bodo mesto kaznovali.

Vsi so ostali odprtih ust in to ne zaradi kaznovanja samega, temveč zaradi njegovega načina. Način je bil nenavaden: mesto bodo vrgli v zrak. Zastrašujoč je bil predvsem prvi vtis, ki ga je naredila novica, ki je bila bolj kot z grozo povezana s sramoto.

Ljudem je bilo potrebno nekaj časa, da so prišli h sebi. Sestrelili bodo torej njihove hiše iz kamna, šli bodo zemljiški listi tristo sodnikom iz osmanskega cesarstva, podrli bodo damske hiše in potem odstranili tudi same dame, oblečene v svilene halje, njihove skrivnosti in zapestnice bodo padale kot dež.

Da bi se znebili nemogočih prividov, so se ljudje vrnili h prejšnjim prepirom. Glejte, kaj so nam naredili komunisti. Kaj pa delate vi, ko pa se ve, da so nam vzeli Kosovo in Čamrijo. Ne mi, temveč vi delate, kot da bi radi vojno. Ne, dragi, naj se mi borimo, vi pa boste gledali? Mi nismo rekli, da bi se borili, vi ste rekli, vi lažete. Naj gremo v vojno? Ostanimo tukaj! Ubij, čakaj, kot praviš, le ne popihaj jo!

Tako so ljudje grgrali in ker je prepir postal utrujajoč, so se raje vrnili k vprašanju, ki je zbujalo dvom: kdo je streljal po Nemcih? Molk, ki je zavladal potem, ni bil nič manj mučen, tako da so se hočeš nočeš spet vrnili k stari obliki kaznovanja: miniranju hiš. To je bilo nedvomno slabo, toda še slabše je bilo tisto, česar niso rekli in je izzivalo sramoto. Kaznovanja mest so bila tudi drugje, toliko da bi lahko celo pomislili, da je imel svet od samega začetka za največjo hibo prav to. Mesta so obkoljevali, jim pretrgali vodo, odvzeli kruh, streljali s topi, odpirali vhodna vrata, podirali zidove, požigali do tal in potem zravnali z zemljo, prišlo jim je celo na misel, da so jih posuli s soljo, da iz dam ne bi več vzklila niti trava. Tako so padala mesta, z grozo, a pogumno, toda ta miniranja so bila nekaj drugega ...

Na koncu so doumeli, od kod je prišel občutek sramu: ta nadloga je bila podobna nečemu drugemu, ker se je zdelo kot kazen za žensko. Ženska kaznovanja, ali prav slišim, so spraševali tisti, ki so ravno prišli za mizo. Čim laže je bilo razumeti bistvo mišljenja, ne da bi uporabili razum, tem teže je bilo z njim. Jih metati v zrak, zibati, počepniti, vse to je pripadalo le ženskam. Na kratko, mestu, ki se je tako postavljalo, kakor da je živelo moško, so povedali, da bo umrlo kot ženska.

Čisto na koncu bo zadovoljna okolica, ki jo je prej tako podcenjevalo. Morda se bo zanjo potem slabo izteklo. Prvič v življenju bo za tisto, kar želim pozno.

Na tej točki so glasovi skupaj z duhovi zbledeli. Možem ni ostalo nič drugega, kot da obraze obrnejo stran, da ne bi bruhnili v jok, skupaj z ženskami, ki so kot ženske že tako ali tako jokale.

*

Tisto, kar se je bližalo z jutranjo zarjo, še ni imelo svojega imena. Imenovati bi ga morali »molk«, ker je bilo zaradi svoje globine le malo podobno molku, da bi lahko to zadnje v primerjavi z njim lahko razumeli kot hrup.

Tisti, ki so odhajali, so odšli; del proti vasem Lundžrije, drugi proti Široki gori, tam kjer volkovi in lisice z njimi morda ne bodo tako divji.

Poznali so hrup tankov, toda od dolgega čakanja se jim je hrup zdel drugačen, tako da je večina verjela, da ni bil podaljšan trušč nič drugega kot miniranje hiš, novo miniranje, ki so ga, kot kaže, izumili v zadnjem času.

Na koncu so se pokazali nemški tanki, ko so drug za drugim peljali po cesti, urejeni in temni. Prvi je prišel do mostu čez reko, se ustavil, se obrnil na mestu in obrnil svojo cev proti mestu. Drugi je naredil isto in za njim četrti, sedmi in vsi drugi po vrsti.

Zavedanje o tem, kar se je zgodilo, je prišlo presenetljivo jasno brez kakršnegakoli pretresa in skupaj z ritmičnim hrupom so s tanki prinesli tudi drug način gledanja na svet. Prebivalci mesta niso dobili le sporočila, ampak tudi vse drugo, ne da bi bila izstreljena ena sama granata. Staro mesto je streljalo na predhodnico nemške vojske. Mesto bodo kaznovali po vojnih zakonih, ki pa ne upoštevajo, ali je mesto odlično, obrabljeno od starosti, ali celo noro.

Prva granata je že letela tudi nad strehami, takrat si je starec iz družine Kadadžozev rekel: kjerkoli me bo že našla granata, stopil bom še nekaj korakov in zaprl oči; grozna bolečina pač bo, kar bo!

Mučenje se je nadaljevalo dolgo. Granate so se iz okolice postopno, po določenem redu, približevale središču mesta. Ljudje pod ostrešji so pač izgovarjali besede, za katere so verjeli da so zadnje, delali ustne testamente in molili.

Bombardiranje je nenadoma prenehalo. Radovedneži, ki so prvi prišli iz kleti, da bi videli kaj se je zgodilo, so se čudili, da je bilo zunaj še vedno mesto in ne kup razvalin, kot so si mislili. Toda to je bilo nekaj prav preprostega v primerjavi z drugo novico. Novica je bila povezana z prekinitvijo bombardiranja in zato je bila meglena in polna skrivnosti. Nekdo od prebivalcev mesta je s strehe, za katero se ni dobro vedelo, kje je, zavihral z belo rjuho, skratka: Nemcem je dal znamenje za predajo.

Večina je to verjela, bili pa so tudi taki, ki so imeli to za privid.

Medtem je bombardiranje zares prenehalo, tanki so spet zaropotali, samo da so se zdaj polagoma vzpenjali proti mestu.

Na koncu se je zmračilo, prišel je čas, ko so vprašanja postala težja. Kdo je dvignil belo rjuho? Drugo vprašanje, kdo je streljal na nemško predhodnico, se je zdaj zdelo preprosto kot iz otroškega sveta. Napovedovali so, da se bo to zadnje kmalu razjasnilo, celo da se bo s tem postavljalo kar precej ljudi, človek z belo rjuho pa se bo vse bolj pogreznil v temo.

Ne le njega, temveč tudi hiše, s katere strehe je dvignil znak, sploh niso našli. Ljudje so negotovo povedali, da so ga videli iz neke smeri.

Drugi so domnevali, kdo bi lahko bil, toda ko je beseda prišla do imena, ali vsaj do strehe, so vsi skomignili z rameni, tako da je bila ta sramota, če jo lahko tako imenujemo, sramota tistih, ki se niso mogli spomniti enega človeka in ene strehe.

Vsi so si bili edini komaj, ko je nekdo končno našel kakšno olajševalno in megleno razlago, kot da je bil menda kriv veter, vsi so se počutili olajšane. Olajšava je bila čudna v svoji preprostosti glede na okoliščino za to, kar se je zgodilo: lahko bi leta in leta iskali človeka ali prikazen, ki je morda zavihrala z belo rjuho predaje, pa je ne bi našli nikoli, iz preprostega razloga, ker tega znamenja ni zavihrala človeška roka, temveč oktobrski veter. Bil je oktobrski veter, ki je odpihnil belo zaveso iz enega od oken, ki so jih ljudje pustili odprta, sami pa so se skrili v kleti, zaveso je veter vihral nad oknom in tako se je dva ali trikrat zazibala pred Nemci.

Skratka, prebivalci so se lahko pomirili, saj na koncu niti kakšna slabost in še toliko manj sunek izdajstva nista sprožila vihranja zavese, temveč le nevidna roka usode, ki je v obliki vetra naredila, kar je bilo treba narediti. In to na dovršen način, da je veter tako, kot je zaveso izvlekel na dan, ravno tako močno odpihnil tudi nazaj v okno takoj potem, ko je zavihrala ... Tako nikogar, niti roke niti okna, celo niti ne hiše, kjer je vihrala bela rjuha, nikoli ne bodo mogli dokazati.

Iz albanščine prevedel **Drago Flis**

Ivan Puc

S(es)top oblasti

Ob okrogli obletnici

Od prvih in svobodnih demokratičnih volitev sta minili dve desetletji. Če seveda damo v oklepaj razvoj parlamentarizma v avstrijskem delu avstro-ogrske monarhije, ko je bilo v dunajskem Državnem zboru kot spodnjem domu prvič zagotovljeno predstavništvo državljanov. Gotovo bo še priložnost za resen »obračun« prelomnega dogodka 8. aprila 1990. Tudi glede na stanje demokracije tukaj in zdaj, a naš namen ni revizija tega plebiscita pred plebiscitom. Prej kot ne fragmentarno bi radi najprej nakazali nekaj dilem, ki koreninijo v tako imenovanem »sestopu z oblasti«, in se na koncu na kratko ozrli k nostalgiji za utopijami.

Tom da bodo imele v tranziciji nekdanje socialistične države in družbe prvine kontinuitete tako velik pomen, so napovedovala že skromna pričakovanja vodij demokratične opozicije Demos. Ti niso verjeli, da lahko zmagajo na volitvah v še vedno tridomno socialistično skupščino s čudaškim zborom združenega dela vred. Njen vodja Jože Pučnik je po volitvah na predsedstvu Demosa po pričevanju Lovra Šturma zamahnil z roko rekoč: »Slovenija se mora čim prej osamosvojiti in se izvleči iz jugoslovanskega skupnega kotla. Vprašanje legitimnosti in poštenosti volitev pa prepustimo zgodovini.« Glede na te ambicije hitra razpustitev koalicije Demos konec leta 1991, po osamosvojitvi, ni bila presenečenje. A poglejmo raje bolje organizirano nasprotno stran, ki je premogla manj idealizma in več interesa po goli oblasti.

Še preden je bila partija na volitvah poražena, je »sestopila z oblasti«. Ko se je odpovedala političnemu monopolu, ni pomahala v slovo in se upokojila. Demokratična revolucija je pač ni mogla izbrisati, kot je to sama storila v nasilnem prevzemu oblasti. Partija se, kot se pogosto »čudi« Justin Stanovnik, ni sesula, četudi je bankrotiralo vse, za kar ji je šlo. Ne nazadnje, bila je relativna zmagovalka s sedemnajstodstotno podporo. Zadržala je svojo infrastrukturo, kadrovsko jo je prevzel Ciril Ribičič, sin Mitja Ribičiča, za njim zanesljivi, najprej mladinski in nato partijski kader Janez Kocijančič, že krepko desetletje pa je na njenem čelu še vedno mladi Borut Pahor. ZKS - SDP (Stranka demokratične prenove) je takrat na prvih volitvah in po njih kot datum ustanovitve navajala 4. februar 1990. Čebine, kjer je bila leta 1937 ustanovljena slovenska partija, je tako prezrla. Ta čas kot edini natančni datum omenja 29. maj 1993, ko je nastala »združena lista«. »Pozabila« je tudi, o čemer se lahko prepričamo na njeni spletni strani, da je na prvih volitvah nastopila tudi s kratico ZKS. Zgodovinarka Jera Vodušek Starič meni, da »sta si bila partijski prevzem oblasti in njen sestop pravzaprav zelo podobna po natančni, postopni metodi izvajanja«. Nekdanja partija, bi dodali, je potrebovala osemnajst let, da so postali pozabljivi še volivci in je lahko prek omenjenega mladega komunista, ki je prvo službo dobil v centralnem komiteju, prevzela oblast.

V »sestop z oblasti« je bila partija prisiljena. A po čigavi zaslugi? Tine Hribar se v predgovoru k Bučarjevi zadnji knjigi *Slovenci in prihodnost* strinja s prvim predsednikom demokratično izvoljene skupščine, da so prav nekdanji partizani (Kocbek, Pirjevec, Bučar ...) primorali partijo v sestop z

oblasti. Organizacijsko si je podredila OF, nikakor pa si ni mogla podrediti njenega duha. In moč tega uporniškega duha je nosila osamosvojitelje, se glasi še ena legenda. Razen investiranja v kulturni boj takšno prilaščanje upora zoper totalitarizem nima nobenega smisla in historiografske utemeljitve. Ni niti pietetno do tistih, ki se niso mogli upirati z onega sveta; ali pa v tujini in cerkveni ilegali. In je le še korak ne le do sozvočja z »znotrajpartijsko alternativo«, temveč tudi s premetenostjo partijskega sestopanja z oblasti.

Z oblasti je sestopala tudi edino dovoljena socialistična mladinska politična organizacija ZSMS. Kot edini dovoljeni podmladek je imela privilegij, da si je kljub oblastni prepovedi na Kongresnem trgu privoščila sklicati javni »mladinski sestanek«, na katerem je lahko pesnik Tone Pavček prebral majniško deklaracijo. A ZSMS je ni podpisala, ker naj bi v deklaraciji ne bilo prvo poudarjeno vprašanje demokracije znotraj Slovenije, temveč suverenost v Jugoslaviji. S časovne razdalje zveni takšen izgovor neprepričljivo (v ZSMS so spregledali, da nacionalne države lahko obstajajo brez demokracije, demokracija pa ne brez nacionalne države, na kar je v *Izvorih totalitarizma* opozorila Haanah Arendt), a je zadrega še globlja: na kongresu, kjer so h kratici ZSMS pritaknili še *liberalna stranka*, se v sprejetem programu z usodo Slovenije v Jugoslaviji sploh niso ukvarjali. ZSMS tudi konec osemdesetih let ni bila pripravljena nastopiti kot alternativa komunistični oblasti, zato pozneje ni želela sestavljati Demosa in vstopiti v vlado. Ker se je hkrati odmaknila tudi od partije in se, kot bi danes dejali, predstavljala kot tretja pot ali izbira, ji je po naslednjih volitvah konec leta 1992 uspelo kot LDS z Janezom Drnovškom za dolga leta prevzeti izvršno oblast. Vse dokler se ni v opoziciji razbila na LDS in Zares in nato pred dobrim letom pod vodstvom prenovljene partije (SDP, ZLSD, zdaj SD) sestavila vlado tako imenovanega levega trojčka.

Po zadnjih volitvah so edino dovoljene družbenopolitične organizacije postale še »edino dovoljene« stranke vladajoče koalicije. Obračun z ministrom Karlom Erjavcem, ker je »kolaboriral« z Janševo vlado, je le posledica tega izključevanja oziroma delitve na vaše in naše. Skoraj osupljivo je, kako malo, tudi če se zadržimo le na površini, se je zgodilo v teh dvajsetih letih svobode političnega združevanja. Ločnice, ki so razdvajale politiko, jih delijo še danes. A je položaj vendarle drugačen. Tudi zaradi članstva v zvezi Nato in EU je prišlo do konsolidacije demokracije. Čeprav jih veliko dvomi o strankah, ki naj bi ne bile to, kar so v Evropi, resnejši ocenjevalci vendarle menijo, da so stranke dozorele in se približale zahodnoevropskim izkušnjam. K temu sta pripomogla tudi volilna zmaga Slovenske demokratske stranke Janeza Janše in oblikovanje desnosredinske koalicije. Če kje, so prav v državah tranzicije potrebni politični zasuki, saj so odlika kompetitivnih političnih sistemov. Kar se je zgodilo leta 2004, bi se moralo že prej. Po mnenju nekaterih so si desnosredinske stranke šele takrat nabrale dovolj izkušenj in sposobnosti za koalicijsko povezovanje in taktično sodelovanje. Ob dejstvu, da so zgodovinsko nalogo dobro opravile že po prvih volitvah, se teza o nabiranju izkušenj ne zdi povsem prepričljiva, gotovo pa pritrjuje tistim, ki menijo, da je Slovenijo v obdobju demokratičnega prehoda zaznamoval demokratični primanjkljaj in da so bili pomisleki o poštenosti volitev, omenili smo Pučnikovega, upravičeni. A vrnimo se k blagodejni politični dinamiki.

Menjava oblastnih elit je pomembna, ker se ni mogoče več pridušati, kako domala vsa središča moči zasedajo ljudje, ki so se mišljenja in metod izučili v času monopolne partijske oblasti, kot je bilo zapisano v znani izjavi *Ura evropske resnice za Slovenijo* (1997). Še več, priča smo bili zanimivi spremembi. Če so prej s pomladne strani z ogorčenjem in raznoraznimi (dis)kvalifikacijami opazovali utrjevanje oblasti LDS, ki so jo imeli za avtoritarno, demokracijo pa zgolj za fasado, se je položaj po zamenjavi oblasti – le z nasprotnim predznakom –, ponovil. Tudi nova opozicija je skušala s svarjenjem pred nedemokratičnim režimom spodnesti legitimnost vlade Janeza Janše. Po zgledu uspešnega Zbora za republiko je bilo spodbujeno povezovanje na levici s t. i. zavezništvom za demokracijo. Vladi so naprtili politizacijo vseh družbenih sistemov, politične pritiske na medije, kadrovske zlorabe, klientelizem, ignoriranje stroke in civilne družbe, politično združevanje vseh treh vej oblasti, koncesije Katoliški cerkvi, demoniziranje vseh drugače mislečih ...

Zdaj vlade ne sestavlja več mešana oziroma velika koalicija, temveč programsko sorodne stranke. Veliko je bilo opozoril, da koalicije, ki jih je sestavljal Drnovšek, vanjo pa je bil deloma prisiljen celo Janez Janša, niso bile učinkovite in da so zahtevale preveč usklajevanja in kompromisov. Upravljanje in vzdrževanje mešanih koalicij oziroma lovljenje političnega ravnovesja naj bi bilo predrago in pre-

okorno. Toda ali je res tako? Način, kako se vladajoči liberalci in socialni demokrati pod vodstvom vse bolj nemočnega premierja dogovarjajo o vladnih ukrepih in reformah zoper gospodarsko krizo, ne kaže na to, da programska sorodnost koristi učinkovitosti izvršne oblasti. Namesto ukrepov in zakonov je pod pokroviteljstvom vladnega kabineta nastalo besedilo *Kam po krizi?,* ki s svojim utopizmom vnaša le še več zmede in omahovanja, v katero smer naj bi se obrnile reforme. Pa čeprav so lahko, če gre vladi za konkurenčnost in krčenje javne porabe, le liberalne. Izbrani strokovnjaki nam dopovedujejo, »da moramo spremeniti naš pogled na svet, naše odnose z drugimi ljudmi …«. Ali je zato nujna radikalna kritika vsega obstoječega, kot bi lahko razbrali iz besed, da je razvojni model, ki mu je sledila domača politika, »izhajal iz ideologije prevladujočega gospostva«? Sta zato potrebna nacionalizacija in napad na »diktat svobodnega trga« v maniri marksistične teorije in prakse?

Razčiščevanju takšnih izhodišč prispevka k novi viziji se ne bi smeli izogniti niti zato, ker je na videz podobne kritike dovolj tudi na drugem bregu. Novi ljubljanski nadškof Anton Stres je v predstavitvi papeževe novoletne poslanice govoril, kako nujna je sprememba mišljenja, ki bi vse vodila k sprejemanju novih načinov življenja. Moralne vrednote bi morale narekovati ekonomijo in ne narobe, na kar je v eni izmed okrožnic opozoril tudi papež Janez Pavel II. Pisci vizije *Kam po krizi?* seveda ne omenjajo morale in ne poudarjajo, kako bi bilo treba začeti pri sebi in družbo prekvasiti od znotraj navzven. To bi bilo preveč staromodno, povrh vsega pa so na oblasti in raje oznanjajo, da je treba poseči na vsa področja vsakdanjega življenja in se »vprašati, kako preoblikovati sistem, ki temelji na dominaciji«.

Je to le nostalgija po novolevičarskih utopijah? Najbrž, a ne gre za literarno, fiktivno vizijo idealiziranega prostora oziroma za pridigarje, ločene od oblasti. Prepoznani so kot država, na katere pokroviteljstvo in moč se toliko sklicujejo. V spomin si je treba priklicati še Ivana Cankarja. Pred prvo svetovno vojno je dejal, da imajo utopije od nekdaj to čudno lastnost, da se pogosto uresničijo. Ena od takšnih že starih pogruntavščin, ki se ima za »revolucionarno razmišljanje«, je predlog mladinskega tednika, naj zdaj, ko vsem zmanjkuje denarja, razpustimo vojsko in odidemo iz zveze Nato. Še najbolj zvest tej viziji bi bil razpust države. Zakaj pa ne? Če nam predsednik vlade ne zna vladati, zamenjati pa ga ne zmoremo, nam drugega niti ne preostane. No, na srečo vsaj na zunaj vztraja v optimizmu, ki se ga je navzel z navijanjem za zmagovito nogometno reprezentanco. Očitno tako kot Anton Korošec ve, da je v politiki pesimizem domala zločin. Pomaga si lahko tudi z Dragom Jančarjem. Ta je nezadovoljne intelektualce in nezadovoljne državljane, prepričane, da gredo stvari narobe, pred desetimi leti pomiril z vprašanjem: Toda v kateri demokraciji stvari ne gredo narobe? Vse je v najlepšem redu in prav le v nedemokratičnih državah, najbolje v diktaturah …

Janko Kos

Izpovedovalec in oblikovalec

France Balantič med modernostjo in tradicijo

Literarna kritika in zgodovina sta se več kot pol stoletja – od spremne besede Tineta Debeljaka k prvi izdaji Balantičevih pesmi (1944) do temeljne monografije France Balantič izpod peresa Franceta Pibernika (2008) – posvečali Balantičevi osebnosti, usodi in pesniškemu delu resda s presledki in z različnimi pristopi. Ves čas pa vendar izjemno prizadeto, vztrajno in raziskovalno uspešno. Po več kot petdesetih letih tega raziskovanja je mogoče reči, da je večina vprašanj, ki so se odpirala razumevanju in razlaganju Balantičeve poezije, primerno osvetljenih, med njimi tudi tista, ki so se zdela od vsega začetka sporna. To velja celo za Balantičevo udeležbo pri vaških stražah in v domobranskih enotah v letu 1943, kjer je bil ubit; dejstva, ki jih predstavlja Pibernikova monografija, omogočajo razumevanje tudi te plati pesnikove eksistence.

Kljub vsemu nam ostaja še zmeraj na voljo vpogled v najsplošnejše, še ne dovolj opredeljene odlike Balantičeve poezije, ki v temelju določajo njen pomen in vrednost. Prepoznati jih je mogoče na treh ravneh – najprej z dejstvom, da so Balantičeve pesmi primer »čiste« poezije v pravem pomenu besede, nato s spoznanjem, da je v njegovem pesništvu dosežen spoj obeh silnic, ki jih je Josip Vidmar leta 1932 imenoval izpovedovanje in oblikovanje; da je Balantič torej po isti meri oblikovalec in izpovedovalec, kar ga uvršča med osrednje slovenske lirike. In da ga je nazadnje mogoče imenovati pesnika moderne klasike, ker se v tej poeziji združuje modernost s tradicijo, ki velja za klasično.

Kar zadeva pojem »čista« poezija, seveda ob Balantiču ni treba misliti na skrajni primer »absolutne« poezije, kot so v krogih larpurlartizma in simbolizma imenovali pesniško ustvarjanje, ki je hotelo biti samo še formalno-estetsko, brez snovi, pomenov ali smisla. Pač pa je »čisto« poezijo pri Balantiču treba razumeti kot pesniško ustvarjanje, v katerem nimajo mesta časovne, politične, socialne ali kulturne ideologije. V času, ko je bil gimnazijec in študent, se pravi, preden je odšel med vaške stražarje in za tem domobrance, se je sicer gibal med različnimi ideološkimi skupinami tedanjega mladega katolištva, od Tomčevih »mladcev« do Ehrlichovih »stražarjev«, vendar se ni tesneje povezal z nobeno med njimi, ni bil član Kocbekovega kroga pa tudi ne Katoliške akcije. Morda je tudi to bilo med razlogi, da je ostajalo njegovo pesništvo do kraja neideološko. Dejstvo je, da celo takrat, ko je oblikoval socialno-proletarske motive, teh ni podrejal splošnim socialnim ali socialističnim idejam. Kot je bilo že večkrat rečeno, se Balantičeva poezija s svojo neideološkostjo razlikuje od sočasnih pesmi Mateja Bora ali Karla Destovnika Kajuha, pa tudi od Kosovela v njegovi »levi« avantgardni fazi in od Gradnikovih pesmi z nacionalno ali pa socialno konservativno tematiko. Balantič očitno nadaljuje usmeritev, ki so jo med vojnama v slovensko liriko vnašali predvsem katoliški pesniki od Antona Vodnika do mladega Kocbeka in nekaterih Balantičevih vrstnikov; usmeritev, ki se je odmikala od vsakršne ideologije v čisto duhovno poetičnost. Posebnost Balantičevega primera je pač ta, da je ustvarjal »čisto« poezijo v času, ko so se ideološki in politični spori zaostrili do skrajnosti.

Drugo odliko Balantičeve poezije je po Vidmarjevi opredelitvi, ki jo je prevzel od nemških literarnih teoretikov, mogoče razumeti kot spoj oblikovalnega in izpovedovalnega načela. Medtem ko je Vidmar priznal Župančiču pretežno oblikovalnost in Gradniku bolj ali manj prevladujočo izpovedovalnost, je v Balantičevi poeziji oboje enako močno in med sabo usklajeno. Osebna izpoved je v teh pesmih nenavadno neposredna, konkretna in v mnogih primerih drastično odkrita, kot jo redko najdemo pri večini Balantičevih predhodnikov, kjer je bila prikrita ali umetno stilizirana. Ta izpovedovalnost se veže s strogo oblikovalno disciplino, redoma se preliva v mrežo presenetljivih metafor, v niz sunkovito izrečenih in hkrati v celo trdno vgrajenih stavkov, v dramatično valovanje ritma, ki je ostrejši, kot smo ga navajeni pri drugih mojstrih slovenskega verza – vse to pa tako, da ohranjajo te jezikovne tvorbe ob teži vanje vložene izpovednosti svoj formalno-estetski učinek kot sam po sebi vreden del celote.

Za Balantiča najbolj določilna je tretja posebnost njegove poezije, ki jo je mogoče zajeti v pojem moderne klasike. S tem je rečeno, da se v njegovih pesmih, zlasti osrednjih, na svojevrsten način združujeta modernost evropske lirike in tista slovenska pesniška tradicija, ki nam velja za klasično. Prav v tem se razlikuje od pesnikov, ki so se v slovenskem prostoru odpirali spodbudam evropske moderne, zlasti tistim iz Baudelaira, pa tudi iz Rilkeja in Trakla, ne nazadnje skrajnostim avantgard futurizma, ekspresionizma in nadrealizma. Med takšne sprejemnike je mogoče šteti Antona Podbevška, Srečka Kosovela, Antona Vodnika, Edvarda Kocbeka, Boža Voduška in še koga, vendar pri nobenem tako, da bi se ta modernost spajala z izrazitim nadaljevanjem slovenske pesniške in duhovne tradicije, kar bi ji dajalo pomen moderne klasičnosti ali klasične modernosti.

Kar zadeva modernost Balantičeve poezije, je njena posebnost ta, da je ni sprejemal iz avantgardizmov okoli leta 1920, kar se je dogajalo Kosovelu v njegovi modernistični fazi, ampak iz bolj daljnosežnega območja pesniške moderne, ki sega nazaj k Baudelairu, Rimbaudu in Mallarméju in ki že sama na sebi velja za klasično. Znamenja te modernosti se v Balantičevih pesmih kažejo tako na formalno-estetski kot na duhovno-tematski ravni. V njihovem slogu, ki je posebnost v slovenskem pesništvu, se izvirno uveljavljata svobodna asociativnost in do kraja sproščena metaforika, ki sicer ne prestopata v območje Mallarméjevega hermetizma, gotovo pa navezujeta na Baudelaira in Rimbauda. V Balantičevi predstavni imaginaciji se učinkovito prepletata zadržana poduhovljenost in naturalistična drastičnost, predstave nad vsakdanjost pridvignjenega sveta in takšne iz vulgarno nizkega. Ta spoj je v evropsko poezijo uvedel Baudelaire, sledil mu je Rimbaud. K temu vodita Balantičeva asociativnost, ki povezuje najbolj oddaljene ali kontroverzne ravni človeškega izkustva, in pa metaforika, ki se bliža tako imenovani »absolutni« metafori. V Balantičevih pesmih so pogoste metafore, ki niso več prispodobe za subjektivnost nekega »jaza«, ampak postavljajo s pomočjo jezika resničnost, ki živi sama zase. Tak je prvi verz pesmi *Prihod pomladi*: »Nebo s krvjo polita so nosila«, ali pa podoba poletja v nedokončanem Sonetu z začetka leta 1943, verjetno eni zadnjih Balantičevih pesmi: »Jesen je že razparala poletju / nabreklo cajno sadežev in žit …« Balantičev jezik je zares eden prvih v slovenski poeziji, ki izvirno, po notranji nuji govori z jezikom moderne poezije.

Navezanost Balantiča na klasiko evropske moderne ni samo formalna, ampak tudi vsebinska, motivna in tematska, ob tem pa izvirna. Kot njegov pesniški jezik in slog nista samo povzetek Baudelairovega ali Rimbaudovega, tako tudi duhovna vsebina kaže značilne premike stran od evropskih predhodnikov. Navezavo nanje je mogoče opaziti na dveh ravneh – v opesnjevanju erotike oziroma že kar seksualnosti in v razmerju do nihilizma. V nekaterih izjemno intenzivnih Balantičevih sonetih se pojavlja erotičnost v skrajni obliki, kakršne prejšnja slovenska lirika ni poznala, tudi ne pri Gradniku. Tu je bila še zmeraj poetično idealizirana, medtem ko jo Balantič opesnjuje z dramatično elementarnostjo. Erotika se v teh pesmih kaže kot opoj, ekstaza in omama, tako kot pri Baudelairu, hkrati pa tudi drugače, spremlja jo obup, zavest o padcu, o »dnu«, kamor ga je pahnila spolna izkušnja, o grešnosti. Pri Baudelairu sledi takšni izkušnji praviloma sprejetje omame, ki jo zagotavlja zavrženost »padlega angela«, pri Balantiču je zavest grešnosti tako velika, da kaj takega ni več mogoče.

Drugačnost Balantičevega opesnjevanja erotike je morda povezana z realnimi doživljaji – morda z ateistično krizo, ki naj bi jo preživel v poznih gimnazijskih letih ali pa z neodgovorno izgubo mladeniške nedolžnosti prav v tem času, če ne celo z obojim. Toda vse to so samo bolj ali manj verjetne domneve. Bolj gotovo je to, da se Balantičevo razumevanje erotike povezuje s temo nihilizma, po Nietzscheju torej z razvrednotenjem najvišjih vrednot in z izgubo življenjskega smisla. Ta nihilizem je ena stalnic Baudelairove in vse moderne lirike. Baudelaire ga poskuša preseči z izročitvijo satanski omami, nihilistično občutje niča pozna tudi Rimbaud, a ga poskuša napolniti s hlepenjem »vidca« po »neznanem«. Pri Balantiču je nihilistično občutje niča, razpadanja vrednot in izgube smisla latentna stalnica njegovega pesniškega duha, kar ni presenetljivo, saj je proti koncu tridesetih let nihilizem bil že navzoč v Bartolovih pripovedih in Voduškovih pesmih, še jasneje v prozi mladega Vitomila Zupana. Posebnost Balantičevega razmerja

do nihilizma ne samo v okviru takratne slovenske literature, ampak večjega dela moderne evropske poezije je ta, da se odloča za preseganje nihilističnega stanja z obratom k Bogu, kot ga išče in najdeva v krščanstvu. Ta obrat je očiten v vrsti pesmi, ki so napisane kot molitve. Kot prelom z obupom in nihilistično izgubljenostjo, iz katere ga lahko reši samo izročenost Bogu, ga je opesnil v *Sonetnem vencu* že devetnajstleten (1940). Najočitneje je povezava nihilizma in znova najdene vere izrečena v pesmi *Nečisti čas*, ki je morda njegova najpomembnejša, vsekakor pa ena zadnjih, preden se je bolj ali manj odpovedal pesništvu. Tu je »nečisti čas« – ki je seveda čas vojne in nasilja – prikazan kot čas nihilizma, rešitev iz njega je smrt, ki je vrnitev k Bogu:

Gospod, končaj s tem mučnim življenjem!
O, moral bi biti sam z grmado ljubezni,
a čas me obdal je s krvavim žarenjem,
bolj gnusnim kot dah je nečiste bolezni.

Usmili se prošenj, kri drago ihtijo,
že padam, sla v meni se temno krohoče,
že skoraj ljubim pijano gostijo,
Gospod, raztrgaj te gadje obroče!

Izvirnost Balantičevega sprejema evropske moderne lirike je posledica dejstva, da njene sestavine vključuje v izročilo klasičnega slovenskega pesništva. To se mu dogaja na obeh ravneh, formalni in vsebinski. Naj bo njegov jezikovni slog še tako na meji razumske urejenosti, odprt za svobodno asociiranje in »absolutno« metaforiko, ga vklepajo pravila tradicionalnega verza, kitičnosti in pesemskih tipov. Na čelo zbirke, kakršno si je zamislil leta 1942, a ni mogla iziti, je postavil cikel *Žarki*, sestavljen iz desetih kratkih dvokitičnih pesmi. S tem je obudil pesniško zvrst, ki jo je prvi kot mojster izoblikoval Jenko v *Obrazih*. Ne samo po zunanji formi, tudi po notranji sestavi so Balantičeve štirivrstičnice enake Jenkovim, gre za tip pesmi-podobe, ki je od Heineja do Rilkeja bila ena pomembnih pesniških iznajdb 19. stoletja. Balantič jo obnavlja z močjo, ki je enaka Jenkovi in postaja s tem tudi sam klasik te pesniške forme. Poglavitna Balantičeva formalno-estetska naslonitev na slovensko klasično tradicijo pa je seveda njegova raba soneta. Balantič sodi med največje slovenske sonetiste, takoj za Prešernom in poleg Voduška, včasih z manjšimi oddaljitvami od prvotnega vzorca pri Prešernu, zmeraj pa z napolnitvijo te forme z moderno duhovno vsebino, kar daje njegovim sonetom posebno barvo in ton. Najvišji dosežek te sonetistike je *Sonetni venec* ali kar *Venec* iz leta 1940, ki ga je spesnil devetnajstleten. Njegova zunanja forma je z izjemo prepletanja ženskih rim z moškimi popolnoma prešernovsko klasična. Po notranji zgradbi se od Prešernovega Sonetnega venca bistveno razlikuje. Pri Prešernu se celota sestavlja s skladno razvrstitvijo, ponavljanjem in prepletanjem treh temeljnih tem – poezije, ljubezni in domovinstva –, tako da v poteku lirskega dogajanja vlada umirjen pripoveden red. Balantičev sonetni venec se s svojimi petnajstimi soneti razvršča okoli ene same teme, ta pa se z začetka dviga v svoj vrh, temu

sledi obrat in prehod v končno stanje. Notranji ritem celote je zato dramatičen, takšna sta tudi slog in gibanje verzov. S temi lastnostmi je ta sonetni venec prvi za Prešernovim; pred vsemi drugimi, ki so temu sledili, ne samo po svojih formalnih odlikah, ampak predvsem z duhovno vsebino, ki je v primerjavi s Prešernovo izvirno balantičevska.

Še pomembnejša od formalno-estetske navezave na slovensko klasično tradicijo je v Balantičevem pesništvu njegova zadolženost motivom in temam, ki so bili od Prešerna naprej hrbtenica slovenskega pesništva. Prvi med njimi je motiv »izgubljenega sina«, v katerega je bila praviloma vgrajena tema izgube – predvsem duhovne, socialne ali domovinske istovetnosti. Temu se pridružuje konflikt z vsem, kar je tej istovetnosti nasprotno, sovražno in pogubno. Motiv in temo, ki potekata iz novozavezne parabole o »izgubljenem sinu«, je Prešeren opesnil v sonetu o Vrbi in jima dal klasičen, za vse poznejše različice obvezen pomen. Spremenjenega in dopolnjenega je najti pri Jenku, Gregorčiču in Ketteju, prenesenega v pripovedno prozo pri Cankarju, pa spet pri Župančiču, Kosovelu in Gradniku, da manjših poetov ne omenjamo. V Balantičevi poeziji se je razrasel v motivno-tematsko središče, ki prvotni smisel »izgubljenega sina« razšir-

ja na različne ravni – na izgubo rodnega kraja, očeta, družine, rodu in nazadnje Boga. Različni vidiki temeljne tematike segajo s svojimi izpeljavami v vrsto Balantičevih pesmi in sonetov, izrečno v njegovi najobsežnejši pesmi *Sin*, kot jo nakazuje že naslov. Ker gre za eno osrednjih, če ne celo za osrednjo silnico Balantičevega pesništva, ni naključje, da ji je najizvirnejšo podobo izoblikoval ravno v *Vencu*. Šele tu se je vrnil k prvotnemu alegoričnemu smislu svetopisemske parabole, kjer je bila zgodba o očetu in sinu postavljena kot prispodoba za srečanje grešnika z božjim usmiljenjem. S tem je Balantič obnovil prvotnejši pomen motiva, ki je pri Prešernu moral ostati neizkoriščen. Njegov *Venec* je zamišljen kot duhovna drama človeka, ki se mora dvigniti iz nihilističnega sveta greha in ničnosti v novo duhovno življenje, kot ga pesniku lahko omogoči samo Bog. Pomen tega sonetnega venca je ravno v tem, da je v njem opesnjena duhovna drama modernega človeka v času nihilizma.

Iz pesniške tradicije, posebej iz Prešerna, prihaja Balantiču zgled za opesnjevanje erotičnega problema. Prešeren je prvi ob idealno romantično ljubezen postavil podobo nizke, pogubne in nečiste seksualnosti, tako zlasti v baladi *Ribič* in še bolj v sonetu *Kadar previdi učenost zdravnika*, in jo povezal z izgubo življenjskega smisla, samozaupanja in dostojanstva. Sledove tega doživetja »erosa« in »seksusa«, kot je temu dejal Edvard Kocbek, je najti pri Jenku in Levstiku, predvsem pa pri Ketteju, Gradniku in Vodušku, potem ko je Cankar v zaostreni podobi spolnega nagona dal takšni erotiki osrednje mesto v svojem pripovedništvu. Balantič sledi prvotni Prešernovi tematiki, ko opeva opojnost erotičnih doživljajev v vrsti sonetov. Toda ta doživljaj se skriva tudi v izhodišču *Venca*, ko ga nakaže prvi verz »Trohneče vence sem si strgal z glave«, navzoč je v tematiki pesmi *Nečisti čas*, kjer si »nečistosti« ni mogoče misliti brez erotičnega padca in pogube.

Kot pri Prešernu se tema življenjske pogube in padca tudi v Balantičevem pesništvu povezuje s temo smrti, pravzaprav z željo po smrti. Podobno kot Prešeren v vrsti balad in najočitneje v sonetu *Življenje ječa, čas v nji rabelj hudi* se tudi Balantiču prikazuje smrt kot odrešitev. Takšno opeva že v mladostnem ciklu *Žarki*, kjer so zadnje pesmi – *Zadnje sonce, Zasuta usta* in *Truplo v polju* –, izpolnjene s smrtno tematiko. Osrednji verz teh pesmi – »Zdaj pridi, Smrt, odvrgel sem orožje!« –, je enakovreden Prešernovemu »Prijazna smrt! predolgo se ne mudi«, obenem pa drugačen s svojo zaostreno dramatičnostjo, ki je v primerjavi s Prešernovo mirno zrelostjo znamenje prezgodnjega spoznanja o tragičnosti mladega življenja v »nečistem« času.

S to tematiko se Balantič navezuje na mnoga pesniška besedila, ki so opevala nesrečne, vendar že zdaleč ne tako hude čase, kot jih je poznalo Balantičevo pesništvo. Vendar ni dvoma, da tudi zdaj sledi Prešernovim verzom o nesrečni zgodovinski usodi slovenstva, zapisanim v *Sonetnem vencu* in *Krstu pri Savici*.

V večini Balantičevih pesmi se zavest o času skriva v ozadju, od koder pa je vseeno čutiti njen napeti, tesnobni in grozeči utrip. Šele v pesmi *Nečisti čas* se je tema zgodovinskega časa prebila v ospredje, tu pa s svojo dramatično silovitostjo zadobila skoraj prešernovske razsežnosti, vsekakor take, da stoji ob boku osrednjih pesniških sporočil o usodi slovenstva, kot jih je najti pri Župančiču, Kosovelu, Vodušku in Kocbeku. Samo da je Balantičevo sporočilo še bolj enkratno, usodnostno in vznemirljivo za sprejemnike te poezije na pragu novega tisočletja.

To pa je mogoče samo zato, ker se je v Balantičevem pesništvu tradicija slovenske pesniške klasike spojila z jezikom moderne evropske lirike v enkratno celoto.

Govorjeno na prireditvi ob obletnici Balantičeve smrti v Kamniku, 28. novembra 2008

Vladimir Frantar

Evropski operni razgledi

Pariz, London, Dunaj

Tudi tekoča operna sezona je v Parizu zelo bogata in raznovrstna. Samo Narodna opera, ki deluje v Palači Garnier v centru mesta in v sodobni Operi Bastille, ima na sporedu dvajset del, med njimi je pet francoskih. Žal je tokrat le eno slovansko: Janačkova Lisička zvitorepka prav ob koncu sezone. Sicer so v Parizu znani po veličastnih uprizoritvah ruskih oper, kot sta Pikova dama in Jevgenij Onjegin Petra I. Čajkovskega ali Vojna in mir Sergeja Prokofjeva. Wolfgang A. Mozart je zastopan le z Idomenejem, Giuseppe Verdi le z Don Carlosom in Giacomo Puccini z La bohème, zato pa je bil eden osrednjih dogodkov jesensko-zimskega dela sezone premiera Korngoldove redko izvajane opere Mrtvo mesto, ki jo je pripravil dirigent Pinchas Steinberg z nekaj izbranimi solisti. Pozornost zbuja tudi novi Faust, ki ga je pripravil Philippe Fénélon, rojen leta 1952, in ki je tudi avtor libreta (po delu Nikolausa Lenaua), premierno pa bodo uprizorili še prva dva dela Wagnerjeve tetralogije Nibelunški prstan – Rensko zlato in Walküro –, pod dirigentskim vodstvom Philippa Jordana.

Albanka v francoski operi

Zelo pomembna za Pariško opero pa je uprizoritev Gounodove *Mireille*, enega najoriginalnejših tovrstnih del devetnajstega stoletja, ki ga tu poprej še niso izvajali. Charles Gounod je dosegel svetovno slavo s *Faustom*, *Mireille* pa je bila vedno zapostavljena (pred leti sem jo videl le v Operi v Monte Carlu). Besedilo je napisal Michel Carré po pesnitvi provansalskega avtorja Frédérica Mistrala *Mireio*, Charles Gounod pa ga je odel v prijetno, mestoma zelo bogato glasbo. Opero so izvedli v Palais Garnier in režijo je prevzel novi direktor Pariške opere Nicolas Joël. Za številne obiskovalce, ki so bili vajeni sodobnih in drznih uprizoritev v času direktorovanja Gérarda Mortiera, je Joëlova *Mireille* pravo presenečenje in razočaranje. Celo kritik konzervativnega Figaroja je napisal, da je postavitev preveč zaprašena in kičasta. Bo šla Joëlova umetniška pot v to smer?

Vsekakor je postavitev značilne ljubezenske zgodbe, v kateri prevladuje vaško razpoloženje, "oplemeniteno" s čarovništvom, tradicionalistična in celo preveč zastarela. To se odraža tudi v scenografiji Ezia Frigerija in samo malo manj v kostumografiji France Squarciapino. Dramatičnost, ki jo delo vsekakor vsebuje, se utaplja v sentimentalizmu in solzavosti. Pevci imajo malo možnosti za spodobne igralske kreacije; ustvarili so šablonske like, ki občinstvo mestoma ganejo, v celoti pa ga ne prepričajo. – Ah, ta Joël!

Dirigira sam Marc Minkowski, ki sicer oživlja muziko vse drugačnih skladateljev, kot so Georg F. Händel, Wolfgang A. Mozart, Christopher W. Gluck … Izvrstni orkester mu dobro sledi in ustvarja nekaj glasbenih "biserov". Opera vendarle očara po zaslugi protagonistke – odlične albanske sopranistke Inve Mule, ki svojo vlogo odigra v stilu celotne uprizori-

tve, jo pa zelo dobro odpoje. Od vsega začetka je prepričljiva, najbolje pa se izkaže v kočljivem prizoru v puščavi La Crau, kjer pokaže vso moč in lepoto svojega glasu. Mula, ki je pred nedavnim izdala svojo zgoščenko (z Zagrebškim filharmoničnim orkestrom pod vodstvom Iva Lipanovića), je "stara" znanka pariškega občinstva, saj je v Operi pela Mimi in Antonijo, novi nastopi pa so že določeni. V njeni senci so ostali Charles Castronovo (Vincent), Franc Ferrari (Ourrias), Alain Vernhes (Ramon), Sylvie Brunet (Taven), Sébastien Droy (Andreloun) – sami dobri pevci, ki pa nimajo karizme protagonistke.

»Najlepša, a najmanj znana«

Kraljeva opera Covent Garden v Londonu ima še obsežnejši program kot pariška in še večje število premier. Sezono ima razdeljeno na jesensko, zimsko, spomladansko in poletno, saj ta traja od septembra do julija naslednje leto in vsebuje opero, balet in recitale. Občasno pa imajo na sporedu tudi koncertne izvedbe oper.

Osrednji del tekoče sezone je zaznamovala prva uprizoritev opere Petra Iljiča Čajkovskega *Caričini copatki*. Originalni ruski naslov je Čerevički, opera pa se je sprva imenovala Kovač Vakula. Angleži so jo poimenovali The Tzarina's Slippers, a pravzaprav ne gre za copatke, ampak za čeveljčke, ki jih dekle nosi k prazničnemu oblačilu.

Zanimivo je, da je po isti Puškinovi literarni predlogi skladatelj Nikolaj Rimski-Korsakov napisal opero *Božična noč,* ki so jo pred mnogimi leti izvedli v Ljubljanski operi, v devetdesetih pa tudi v Angleški narodni operi.

Čerevičke tudi v Rusiji redko izvajajo in dela ne najdemo v železnem repertoarju Velikega gledališča v Moskvi ali Mariinskega teatra v Sankt Petersburugu. A sam Peter I. Čajkovski je nekoč izjavil, da je to njegova najlepša opera, čeprav je najmanj popularna.

V Kraljevi operi so jo pripravili z velikimi ambicijami. Angažirali so skoraj v celoti rusko pevsko zasedbo skupaj z dirigentom, le režiserka je Francesca Zambello, ki se je res potrudila in pripravila živahno ter slikovito predstavo. Preprosto zgodbico o kovaču Vakuli, ki ga njegovo dekle Oksana pošlje k carici po čeveljčke, ker hoče imeti še lepše, kot jih nosi njena prijateljica, je skladatelj oplemenitil s čudovito, melodično glasbo, v operno dogajanje pa je vpletel tudi balet (koreograf: Alastair Marriott); da je bolj pisano, imata v njem pomembni vlogi tudi čarovnica Soloha in sam vrag, nastopa pa tudi nekaj komičnih vaščanov. Slikovito sceno in kostume sta zasnovala Mihail Mokrov in Tatjana Noginova, odlični in vsem glasbenim stilom prilagodljivi orkester pa vodi Aleksander Poljaničko, ki je v Veliki Britaniji že dobro znan z opernih in s koncertnih odrov. Puškinova pravljica tudi po pevski plati dobro zaživi. Med izvajalci prednjači izkušena Larida Diadkova kot komična Soloha – z globokim in močnim mezzosopranom. Vsevolod Grivnov je imenitni Vakula, s toplim, a prodornim sopranom pa se je izkazala Olga Gurjakova v vlogi Oksane. Maksim Mihajlov je komični, a obenem nevarni vrag z mogočnim basbaritonom, v partiji Njegovega visočanstva pa je z veseljem poslušati uglednega Sergeja Leiferkusa, ki ima še zmeraj svež in odmeven glas. Dosti komičnih utrinkov v predstavi prispevajo Vladimir Matorin (oče Chub), John Upperton (Panas, njegov prijatelj), Aleksander Vasiljev (župan) in Vjačeslav Vojnarovski (učitelj). Baletni umetniki poživljajo in bogatijo tudi sicer malce nenavadno predstavo, kakršnih bi si v Kraljevi operi še želeli.

Turandot v kitajski restavraciji

Angleška narodna opera, ki deluje v veličastni, obnovljeni zgradbi Kolizeja, ima le malo manj premier kot Kraljeva opera, značilno zanjo pa je, da pojejo vse predstave v angleščini.

To sezono imajo na sporedu nekaj "velikih" uprizoritev, med katere vključujejo Händlovega *Mesijo*, Mozartovega *Idomeneja* ter Puccinijevo *Turandot*, izvajajo pa tudi Benjamina Brittna (*Vijak usode*), Gaetana Donizettija (*Lucia*, *Ljubezenski napoj*) in celo Leoša Janáčka (*Katja Kabanova*) ter Bela Bartóka (*Grad vojvode Sinjebradca*).

Puccinijeva *Turandot* sodi v tisto vrsto postavitev, kot je bila pred nekaj leti *Madame Butterfly* in s katero hočejo konkurirati popularnim muzikalom; na West Endu jih uprizarjajo v gledališčih, ki so blizu Kolizeja. Podjetni režiser Rupert Gold si je zamislil spektakularno, pisano predstavo, dogajanje pa je postavil kar v kitajsko restavracijo. Sedanjost se prepleta s preteklostjo in zgodbo krute princese podoživljajo obiskovalci restavracije; med njimi je tudi nova, nema oseba: pisatelj, ki dogajanje skrbno beleži, se vanj vpleta, na koncu pa ga Turandot zabode in revež konča v mlaki krvi. Z uprizoritvijo se je mogoče strinjati ali ne, vsekakor pa je originalna, učinkovita in zanimiva. Zadnje dejanje se odvija v ogromni kletni kuhinji, trije "ministri" pa se sadistično izživljajo nad ubogo Liu, ko jo mučijo s kuhinjskimi pripomočki, medtem ko Kalaf prepeva znano arijo Nessun dorma v angleščini.

Eden ta čas najuglednejših britanskih dirigentov Edward Gardner si je dobro podredil orkester in pevce, ki mu odlično sledijo, predvsem izvrstna Turandot, Nemka Kirsten Blanck z mogočnim glasom, pa Valižan Gwyn Hughes Jones, ki poustvarja pevsko impresivnega Kalafa, ter Južnoafričanka Amanda Echalaz, ki ni le nežna, ampak tudi uporna, vztrajna in v svojih željah dosledna Liu; na koncu pa se vendarle zlomi. Tri krvoločne ministre dobro odpojejo in prepričljivo odigrajo Benedict Nelson, Richard

Roberts in Christopher Turner. James Creswell je odmevni Timur.

Edita Gruberová – zvezda, ki ne ugasne

Dunaj še zmeraj velja za eno najmočnejših in največjih glasbenih središč v Evropi in na svetu, predvsem na področju resne muzike. Koncerti, opere, operete pa tudi muzikali, jazzovske in druge prireditve se vrstijo iz dneva v dan, iz večera v večer …

Dunajska državna opera je ena najpomembnejših glasbenih ustanov in ima predstave vsak dan, od začetka septembra do konca junija naslednje leto. Vsaka postavitev doseže celo vrsto ponovitev in tokrat sem gledal stopetinpetdeseto ponovitev predstave *Ariadne na Naxosu*, delu Richarda Straussa v zdaj še malce obledeli režiji, scenografiji in kostumografiji Filippa Sanjusta. Starim uprizoritvam dajejo čar vedno nove zasedbe, a nekateri pevci ostajajo, so skoraj "večni". Takšna je tudi Slovakinja Edita Gruberová, neuničljiva koloraturna sopranistka, ki poje že več kor trideset let in je še prav posebej priljubljena na Dunaju, v Münchnu in v Zürichu. Zerbinetta v Ariadni je ena najtežjih vlog za koloraturko in Edita Gruberová je še vedno mojstrica glasovnih ekshibicij. V veliki ariji znova blesti, čeprav je bilo opaziti tudi nekaj šibkih trenutkov. A na koncu predstave so jo – edino –, zasuli s cvetjem. Sicer je glasbena podoba predstave – pod dirigentom Ulfom Schirmerjem in z orkestrom Dunajske državne opere –, solidna in tudi vsi ostali pevci se dobro izkažejo: razkošna Adrianne Pieczonka (Ariadna), imenitna Michelle Breedt (komponist), odmevni Lance Ryan (Bacchus), Oskar Hillebrandt (učitelj glasbe) ter predvsem Lydia Rathkolb, Roxana Constantinescu in Elisabeth Marin kot tri nimfe. *Ariadna* me vedno znova navduši s svojo dvojnostjo; Richard Strauss je v njej spretno združil pravo opero z elementi commedie dell'arte, kot je nekoč napravil Wlfgang A. Mozart v *Čarobni piščali*, ko je v dogajanje resne opere vpletel "singspiel" (spevoigro).

Posodobljena operetta v Ljudski operi

Na Dunaju je treba videti tudi kakšno opereto, Najboljše izvajajo v Ljudski operi, kjer imajo na sporedu še opere, balete in muzikale. A je tokrat prijetno doživetje z *Grofom Luksemburškim.* Franz Lehár je napisal vrsto operet (*Paganini*, *Frasquita*, *Carjevič*, *Dežela smehljaja*, *Friderika*), ta pa je med najbolj priljubljenimi. V Ljudski operi jo je zrežiral Michael Schottenberg, ki ji je odvzel nekoliko značilnega čara, ker jo je posodobil. Originalno dogajanje se odvija v Parizu v času slikovitega obdobja "la belle époque", režiser pa jo je prestavil na Dunaj po drugi svetovni vojni. Tako je vse skupaj postalo bolj realistično, a so sladke in nežne melodije ostale. Zgodba o lahkoživcih, prevarantih, igralkah različnih vrst in kvalitet, o prevaranih možeh in ženah pa o lahkih dekletih in njihovih zvodnikih, ki se vsi skupaj na koncu znajdejo v sumljivem hotelu (kjer se sobe najemajo tudi na ure), poteka živahno in sproščeno. Dirigent Michael Tomaschek spretno vodi izkušeni orkester, zboristi pa so – vsak v svoji drobni vlogi –, dovolj originalni. Med solisti izstopata Sebastian Reinthaller (René Graf) in Birgid Steinberger (Angelika), oba izvrstna pevca in igralca, med drugimi se posebej izkaže Wolfgang Gratschmaier kot ruski konzul Kokozov, medtem ko je Regula Rosin kot njegova žena Anastazija le malo preveč karikirana.

Temačni *Simon Boccanegra*

Simon Boccanegra sodi med najbolj temačne in žalostne Verdijeve opere, v katerih le redko posije žarek sonca. Sovraštvo, politične in ljubezenske spletke, prevare, maščevanje, ljubosumje in umori prekrivajo celo ljubezen, ki se vseskozi vpleta v dogajanje in – na koncu –, vendarle zmaga. Režiser Peter Stein je v Dunajski državni operi leta 2000 pripravil dovolj trdno postavitev, ki je živa še danes, čeprav se pevci vsako leto izmenjujejo.

Dogajanje na precej dolgočasnem prizorišču Stefana Magerja in v malo bolj učinkovitih kostumih Moidele Bickel ostaja precej statično, razgiba ga le nekaj kratkih prizorov bojevanja. Seveda smo videli boljše in bolj učinkovite uprizoritve te opere (London, Glyndebourne, Zürich in pred davnimi leti Praga).

Temperamentni, a tudi subtilni francoski dirigent Yves Abel dobro motivira in razgiba orkester ter pevce. Predvsem med protagonisti je nekaj zelo dobrih. Nemški baritonist Franz Grundheber v naslovni vlogi še ne kaže znakov staranja – ne glasovno ne igralsko, čeprav je že v zrelih letih. Njegov Boccanegra je markantna, dobro izdelana figura. Prav tako je še zmeraj pevsko odmeven in igralsko prepričljiv Ferruccio Furlanetto v vlogi Fiesca, Izraelec Boaz Daniel pa se je dobro znašel v nehvaležni partiji zahrbtnega, podlega Paola. Spet sije ruska sopranistka Olga Gurjakova, ki z nežnim, lepo obarvanim glasom in s simpatično igro povsem ustreza liku Marije-Amelije, tenorist Fabio Sartori pa predvsem dobro odpoje Gabriela Adorna.

Janez Juhant

Ulrich Beck, *Lastni Bog*

O zmožnosti religij za mir in njihovem potencialu za nasilje – Osebna religija kot temelj človeka

Sociolog Ulrich Beck, ki se doslej ni ukvarjal z religijo, čeprav drugi sociologi temu vprašanju dajejo stalno pozornost, kot je dejal ob njegovem predavanju na Teološki fakulteti v Ljubljani ob začetku simpozija Umetnost življenja *Vinko Potočnik, se ji je tokrat posvetil. Beckova* Družba tveganja na poti v neko drugo moderno *(Ljubljana, Krtina, 2001, prev. Mojca Savski) je doživela velik odmev v svetu. V njej opisuje današnjo družbo kot družbo tveganja, ker nimamo zagotovljenih kontrolnih mehanizmov nad vsemi dejavnostmi, ki jih počnemo bodisi v družbenem bodisi v znanstveno-tehničnem smislu.*

Očitno je vprašanje religije zaradi sodobnih srečevanj ljudi z različnimi verami in prepričanji in s tem povezanimi trki civilizacij (Huntington) postalo pomembno vprašanje družbenega življenja in zato tudi sociologi ne morejo mimo njega. Religija je važen dejavnik družbe, ki zahaja v krizo in se je z njo treba resno ukvarjati. Se pa Beckova stališča do vprašanj religije v knjigi in na ljubljanskem predavanju razlikujejo. V knjigi bolj poudarja potencialno podlago religije za nasilje, v predavanju za Ljubljano pa je postavil v ospredje možnost sodelovanja religij in poudaril pomen religiozne skupnosti pri reševanju družbenih težav. V knjigi je v ospredju lastni oziroma (za)osebni Bog, v predavanju pa bolj izpostavlja pomen religijske skupnosti, kar je ključno vprašanje in sicer, kako naj družbe shajajo s tem, kar Beck po Lessingovi drami imenuje Natanov prstan. Se pravi, kako naj shajajo s skritostjo religioznega, ki pa je lastno vsem ljudem, a dostopno po različnih poteh (religijah), kar povzroča zaplete v odnosih med iskalci, ki s tem postavljajo smer odgovorov na temeljnega življenjskega vprašanja.

Beck razdeli razpravo o lastnem Bogu v šest poglavij. Že prvo je slikovito in paradoksno, ko navaja misli iz dnevnika nizozemske Judinje Etty Hilesum, ki razmišlja o svoji in usodi naroda v hitlerjevskih razmerah, da bi predstavil bistvo ponotranjene (lastne) religije:

»O poslednjih in najglobljih življenjskih vprašanjih lahko pravzaprav spregovorimo šele takrat, ko besede same privrejo iz nas, lahkotno in naravno kakor voda iz studenca. In če mi Bog ne bo pomagal naprej, moram tedaj jaz pomagati njemu. […]

Vem, da bom lahko kos vsem izzivom, čisto sama, in da moje srce pri tem ne bo zakrknilo od zagrenjenosti, temveč bodo tudi trenutki najgloblje žalosti in obupa pustili v meni rodovitne sledi in me utrdili. Nobenih utvar si ne delam o dejanskem stanju stvari in se odpovedujem celo nameri, da bi pomagala drugim ljudem. Vedno si bom po svojih najboljših močeh prizadevala pomagati Bogu – in če mi bo to uspelo, potem mi bo pač uspelo tudi pri ljudeh.« (13)

S to izpovedjo hoče Beck pokazati primer poti do lastnega Boga. Osebnega Boga si je iskal človek vedno, posebej ga išče postmoderni človek. Lastnega Boga je imel tudi naš prednik pred davnimi leti, vendar je lastna podoba Boga bila vključena v podobo Boga skupnosti, ki je imela veliko večjo moč nad posameznikom, kot jo ima danes. Zaradi te spremembe ali že kar težave dojemanja skupnosti se danes bolj ostro kot prej postavlja vprašanje Boga skupnosti in posameznika, ki ni pripravljen prevzeti zahtev sku-

pnosti, tudi ne glede verovanja. O tem, kako metodično razreševati dileme religioznosti in sploh postmoderne skupnosti individualistov, Beck razpravlja v prvem poglavju. Kaj je individualizirani, a ne individualistični Bog, kot poudarja po P. Bergerju, in kako presegati »individualisitično samoprevaro« ter najti možnost za družbeno odprto, se pravi komunikativno individualizacijo: »Lastni Bog bi bil lahko religiozna različica lastnega življenja, lastnega prostora. (…) Kdor odkrije lastno življenje ter išče njegove vzroke in mehanizme, zgrmi v prepad. Natančneje povedano, lastno življenje se mu tedaj pokaže kot prerez med dvema neskončnostma, od katerih ena poteka navznoter in druga navzven, vendar se izgubita. (…) Religioznost, cerkveno organizirana vernost, se mora poslej potrjevati nasproti tej detektivski prisili, pod katero jaz spremlja jaz, o njem poizveduje in ga opazuje, zbira njegove sledi in perspektive«(25/26). Torej se v tem postmodernem prostoru tudi individumum pretaka iz sebe v prostor drugih, torej je to osebno ponotranjena religioznost.

V drugem poglavju Beck sprašuje, ali se poslavljamo od sekularizacije in prehajamo k novi religiozni zavesti, čeprav ne mimo razsvetljenstva: »Vračanje religij na začetku XXI. stoletja prinaša prelom s ›konvencionalno modrostjo‹ (…), ki je veljala več kot dvesto let, vse do sedemdesetih let prejšnjega stoletja (31/32). Zdi se, da Beck preveč optimistično gleda na 'razsvetljensko osvobojenega' Evropejca, saj celo Jürgen Habermas ugotavlja enostranskost razsvetljenskosti, s katero je razsvetljenski razum zašel v krizo.

Tretje poglavje z naslovom *Toleranca in nasilje* – dva obraza religij se ukvarja z aktualnim problemom nasilja v religijah. Razpravlja o vlogi krščanstva v zgodovini in povezanih procesih ter o njegovem vstopu v globalizacijo z individualizacijo in kozmopolitizacijo, skratka o vlogi religije v kontekstu refleksivne modernizacije. Beck zagovarja stališče, da so bile religije kot sistemi moderne nasilni, ker so se branili kot celota zoper druge sisteme. Znotraj tega pa je potekal proces individualizacije oziroma poosebljenja vere. Postavlja deset osnovnih tez o dogajanju v (post)moderni družbi glede religije:

1. »Če izhajamo iz tega, da je načelo verske svobode (pravica posameznika, da se svobodno odloča med verskimi sistemi) temeljno načelo moderne, in iz tega, da se je ta osnovni princip v nacionalnih državah Zahoda med prvo moderno uresničeval ›prepolovljeno‹, namreč kot pravica izbire med nacionalnimi ›temeljnimi institucijami‹ – na primer katolicizmom in protestantizmom –, tedaj lahko rečemo, da je *radikalizacija* svobodne religijske izbire tista, ki odpravlja, spodkopava institucionalizirane ›religijske razrede‹ in ›ljudske cerkve‹ prve moderne (bodisi katoliške ali pa protestantske) – v vsakem primeru pa jih slabi in odpira za individualne odločitve. (…)

2. To ne nakazuje konca religij. Prihaja do renesanse neke nove, subjektivne verske anarhije, ki se čedalje manj prilega dogmatskim ogrodjem, ki jih pripravljajo institucionalizirane religije. Enovitost religije in religioznega, religije in vere razpada. Še več, religija in vera prihajata v navzkrižje. V zahodnih družbah, ki jih zaznamuje *institucionalizirana individualizacija* (v obliki civilnih, političnih in socialnih temeljnih pravic, ki nagovarjajo posameznika) pa tudi individualizacijska dinamika trga delovne sile, ki so torej avtonomijo posameznika ponotranjile kot princip, si posamezen človek v čedalje večji neodvisnosti sestavlja tiste verske zgodbe – ›lastnega‹ Boga –, ki se najbolje prilegajo njegovemu ›lastnemu‹ življenju in ›lastnemu‹ horizontu pričakovanj.(…) (Zdaj nad-identitete oziroma avtoritete nimajo več veljave, op. J.J.).

3. Individualizacijo religije lahko primerjamo z individualizacijo *socialnih razredov* (neenakost, revščina) in individualizacijo družine (starševstvo, razmerja med spoloma ipd.). Šele v povezavi med temi (večinoma med seboj izolirano obravnavani) dimenzijami nastaja *družbena* individualizacija, ki korenito spreminja ›agregatno stanje‹, kakovost družbe. (…) Z ›detradicionalizacijo‹ je mišljeno, da kolektivna religija razpada. (…)

4. Pomembna posledica za vsa socialna področja življenja in delovanja (družino, razred, religijo) je razpadanje institucionaliziranih zgledov in socialnih dejanskosti. Religioznost druge, globalizirane moderne se cepi v dvoje svetov – svet duhovniške religije in svet individualizirane vere. Temu ustrezno je (vsaj kar zadeva krščanske religije) zaznamovana z *institucionalizirano dvojno moralo, dvojno vernostjo, dvojno dejanskostjo*. (…)

5. Tako prihaja do *paradoksa druge, religijske moderne v evropskem kontekstu:* praznjenje cerkva in ponovna religijska očaranost človekovega mišljenja in delovanja, slabljenje religijskih organizacij in krepitev fluidne, post-cerkvene religioznosti sta dve plati istega razvoja. To se odraža v dejstvu, da prepričanju posameznih religij, da prav one izpričujejo pravi nauk, niti verniki več ne verjamejo. (…)

6. Na splošno se individualizacija religije istoveti s *privatizacijo* religije, torej z izgonom religije iz območja javnega (teza prve moderne o odčaranosti). Vendar je to zmota. Individualizacija lahko sicer vodi v privatizacijo religije, ni pa to nujno. Lahko tudi uvede neko novo javno vlogo vere. Tovrstna ›deprivatizacija‹ navidezne zasebne religioznosti, torej ›lastnega Boga‹, poteka v treh različnih arenah: v državi (tudi v obliki terorističnega nasilja!), v političnem diskurzu (javnosti) in v (globalni) civilni družbi. Kot tipičen primer lahko navedemo (med religijami dolgo časa sporen) individualizem človekovih pravic. (…)

7. Z individualizacijo vere prihaja na dnevni red tudi njena *legitimacija*. ›Individualizacija‹ v tem primeru pomeni, da vernemu posamezniku dajeta avtoriteto iskrenost in osebna zavzetost (torej njegovo ›verodostojno‹ iskateljstvo), ne pa prizadevanje za konformnost z vnaprej danimi resnicami. (…)

8. Individualizacija vere ne pomeni isto kot njena *standardizacija*. (…) Individualizirani verski vzorec je potemtakem kolektivna standardna zavest, ki je kot posameznik ne morem povsem sprevideti, ker se razume kot individualizirana samozavest.

Kaj je mišljeno s standardizacijo? Eden od njenih pokazateljev je – vsaj v evropskem krščanskem svetu – empirično dokazljiv porast pomena ›minimalnega kreda‹ (…)

9. V kolikšni meri lahko individualizacija vere temelji na konstrukciji ›lastnega Boga‹? Kaj je mišljeno z ›lastnim Bogom‹? Pri tem nikakor ne gre za produkt ›postmoderne‹. Koncept ›lastnega Boga‹ je le vrhunec dolgotrajnega procesa individualizacije, ki je vgrajen v krščansko tradicijo in v katerem se avtonomija posameznika korak za korakom uveljavlja *proti* kolektivni definiciji religije in socialnega. Ta proces izhaja že od Avguština in Descartesa; nekateri menijo, da so pri tem odločilni koraki velika duhovna gibanja XVII. in XVIII. stoletja ter odkritje ›ljubega Boga‹ – po reformaciji in radikalni potrditvi religijskega individualizma. (…)

10. Horizont možnosti, ki se s tem odpira, obsega različne razvojne faze, med drugim tiste, ki zavračajo privatizacijo religije in pozdravljajo njeno javno vlogo. Javno vlogo v tej knjigi tematiziramo v dveh oblikah. Po eni strani se sprašujemo, v kolikšni meri religija prihaja v poštev kot *akter (kozmopolitske) modernizacije*. (…)

Po drugi strani pa osvetljujemo kozmopolitsko vizijo vključevanja religijsko Drugega v lastno religioznost – eksemplarično na ›modelu Gandhi‹ ali ›modelu Martin Luther King‹: ko se Gandhi odloči obračunati s poreklom iz svoje hinduistične religije in pogledati nanjo z očmi svojih zahodnih prijateljev, jo opazovati izmenično in ob soočanju s krščanskimi zornimi koti (metodična konverzija), odkrije bogastvo hinduizma in končno utre pot nenasilnega upora v obliki svetovno javne vloge religije.« (110-118)

Gre, skratka, za vseobsežni program, kako v drugomoderni družbi uveljaviti osebno religijo. Pa ne le to. Treba je tudi razumeti vse s temi procesi povezane družbene spremembe vključno spremembe religioznosti, ki po Becku pri tem igrajo pomembno vlogo. Kar presenetljiva ugotovitev sociologa svetovnega slovesa, če vemo, da religija v vseh družbah igra ključno vlogo.

Četrto poglavje pod vidikom nasilnosti (fundamentalizmov) opredeljuje tri tipe religij, pri čemer pomeni zadnji rešitev za dialoško oziroma nenasilno uveljavljanje religioznega. V ljubljanskem predavanju je Beck bolj poudaril uporabo pojma »religiozen« namesto religija, ker religiozen pomeni odprt, medtem ko religija postavlja meje in zaprtost. Po Becku imamo opravka s sledečo zgodovinsko genezo religij, kar pove v sklepnem naslovu: »O odnosu med religijo in antimoderno, postmoderno in drugo moderno.« Ti tipi religioznega so po njegovem zelo značilni tudi za opredelitev tega, kakšno vlogo ima nasilje v religiji. Bolj, ko se religija oddaljuje od institucionalnega ter postaja osebna, toliko manj bo nasilna. Zato je lastni Bog (lastna religija) Beckov ideal, ki pomeni tudi odprtost religioznega za različnost in s tem možnost, da religioznost človeku pomaga pri iskanju poti do drugega. Nekateri modeli so pri tem še posebej prikladni, najbolj omenjeni dialoški Gandhijev. Pozna tri religiozne oblike: (a) *antimoderno*, (b) *postmoderno* in (c) *drugo*-moderno (…) *Antimoderni* fundamentalizem je modernega izvora. Izhaja iz *sovpadanja postmoderne in postkolonializma* ter njunih medsebojnih potrditev.(…)

»Postmoderna religioznost postavlja moderno pod vprašaj, *ne da bi se hotela* vračati k izvirom fundamentalistične religioznosti. Religijska postmoderna prelamlja z najmanj enim osnovnim principom sekularne, prve moderne – s principom hierarhične urejenosti znanstvene vednosti in religijske vere, torej s tem, da je moderna znanost edina oblika objektivnega znanja o svetu. (…) Na prvi pogled se zdi, da ta nova enakost znanstvenega in verskega relativizma sili v radikalen kulturni in etični relativizem. Postmodernisti slavijo ta absolutni relativizem, ker vidijo v njem konec totalitarizmov, ki bolj ali manj nujno vodijo v nasilje nad drugače verujočimi in ga tudi opravičujejo. Celo kadar ne grozi nevarnost, vztrajanje pri svoji absolutni resnici ubija vsak pogovor z drugimi. Resnica, ki velja enkrat za vselej – ne glede na to, ali ima znanstveni ali religijski izvor ali ambicijo –, spodbuja nečlovečnost v vseh medčloveških odnosih.

Na drugi strani pa je videti, kot da prav ta ›diktatura relativizma‹ kaže pot naravnost v človeško katastrofo. Sili nas namreč k opuščanju jasnega razlikovanja med dobrim in zlom, med ›mi‹ in ›drugi‹, ter k temu, da je človeštvo ob civilizacijsko pridobljenih nevarnosti brez orientacije prepuščeno samo sebi. Religijska postmoderna izhaja s stališča, da je izbira med ›resnicami‹ intelektualno neutemeljiva, zato se je mogoče in treba odločati pragmatično, in sicer glede na to, »kar je dobro zame«. (…) Posamezniki zahtevajo pravico, da si duhovno pot izbirajo sami.(…)

Med postmoderno-antimoderno religioznostjo na eni strani ter obljubami in grožnjami postmoderne religioznosti na drugi se odpira vizija *kozmopolitske religioznosti druge moderne*. (…) Z izrazom ›kozmopo-

litski‹ je mišljena religijska sprememba perspektive, ponotranjena konverzija ›kot da‹, v praksi živeta hkratnost ter sposobnost, videti lastno religijo in kulturo skozi oči druge religije in kulture drugih. Koliko pa je *realistične* možnosti, da bi se ta ›kozmopolitski duh‹ svetovne družbe tudi dejansko uresničil?« (166-171).

Beck torej zavrača tako religijski fundamentalizem (religija moderne) kot postmoderni neobvezni religiozni individualizem in zastopa tako imenovani *drugo-moderno*, osebno religioznost, se pravi medosebno religijo.

Zdi se, da je peto poglavje odločilno. Beck tu našteva pet modelov 'lastne' oziroma osebne religije: (1) *Model stranskega učinka:* civiliziranje z individualizacijo religij; (2) *tržni model:* blagovno obliko Boga; (3) *model religijsko nevtralne ustavne države* (Jürgen Habermas); (4) *model ›svetovnega etosa‹* religije (Hans Küng); in (5) *metodološka konverzija* (Mahatma Gandhi). (173).

Šesto poglavje z naslovom *Mir namesto resnice? Prihodnost religij v svetovni družbi tveganja* je sociološki poskus predstavitve vloge religije, ki v smislu omenjenega Natanovega prstana pomeni iskanje skrivnostnega (izgubljenega) zaklada (prim. zaklad, skrit na njivi, Mt 13,44sl.), ki ga vsi ljudje iščejo, vendar si ga nihče ne more priposestvovati, prav tako ne resnice, pač pa ko smo vsi na poti k njej, lahko tembolj živimo v miru med seboj, kar pomeni Beckov »princip medreligijske tolerantnosti religij.« (220)

Sociolog Beck upošteva tudi ne-vero, kot eno izmed oblik te pluralne pahljače osebno-religioznega, se pravi, ne smemo se zapreti niti ne-veri, ampak moramo biti odprti tudi zanjo. Glede vsebinskosti ne-vere ostaja Beck sociološko 'nevtralen' in tu postavlja a-religiozni humanizem, ki je prav tako legitimna osebna verska drža druge moderne; vse to z namenom, da bi kakršnakoli že religiozna prepričanja – lahko celo zelo tržna in tudi a-teistična upoštevali kot osebno odprtost njihovega nosilca. S tem bi preprečili nasprotovanje, bojevitost in medsebojna trenja religioznih sistemov. To pomeni zavestno resno jemanje vseh prepričanj oziroma osebnih nazorov in njihovo polno upoštevanje pri oblikovanju globalnega sveta.

»Menjavo perspektive, ki resno jemlje religijo kot sotvorca moderne, bomo sondirali v dveh korakih: modernizacija religije je po eni strani v XIX. stoletju v srednjeevropskem kontekstu pomenila nacionalizacijo religije, ki je v odkritem nasprotju s krščanskim univerzalizmom, na drugi strani pa se bomo vprašali, v kolikšni meri lahko mir zamenja resnico.« (98)

Treba je torej resnico v lastni prav zamenjati z mirovnim prizadevanjem na področju religioznega, kar lahko ponudi vsak od omenjenih petih modelov. Po predavanju v Ljubljani se zdi, da je najbolj primeren model dialoga oziroma poglabljanje medsebojnega poznavanja in vživljanja, kot ga Beck vidi pri Gandiju:

»V civilizaciji, ki ogroža sámo sebe, se ključni problem nasilja in tolerance zaostruje v vprašanje, kako je sploh mogoča *medreligijska* toleranca. Kako naj religijsko druge priznamo kot drugačne (in ne kot enake), ne da bi jih razvrednotovali kot napadalce ›prave vere‹ in jih oropali njihovega religijskega in človeškega dostojanstva? V tem vprašanju se zgodovinsko upravičevanje religije povezuje s skrbjo za nadaljnji obstoj človeštva.«(235/236)

Becku se zdi to mogoče, le če smo pripravljeni sprejeti stališče, da religiozno ni v naši posesti, kot pove z Lessingom: »Lessing je v svoji drami *Modri Natan* (1779) eksemplarično načel vprašanje tolerance med svetovnimi religijami. V znameniti ›priliki o prstanu‹, jedru te drame, je skladno z modelom dvojne religije zagovarjal enakopravnost prioritet resnice in miru. Ni sledil filozofiji resnice; niti najmanj ni zaupal snu o eni sami Resnici, o katerem so sanjali filozofi skozi vso zgodovino. (…) Po Lessingu je v središču pozornosti navzkrižje, morda celo protislovje med resnico in mirom. Zavedal se je, da človečnost miru zanj predpostavlja najvišje dobro, resnico, celo absolutno Resnico. Toda to je nevarno. Absolutno resnico moramo tako rekoč vzeti v zakup – zavoljo miru. …Nihče pa se ne sme – za Božjo voljo! – polastiti *edinega* prstana!« (240-241)

Ali je seveda takšna osebna drža možna in tudi ali je sprejemljiva za krščanske skupnosti, ostaja odprto. Brez dvoma pa je Beckovo vabilo toliko bolj aktualno, da te stvari preverimo v naši verski praksi. Časi so se spremenili in potrebno bo večje vživljanje ter sodelovanje tako v verskih kot pri ostalih skupnostih, če hočemo uspešneje reševati probleme sodobnega človeka in družbe. Zato se to podobno sliši, kot sem zapisal v svoji knjigi *Občutek pripadnosti:* »Toda to se bo s (post)modernim razvojem naglo spremenilo. Danes je nujno iskati in zahtevati oseben odnos, kajti vernega občestva ne bo obdržala skupaj nobena drugačna vez. Skupnost verujočih lahko obstane in se ohrani zgolj v tej notranji povezanosti z Bogom in v medsebojni povezanosti svojih pripadnikov. Čeprav je bilo pravzaprav že vedno tako, pa Cerkvi v predmodernem času tega ni bilo tako nujno treba zelo dejavno gojiti, ker so skupnost držale skupaj tudi zunanje vezi – medtem ko so danes bistveni predvsem osebni odnosi med vernimi. Če Cerkev tega ne bo uvidela, si bo sama zaprla vrata do človeka (post)moderne dobe.« (Juhant 2009:122)

Beck, Ulrich, *Lastni Bog O zmožnosti religij za mir in njihovem potencialu za nasilje* (ŠZ Claritas) 2009. (Strani v oklepaju se nanašajo na to izdajo).
Juhant, Janez *Občutek pripadnosti,* Celje (Mohorjeva) 2009.

Polarizacija je prehuda

Del pogovora z nadškofom in metropolitom dr. Antonom Stresom za Radio Slovenija

Naj vas, gospod nadškof, na začetku vprašam, ali je bilo imenovanje za ljubljanskega nadškofa in metropolita za vas presenečenje?

Presenečenje je bilo v tem pogledu, da nismo pričakovali, da se bo zdravje gospoda nadškofa Urana tako poslabšalo ravno v začetku meseca oktobra, ko je bil spet hospitaliziran. Ni bil prvič, vendar nihče ni mislil, da bo šlo tako daleč, da bo potrebna menjava. To imenovanje pa je tudi velika nova naloga. Gotovo, da je ljubljanski nadškof škof glavnega mesta in tudi največje škofije v Sloveniji in so to posebno težki izzivi in naloge, ki jih človek sprejema z določenimi pomisleki in z določenimi strahovi, seveda.

Dolgo se je že govorilo o vašem prihodu v Ljubljano. Nekje ste izjavili, da o komer se veliko govori, gotovo ne postane nadškof. O vas pa se je govorilo tudi že ob smrti nadškofa Šuštarja leta 1997 …

Ja, nekaj se je govorilo, ja. Se spomnim oddaje na televiziji na predvečer. Nekaj podobnega kot letos.

Je bila kakšna možnost, da bi prišli v Ljubljano?

Kadar se imenuje nov škof ali nadškof, je pač postopek takšen, da so navadno vedno trije kandidati in potem v Rimu izberejo najbolj primernega. Možno je, da sem bil takrat v tistem trojčku.

Nekateri vas doživljajo kot bolj resnega človeka. Eden od slovenskih komentatorjev je o vas zapisal, da ste mož širokega uma, širok intelektualec, človek širokih obzorij, označili so vas tudi kot državnega pogajalca. Kako vi vidite svojo podobo v javnosti?

Ja, moja podoba v javnosti, pa tudi med znanci, tistimi, ki me ne poznajo tako dobro, je popolnoma zgrešena. Dajem res vtis takšnega resnega osornega človeka. Ko govorim, se zelo skoncentriram in dobim takšne ostre poteze na obrazu. Potem, ko samega sebe vidim na kakšni fotografiji, si mislim: pa saj to ja nisem jaz. To je seveda krasna tarča za kakšne ljudi, ki me dajejo potem v časopis, ker lahko izberejo med takšnim in drugačnim izrazom in seveda tak izraz lahko potem ustvari že en predsodek. V tem pogledu sem hvaležna tarča za tiste, ki lahko na ta način manipulirajo, če smem tako reči. Tisti, ki me osebno bolj spoznajo, pa potem rečejo »saj ta pa ni takšen, kakor zgleda«. Drugače pa samega sebe jemljem bolj kot šaljivega človeka. Svoj značaj sem precej podedoval po mami, ona je bila taka vesela, se je rada smejala.

Poznate cerkvene in družbene razmere v Sloveniji. Katere bodo vaše prioritete znotraj Cerkve? Za svoje škofovsko vodilo ste si izbrali geslo Vse zaradi evangelija.

Moja prva naloga je, da bi krščansko življenje v naši krščanski skupnosti, se pravi po naših župnijah, potem v naših družinah, tam, kjerkoli smo kristjani, bolj zaživelo, da bi res bili vedno bolj veseli, da smo kristjani, da bi lahko bili bolj ponosni in samozavestni, pokončni kristjani in seveda vedno tudi res kristjani v pravem pomenu besede, kar pa ni vedno nezahtevno. Krščansko vero je treba vzeti zares in krščanstvo je za marsikateri moderni miselni tok alternativno. Krščanstvo v današnjem svetu je alternativa, če samo vzamemo Govor na Gori, ko Jezus pravi: Blagor žalostnim, blagor miroljubnim, blagor tistim, ki iščejo resnico, in podobno. Skratka, to je zahtevno življenje, za katero je treba imeti podporo, in to želim, da bi naša krščanska skupnost bila vedno bolj prepričljiva v svojem pričevanju. To se pravi, ne da bi samo prepričevali ljudi, ampak da bi vsak bil toliko trden v sebi in zaveden, da bi lahko za svoje prepričanje tudi pričeval v svojem okolju, v katerem živi.

Kako vi vidite stanje duha v Sloveniji in Evropi?

Evropa je izjema. Pred kratkim sem bral razpravo zelo znanega sociologa religije, ki je objavil razpravo o sekularizaciji, o tem, o čemer tudi mi govorimo, in pravi: »Sekularizacije ni, sekularizacija je samo evropski pojav, pa mogoče v svetovni eliti«. Tega pojava, da bi bila religioznost, vernost, nekako odrinjena, podcenjevana, omalovaževana, da bi se skoraj sramovali tega, kakor je danes v določenih okoljih, tega drugod po svetu ni. Gotovo niso vsi ljudje enako verni, ampak religioznost je tudi v Ameriki visoko spoštovana.

Foto: Alenka Veber

V Ameriki predsednik priseže pri *Svetemu pismu* in čeprav je tam Cerkev ločena od države tako kot pri nas in mogoče še bolj, pa to nikogar ne moti, da on priseže pri *Svetemu pismu*. Vernost kot taka ni odrinjena iz javnosti, medtem ko se pri nas v Evropi pa to pojavlja in to je pojav, ki ga ni mogoče razložiti. Lansko leto smo imeli leto apostola Pavla in smo videli, v kakšnih okoliščinah je deloval takoj po Jezusovi smrti. Nekaj podobnega je tudi danes. Okolje je vedno manj krščansko, tudi nima več spomina na krščanstvo, tudi ne pozna nekaterih osnovnih pojmov iz krščanstva iz naše kulture in tukaj so zato toliko bolj potrebni oznanjevanje in pristno življenje in tisto najbolj osnovno razlaganje, kaj smo kristjani in kaj želimo na tem svetu.

V sklopu tega, kar ste povedali, se mi zdi, da je tudi glas Cerkve v slovenski družbi vedno manj navzoč. Nekateri govorijo, da bodo z vašim prihodom v Ljubljano bolj jasno izražena nekatera stališča bodisi na moralno etičnem, gospodarskem, bodisi kakšnem drugem področju.

Tu je vprašanje tiste prave mere. Če človek vedno govori in se vmešava in je neke vrste nergač, če smem tako reči, potem je to lahko odvratno. Če se po drugi strani preveč umakne nazaj, pa ne pove tistega, kar bi bilo potrebno povedati in kar ljudje mogoče pričakujejo, potem spet ni prav, ker se odpoveš svoji dolžnosti in svojim nalogam, ki jih imaš. Gotovo je, da imamo pravico. Sicer je pri nas, žal, še vedno zelo pogosta krilatica »Cerkev se vmešava v politiko«. To je recimo izraz, ki ga v Belgiji ne boste nikoli slišali, ne v Nemčiji, Avstriji, niti v Franciji in Španiji ne. V teh deželah so namreč ljudje vajeni, da je Cerkev del stvarnosti. Ali se z njo strinjamo ali ne, to je drugo vprašanje, ampak nihče ji ne odreka pravice, da javnosti pove svoje mnenje, svoje stališče, ki je včasih lahko razsvetljujoče tudi za kakšnega človeka, da boljše misli, bolje reagira, da bolje ukrepa. Recimo, ravno ob koncu leta je stopila v veljavo Lizbonska pogodba in tako Evropska unija preko svojega temeljnega ustavnega besedila priznava Cerkvam in verskim skupnostim njihovo identičnost, se pravi, da so nekaj posebnega, jim priznava njihov posebni prispevek tudi pri gradnji Evrope in družbenega življenja in pravi, da bo z njimi imela odprt, trajen, stabilen dialog. Se pravi, da so od zdaj naprej Cerkve uradne partnerice Evropske unije, kar so praktično tudi doslej bile. In če je to nekaj normalnega za Evropo, ni nobenega razloga, zakaj ne bi bilo to normalno tudi v Sloveniji.

S kardinalom Rodetom sta sobrata v misijonski družbi lazaristov. Ob vašem imenovanju je zapisal, da se v Cerkvi na Slovenskem začenja novo obdobje. Kaj za vas to pomeni?

Na predvečer imenovanja mi je čestital, ker je seveda vedel, kot tudi jaz, da bo naslednji dan imenovanje

objavljeno, govorila sva po telefonu in veste, da se po telefonu ne da dolgo pogovarjati. Gospod Rode ima rad močne izraze, jaz seveda si take vloge ne pripisujem. Pač naredil bom to, kar bo mogoče, potem pa naj zgodovina presodi, ali je bilo res kaj novega.

V čem vidite podobnosti in tudi razlike med vama?

Ljudje radi primerjajo. Podobnosti ne vidim veliko, zato ker sva si po značaju zelo različna. Sva sicer iz iste redovne skupnosti, se pravi iz misijonske družbe lazaristov, to je že res, imava po tej strani podobne afinitete; res je tudi, da sva bila oba profesorja na Teološki fakulteti, velikokrat sva sodelovala, ko je bil še profesor, potem pa tajnik v Rimu na Papeškem svetu za kulturo in dialog. Drugače sva pa po osnovni orientaciji zelo različna. On je intelektualec s fantastičnim spominom, ampak ima zelo širok spekter svojega zanimanja: odlično pozna zgodovino, ima zelo razvit umetniški čut, se spozna na slikarstvo, na glasbo, še sam je celo komponiral. Tudi v slovenščini imamo eno njegovo črno mašo, njegov *Rekviem*. Skratka, ima veliko kvalitet, ki jih jaz seveda nimam. Tako da se niti ne poskušam z njim primerjati.

Cerkev v Sloveniji se srečuje s številnimi izzivi. Kateri so po vašem mnenju najpomembnejši problemi znotraj Cerkve?

Znotraj Cerkve je glavni problem usihajoča krščanska zavest, zavest, da smo kristjani in da smo celotni kristjani. Ne moreš biti kristjan napol. Ali vzameš Jezusa zares za svojega vodnika, za svojega učitelja, za svoj zgled, za svojo življenjsko normo v njegovi darovanjski ljubezni, ali pa ne. Tretje poti tukaj ni. Ljudje pa smo radi polovičarji, na kar vpliva tudi okolje. Mislim, da nas zelo tepe dejstvo, da pri vzgojno-izobraževalnem procesu naši mladi, ki zdaj postajajo vodilna generacija, niso nikoli imeli priložnosti zares dobro spoznati krščansko vero. Glejte, v vseh evropskih državah obstaja verski pouk v šolah, kjer se te stvari podajajo bolj sistematično. Mi imamo krščanski nauk ali pa verouk po župnijah, vendar je ta zelo fragmentaren, je zelo ranljiv, otroci pridejo, če pač v šoli nimajo česa drugega, skratka, to ni tako sistematično in v takšni meri, kot je to po drugih deželah. Obstaja na primer evropska šola, ki je pod avtoriteto Evropske unije in deluje v tistih krajih, kjer ima EU svoje urade in svoje uslužbence. Mislim, da je v Evropi 13 ali 15 takih primerov. In ta evropska šola ima konfesionalni verouk, kar pomeni, da ga imajo na skrbi različne Cerkve, v osnovnošolskem obdobju dve uri na teden in potem v srednješolskem obdobju eno uro na teden. To je nekaj, kar omogoča mladim, da se temeljito seznanijo s tem, kaj je krščanstvo in kaj ni. Potem je na takšnem vedenju laže graditi. Dejstvo, da je Slovenija po zadnjih raziskavah Aufbruch avstrijskega sociologa Zulehnerja čisto na repu glede cerkvene pripadnosti, je zaskrbljujoče. Za to pa nismo odgovorni samo v Cerkvi, ampak v celotni družbi, ker je Cerkev in versko življenje tako odrinjeno na rob in tako omalovaževano. Verjetno smo tudi sami za marsikaj krivi, ampak nekateri spori, ki jih ne znamo rešiti, vse to govorjenje o bogastvu Cerkve, vse to pušča sledove na dolgi rok. Vse to pa nam vsem ni v korist. Ni v dobro slovenskega naroda in slovenske družbe, kot je zapisal akademik Janko Kos, slaba Cerkev. To ne pomeni, da moramo ljudi k čemu siliti. To samo pomeni, da je tu duhovna sila, ki ima dvatisočletno zgodovino, ki je bila še kaj drugega kot križarske vojne in inkvizicija in sežiganje čarovnic. Navadno poznajo naši otroci iz zgodovine o Katoliški cerkvi samo to. Ampak je bilo še marsikaj drugega, veliko bolj veličastnega. To je duhovno bogastvo in v narodnem interesu je, da to duhovno bogastvo ne izgine, pač pa da je navzoče in da lahko seže po njem vsak, ki si to želi. Nikogar ne silimo, treba je absolutno spoštovati svobodo ljudi, je pa treba tudi ponuditi kvalitetno versko življenje in to bo prav gotovo moja prioriteta.

V javnosti se velikokrat ustvarja vtis, da Cerkev prikriva stvari, bodisi ko gre za nekatere dvomljive finančne poteze, bodisi ko gre za posamezne hujše moralne deviacije. Koliko bi morala po vašem mnenju biti Cerkev na tem področju transparentna?

To sta vprašanji, ki sta lahko seveda tudi zelo populistično zlorabljeni. Veliko govorjenje o bajnem cerkvenem bogastvu je seveda za lase privlečeno, to govorijo tisti, ki Cerkve sploh ne poznajo. Tisti, ki pa hodijo v cerkev, vedo, s čim razpolaga njihova župnija, s kakšnimi težavami se recimo srečuje, ko je treba popraviti streho na cerkvi, ali pa bolj spodobno opremiti veroučno učilnico, da bo vsaj od daleč malo primerljiva s tistim standardom, ki ga imajo otroci v šoli, in tako naprej. Hvala Bogu imamo še vedno zelo velikodušne vernike, ki v takšnem trenutku priskočijo na pomoč.

Seveda so bili nekateri poskusi, da bi si Cerkev pridobila tudi lastne vire financiranja. Poglejte, nobena organizacija, recimo pevski zbor, nobena Drama, nobeno gledališče ne more živeti samo od vstopnic, ki jih obiskovalci plačujejo. Tudi Cerkev ne more živeti zgolj od darov vernikov, mogoče za sproti, ko pa gre za kakšno investicijo, so potrebni še dodatni viri, ker nedeljski dar vernikov ni dovolj. Kar zadeva druge probleme, recimo moralne spodrsljaje nekaterih duhovnikov, je pa veliko huje. Gotovo je to veliko proti pričevanje, če tako rečem. Od duhovnika se vendarle pričakuje – čeprav je človek in vsak človek ima slabosti –, da svojo službo jemlje toliko odgovorno, da takih stvari ne počne, oziroma, da se potem sam izloči, če čuti da teh stvari ne more opravljati vsaj mini-

malno v skladu s svojim poslanstvom. Tu je treba biti, tudi znotraj nas, popolnoma neizprosen. Je pa res tudi druga stvar. Danes se v družbi primeri duhovniških spodrsljajev in pedofilije veliko bolj obešajo na veliki zvon kot pa primeri v drugih poklicih. V duhovniških poklicih jih prav gotovo ni več, ampak prav gotovo manj. Obstajajo tudi že čisto znanstvene študije, diplomske naloge o tem, kako mediji obravnavajo take primere, ko gre recimo za duhovnike in ko gre za kakšnega pedagoškega delavca, zdravstvenega, ali katerega koli drugega. In potem se to posplošuje in potem je tako, kot je. Jaz vem, da ljudje, bolj kot to, da se duhovniku tako zalomi, obsojajo to, da Cerkev to prikriva in ravno na to moramo paziti, čeprav mislim, da nismo prikrivali. Je pa res, da če greš nekega človeka takoj obdolžiti, so v ozadju lahko tudi kakšni drugi motivi. Zato moramo tudi mi s svoje strani narediti anketo in si ustvariti vsaj približno mnenje, ali gre za utemeljeno obtožbo ali pa ne. In tu imamo zdaj na ravni Slovenske škofovske konference ekspertno skupino, ki v take primere poseže, ne glede na to, kdaj v to poseže tudi sodstvo.

V uvodnem nastopu ste dejali, da katoličani ne pričakujejo privilegijev, le enake možnosti, kot jih ima Cerkev v drugih primerljivih evropskih državah. Kaj po vašem mnenju še manjka v odnosih med Cerkvijo in državo, da bi dosegli evropske standarde?

Najprej mislim, da to, kar manjka, manjka v javnem mnenju bolj kot v samih strukturah. Ko se pogovarjamo s politiki, bi se lahko hitro domenili, ampak vsak politik je tudi odvisen od javnega mnenja in od tega, ali to prinaša določene politične točke ali ne. Jaz ne bom nikoli pozabil izjave predsedniškega kandidata pred leti na televiziji, ko je rekel, da če hočeš Slovence spreti, moraš načeti pogovor o NOV in o Cerkvi. In Cerkev je hvaležna tema zato, da se Slovenci polariziramo. In zato tudi nekateri politiki pridno mislijo, da »če bom jaz imel takšen zelo negativen odnos do Cerkve, si lahko zagotovim določeno število simpatizerjev in volivcev, ker je pač določeno število ljudi v Sloveniji naperjeno proti Cerkvi«. To je ta politična manipulacija. Govori se velikokrat o zlorabi vere v politične namene, mislim pa, da je veliko več zlorabe vere v politične namene ravno s tega vidika, da nekdo izkorišča določeno razpoloženje do Cerkve za svojo politiko. Kar zadeva ureditve teh odnosov, pa moram omeniti še nekaj, kar sem že večkrat rekel. Zelo je različno od tega, kje si, ali si v Ljubljani ali si v parlamentu ali si nekje v neki vasi, kjer se ljudje dobro med seboj razumejo in so eni verni, drugi pa neverni, ampak vedo, kaj je dobro za njihove otroke, kaj bodo naredili, da bodo lahko tisti otroci, ki hodijo k verouku, lahko šli, da bo čim manj težav pri uresničevanju pravic enih in drugih, skratka, na terenu je navadno veliko več strpnosti, veliko več medsebojne pomoči, razumevanja potreb enih in drugih, kakor pa bi človek sodil po tistem, kar posluša, ko se poslanci obdelujejo v parlamentu, ali pa ko prebira kakšne članke v določenih časopisih in podobno. Vprašali ste, kaj bi bilo treba še narediti. Mislim, da je temeljna pravica, ki pa v Sloveniji verjetno res ni dovolj spoštovana, da imajo starši pravico, da zagotovijo svojim otrokom vzgojo in izobraževanje, ki je v skladu z njihovim lastnim verskim ali pa filozofskim prepričanjem, bodisi verskim ali pa ne verskim. Pri nas je to tako, da si morajo starši pomagati, kot si vedo in znajo. Država pravi, da tega ne prepoveduje in preprečuje, da drugo je pa ne briga. Tukaj jaz poudarjam izraz »priti naproti«; da bi bil odnos države do Cerkve primerljiv, kot je na primer odnos države do kulturne dejavnosti ali pa do športne dejavnosti. Šport, kulturo, prosveto pojmujemo kot vrednoto in ker jo pojmujemo kot vrednoto, ji država pride naproti. Saj država nikogar ne sili, da mora igrati nogomet, ampak tistemu, ki bi ga pa rad igral, mu ustvari možnost in mu prihaja naproti in tudi šola mu prihaja naproti. Uresničevanje te želje, ki je legitimna, država olajšuje. In to je tisto, kar bi si jaz želel.

Je to načelo pozitivne ločenosti med Cerkvijo in državo?

Natanko tako.

Gospod nadškof, kako ste se vi odzvali na imenovanje Aleša Gulič za direktorja Urada za verske skupnosti? V javnosti je to imenovanje dvignilo kar nekaj prahu.

Bilo je presenečenje. Pa ne drugače kakor zato, ker se je gospod Gulič pred tem vendarle izpostavil kot nosilec konkurenčnega osnutka Zakona o verskih skupnostih in verski svobodi takrat, ko se je pripravljal ta zakon, ki je bil potem sprejet. On pa je bil nosilec nekega drugega zakona, ki bi bil neprimerno bolj restriktiven in, ki bi dejansko, če tako beremo tisti osnutek, izražal to: »vi lahko delate, kar hočete, ampak nas to nič ne briga, znajdite se, kakor veste in znate, država nima pri tem nič in tudi noče nič imeti, to je kot vaš osebni hobi, ali pijete kavo ali čaj, to nas nič ne briga«. Ker ponazarjam, moram pač malo pretiravati. Ampak tako je bilo nekako čutiti duha tistega zakona in seveda, če človek, ki se tako izpostavi, potem vzbuja strahove, je razumljivo. Potem, drugič, ko je koalicija nastopila, je dvignila veliko prahu tista napoved redefinicije in seveda gospod Gulič je sam povedal, da je avtor te dikcije on sam. Saj drugače osebno proti gospodu Guliču človek ne more imeti nič. Ko sva se potem midva tudi javno kje srečala na kakšnem pogovornem večeru, niso bile tako hude razlike. Potem pa je treba tudi upoštevati, da je mesto direktorja Urada za verske skupnosti vendarle mesto, kjer je ta predvsem funkcionar. On ne določa politike, politiko določajo v parlamentu. Gotovo, da je bilo njegovo

imenovanje veliko presenečenje. Predsednik vlade je potem rekel nekako takole: »Ja, Slovenija ima suvereno pravico«; seveda jo ima, ampak vprašanje je, ali je res treba pri partnerju vzbujati strahove.

Predsednik vlade je nekaj dni po tem imenovanju obiskal Vatikan. Sprejel ga je le državni tajnik Tarcisio Bertone, ne papež …

To je korektno. To se pravi, našemu premieru ni bila dodeljena izjema; ker moramo upoštevati dejstvo, da je kardinal državni tajnik na vatikanski hierarhiji popolnoma primerljiv s predsednikom vlade. Papež je nekaj podobnega kot predsednik države. Gospodu Pahorju ni bila narejena izjema, kot znamenje posebne naklonjenosti, da bi bil predsednik vlade sprejet tudi pri papežu.

Kako ocenjujete politične razmere v slovenskem prostoru?

Politična situacija ni nikoli čista, je vedno tudi odsev družbene situacije in gotovo, da to, kar se v Sloveniji dogaja, zelo zbuja skrb. V Sloveniji je zbujata skrb gospodarska kriza in moralni razkroj, ki ga taka kriza lahko za seboj potegne; gospodarstvo in politika sta vedno med seboj povezana. Mi skušamo v teh razmerah pomagati in to ne samo s paketi. Mislim, da je veliko bolj pomembno nekaj drugega: da ljudem pomagamo, da odkrijejo še druge vrednote življenja. To je kriza potrošniške družbe, potrošništvo pa ni suho zlato. To ameriško potrošništvo, ki se je zdaj razlilo tudi po Evropi, je nekaj negativnega, ker dejansko ljudi poplitvi in jih odtujuje drugega drugemu. Mogoče je ta gospodarska kriza za nas priložnost, da odkrijemo, da je dobro imeti malo več časa za svoje domače, za družino, za vzgojo, za kulturno življenje, skratka, da odkrijemo nekatere vrednote.

Poznate slovenske družbenopolitične razmere. Zdi se, da smo danes priča močni ideološki polarizaciji na Slovenskem. Kako vi ocenjujete stanje?

Da, ta polarizacija je prehuda. To, da je polarizacija, je normalno. Ljudje smo pač različnega mnenja in je tako prav, zato pa je demokracija, zato pa so pluralizem, svoboda mišljenja, svoboda nazorov, ki so temeljne pridobitve. Tisto, kjer gremo mogoče v Sloveniji predaleč, je tisto, ko nismo samo nasprotniki, ali pa kot nasprotni igralci, če smem tako reči, ampak ko postanemo sovražniki. Se pravi, ko bi drugega zradiral, ko bi drugega ukinil, da ga več ne bi bilo. To je tista meja, ki je ne bi smeli prestopiti. Celo v vojni morajo veljati določena pravila. Govorimo o vojni, da je umazana vojna, in mislim, da je tudi v slovenski politiki včasih marsikatera poteza, ki je umazana in ni fair, ne sodi na raven poštene igre. To so tiste stvari, ki jih opažamo, to je splošna degradacija politike tudi v Evropi, tudi v svetu. V našem majhnem narodu pa je lahko to še toliko bolj usodno in nam lahko škoduje. Sociolog Zulehner, avtor študije, ki sva jo prej omenila, pravi: »Pa vi se boste v Sloveniji požrli med seboj, ker toliko energije porabite za pobijanje drug drugega, namesto za skupno sodelovanje«. In to ugotavlja nekdo, ki opazuje preko sociooloških raziskav, kako smo polarizirani. Bolj pomembno je, da to naredim jaz kakor on. Če bo pa on, pa bolje, da ne naredi, kot pa da bi bilo sploh narejeno. Če bi bili res državniki, če nam bi šlo za narodovo korist, bi bilo pomembno to, da je stvar dobro narejena, da je v dobro naroda. Če bodo oni to naredili in če jim bo uspelo – Bog jim požegnaj! Mislim tu na katoliške šole ali kaj podobnega.

Tri leta ste že ordinarij, vam ostane še kaj časa za kakšno filozofsko knjigo?

Žal ne. Imam en dolg, ki mi leži na duši, pa sem celo sanjal, da bi ga mogoče lahko naredil, ampak zdaj pa – s to premestitvijo v Ljubljano –, bo pa ta dolg šel po vodi, oziroma bom to moral odložiti vsaj do upokojitve čez osem let, če bom seveda takrat še živ, zdrav in še pri pravi pameti (smeh). Rajni profesor Janžekovič, ki je bil moj veliki mentor, po čigar zaslugi sem se jaz sploh lotil filozofije, bil njegov naslednik na Teološki fakulteti, je napisal filozofski slovar. In ta je bil zelo dober, seveda je že zdavnaj pošel; načrtovala sva ga skupaj. Ampak potem pa je on rekel: »Bom jaz napravil celo knjigo sam, ko bo pa pošla, boste pa vi pripravili drugo izdajo«. In seveda zdaj ta druga izdaja čaka. Mohorjeva družba, ki je založnica tega, me zelo pridno nagovarja. Sem potihoma upal, sem tudi nekaj gesel naredil – slovar lahko delaš tako po koščkih –, ampak zdaj so se pa stvari tako nagrmadile, da ne upam misliti, čeprav, kakor pravi tisti rek, »nikoli ne reci nikoli«!

Ste intelektualec, imate doktorat iz teologije in filozofije. Je še kaj drugega v vašem življenju kot samo branje knjig in študij? Imate kakšen hobi?

O ja, hobijev imam veliko. Predvsem mi mogoče najbolj leži hoja. Jaz sem rad veliko hodil in v tem pogledu sem se veselil, ker sem bil prestavljen nazaj v Maribor, ker je tam Pohorje. Dobro, sem že v letih, nisem ne vem kakšen planinec. Pa ne, da ne bi hotel biti, ampak preprosto nimam vedno kondicije, če pa jo imam, pa kar grem. Recimo, pred dvema letoma sem šel na Kredarico, pa je triglavski župnik rekel, da sem še kar. Tako da, če se le da grem zelo rad v naravo, pa tudi plavam rad. Imam določeno pot, s prihodom v Ljubljano se je že veselim. Iz Šentvida na Toško čelo eno uro, s Toškega čela na Sveto Katarino eno uro, od Katarine na vrh Grmade eno uro in z vrha Grmade v Polhov Gradec eno uro in potem na avtobus. Tam sem včasih zelo rad hodil. Upam, da ta pot še obstaja in me bodo lahko na tej poti tudi srečali, če bom seveda imel čas.

Pogovarjal se je **Boštjan Debevec**

Odgovornost do ljudi

Pogovor z etnologinjo Marijo Makarovič

Foto: Dani Manko

Doktorica Marijo Makarovič je najplodovitejša monografinja in terenska delavka med slovenskimi etnologi – kot jo označujejo njeni ocenjevalci. Rodila se je v Ljubljani in je bila do upokojitve sodelavka Slovenskega etnografskega muzeja. Med drugim je bila nekaj let tudi vodja Slovenskega narodopisnega inštituta Urban Jarnik v Celovcu. V dolgih desetletjih raziskovalnega dela je izšlo več kot štiristo njenih člankov ter okoli osemdeset knjig in knjižic, od tega jih je blizu polovice napisala sama, desetino v sodelovanju z drugimi, ostale pa je uredila. V času službovanja v Slovenskem etnografskem muzeju je med drugim zbrala in inventarizirala več tisoč primerkov različnih predmetov, zlasti oblačil in klekljanih čipk, prav tako je pripravila mnoge razstave in strokovno pomagala številnim folklornim skupinam. Glavnina njenega dela so etnološke monografije o slovenskih krajih in ljudeh, od Primorske do Prekmurja ter zlasti Koroške na obeh straneh nekdanje meje. Makarovičeva je preučevala najrazličnejše vidike življenja na podeželju – od gospodarjenja do ljudske noše in vezenin in – v veliki meri –, družinskih ter družbenih odnosov v vaški skupnosti. V slovensko etnologijo je prva uvedla biografsko zgodbo kot kategorijo, s pomočjo katere se iz posameznikove usode izlušči krajevni način življenja in kulture. Večji del podatkov in spoznanj je pridobila z neposredno metodo – na terenu, v skupnem življenju z ljudmi. Marija Makarovič je izjemna osebnost, je znanstvenica, ki hoče biti predvsem človek in to človeško vsebino išče pri tistih, o katerih piše. S svojim delom, ki ga kljub letom nadaljuje, je z veliko mero topline ovekovečila naše ljudi in podeželje v času, ki mineva. Ob njeni skorajšnji osemdesetletnici objavljamo pogovor z njo, ki so ga v daljši obliki predvajali v oddaji Podobe znanja na Programu Ars Radia Slovenija

Doktorica Makarovičeva, ob vašem razvejanem in tako bogatem opusu, da človeku kar malce zapre sapo, se sprašujem, s čim pravzaprav začeti, s katerim vprašanjem ali področjem. Morda za začetek o oblačilni kulturi: čisto preprosto bi vas vprašal: kaj je za vas ljudska noša?

S pojmom ljudske noše se ukvarjajo najrazličnejši teoretiki. Moram priznati, da se sama s teorijo oblačilne kulture ne ukvarjam. Vsaj zame je pojem ljudska noša predvsem oznaka za nošo, ki so jo nosili moški in ženske ob delavnikih in nedeljah ter nekaterih posebnih, navadno slovesnejših priložnostih. Obenem pa je to tudi noša, ki je vsaj še sredi XIX. stoletja ločevala prebivalce posameznih pokrajin med seboj. V zadnjem času se uveljavlja izraz »oblačilni videz« in še nekateri drugi, vendar se mi zdi, da niso tako zelo uporabni kot izraz ljudska ali bolj opredeljeno kmečka noša, tako da se ga v glavnem držim; včasih pa preprosto rečem, da gre za obleko, ki so jo nosili v kmečkem okolju.

Ocenjevalci so o vas napisali, da ste bili prvi, ki ste ženskam sneli avbo in moškim potegnili z zadnjice irhaste hlače. Če pogledava stvari po pokrajinah: stvari niso tako preproste, noše niso recimo prav tipično belokranjske pa prav tipično gorenjske, zadeve se prepletajo?

Za to vprašanje sem vam prav hvaležna, ker mislim, da imam pri tem spoznanju tudi sama nekaj prstov vmes. Že v svoji prvi knjigi o oblačilni kulturi sem opredelila ljudske noše v tri značilne tipe, torej alpskega, primorskega in mediteranskega, v moji zadnji knjigi o noši na Štajerskem pa se pokaže, kako so se oblačilni tipi med seboj prepletali. A meni so to pokazale šele oblačilne zapuščine XVII. in XVIII. stoletja in z začetka XIX. stoletja. Tam vidimo, da je imel kmet poleg bele noše, torej belih platnenih hlač in bele srajce, tudi irhaste hlače, torej se je oblačil deloma po alpskem, deloma pa po panonskem oblačilnem tipu. Teorijo sem morala torej na primeru štajerskih noš precej korigirati. Je pa tako: v Valvasorjevem času je bilo drugače kot po sredini XIX. stoletja, ko so se pospešeno uveljavljali industrijsko blago in tudi drugi kroji.

Oblačilo je pravzaprav končni izraz, te raziskave se nujno vežejo na celotni tip, način življenja. Tu gre za način kmetovanja, poljedelstva, gre za sejanje in predelavo lanu in za vse obrti, ki se vežejo na to.

Tako je. Če ostajamo v kmečkem okolju, gre za izrazito pražnjo in izrazito delovno nošo. Potem imamo nošo, ki so jo kmetje oblikovali za nekatere posebne priložnosti, recimo za pusta ali pa za poroko. Predvsem pa je proizvodnja domačega platna in sukna narekovala drug tip oblačenja, kot je prišel pozneje – s poplavo različnega industrijskega blaga. Morebiti ne bo odveč, če, zlasti mlajšim, razloživa: kaj je sukno in kaj raševina?

Preprosto rečeno: sukno je čista volna, torej tako votek kot osnova sta pri tkanju volnena, raševina pa je pol platnena in pol volnena, a še vedno ročno tkana. Recimo, ponekod na Pohorju in na Koroškem pa tudi v Zgornji Savinjski dolini so sukno in raševino izdelovali še v prvi polovici XX. stoletja, drugje je zamrlo že precej prej.

Kakšne pa so bile v posameznih obdobjih razlike med mestom in vasjo?

No, te razlike so bile do srede XIX. stoletja zelo velike. Če se vrnem k oblačilnim tipom, so bili, kot rečeno, trije. Od srede XIX. stoletja pa opažamo velike vplive preprostejše oblačilne mode in ob koncu XIX. in v prvi četrtini XX. stoletja bi že stežka ločili modno, pražnje oblečeno kmetico od preprostejše meščanke, recimo gospodinje ali služkinje v mestu. Bistvenih razlik v tem času ni bilo več.

Bojda ste »oblekli – no, pomagali z nasveti veliko folklornim skupinam, četudi raje počnete kaj drugega.

Res raje počnem kaj drugega, se pravi, da ste dobro prebrali moje dosedanje intervjuje. Z nošo se ukvarjam zaradi čuta dolžnosti, ker sem vodila oddelek za nošo in vezenine v etnografskem muzeju, tam sem delala 35 let in sem imela možnosti, da sem se primerno izobrazila. Zato zdaj to še vedno počnem in sodelujem s folklornimi skupinami. A prav v zadnjem času razmišljam, da se morajo s tem začeti ukvarjati drugi, mlajši, saj me tare čas, preobilica drugega dela, ki mi ga še vedno nalagajo. No, pri folklornih skupinah sem se tudi veliko naučila in imela svojo korist; pravv folklorne skupine so mi, recimo, omogočile, da sta hodili z menoj po terenu slikarka Jana Dolenc in deloma tudi Anita Korošec Bowen, ki sta po terenskih skicah naslikali rekonstrukcijske slike moške in ženske noše v določenih krajih.

O vašem delu gre glas, da je ena najbolj zaokroženih enot v slovenski etnologiji. Kakšna so bila videti ta plodna desetletja vašega dela? Vaše monografije o slovenskih krajih in ljudeh – ste kdaj prešteli, koliko jih je bilo?

To me vedno sprašujejo, pa mi najbrž nihče ne verjame, da knjig nasploh ne štejem. Oziroma, ko začnem šteti, imam kar naenkrat v glavi polno drugih misli in spet pozabim šteti. Mogoče laže povem kaj o monografijah, a spet ne vem, koliko jih je bilo. Spomnim se recimo Mengša, monografije o njem, ki sem jo napisala v sodelovanju z drugimi avtorji, potem, so sledile Kostanjevica, če se ne motim, pa Črna in Strojna na Koroškem, pa Sele in Korte na avstrijskem Koroškem – in mogoče bo še kakšna, ampak spet ne vem, koliko jih še bo …

Tole je treba povedati: svoje delo opravljate peš, govoriti pa moramo v sedanjiku, ker ste še vedno dejavni, četudi ste formalno že upokojeni. Videti je bilo tako: vi ste se dogovorili z domačini, s kmeti, in potem ste nekaj časa pri njih živeli, pomagali ste tudi delati.

Sem tudi mama – prav bi bilo, da bi bila samo mama, ampak skušala sem biti tudi mama. Na teren sem najprej hodila sama, a sem ugotovila, da to ni pametno, ker sta otroka doma, mama pa je po tri tedne na terenu, zato sem jih pozneje vedno jemala s seboj. Stvar je pa potekala takole: zlasti hčerka – pa tudi sin –, oba sta si želela imeti staro mamo. No in ko sem prišla na teren, ko sem se dogovorila, oziroma najprej po različnih strokovnih merilih izbrala določeno vas za raziskovalne namene, sem tam poiskala družino, kjer bi bilo kolikor toliko primerno bivati; da bomo imeli prenočišče, hrano in navsezadnje nekoga, ki bo poskrbel za oba otroka, saj je bila zlasti hčerka še majhna, ko sem jo začela jemati s sabo. Kot pravim, sem poiskala hišo, kjer je bila tudi kakšna stara mama. V Bohinju sta imela otroka, oziroma hčerka, ki je bila tedaj z menoj, Udolnjekovo staro mamo, spet drugje so imeli kakšno starejšo teto, v Predgradu na primer teto Meto, tako da smo živeli "v družini". Ker je bilo za varstvo otrok preskrbljeno, sem lahko v miru delala. No in ker smo živeli v kmečkem okolju, je bilo treba – vsaj včasih –, prijeti za grablje; ko je grozil dež, smo, ne samo jaz, ampak tudi otroci, skušali pomagati. Tudi na kakšno ohcet je bilo treba. Skratka, vživeli smo se v vsakdanje in pražnje življenje na vasi. Ponekod je bilo treba tudi »modliti« pri mrliču, kot so rekli v Strojni. Gospodinja, Zabernikova Rozka – z družino sem še zdaj v prijateljskih stikih –, je ugotovila, da je visok sneg in da zaradi bolnih nog ne more iti. Zato sem morala jaz iti z njenim »virtom« in sinom. In tako smo se pol ure prebijali po visokem snegu do hiše, kjer je umrla Šapkova Mojca. Skratka, bila sem v Strojni in postala ena od Strojank.

Pravijo, da ste uvedli biografsko zgodbo kot kategorijo v slovensko etnologijo. Zakaj je ta metoda pomembna: zato, ker se nam skozi življenjske zgodbe posameznikov ponuja možnost spremljanja lokalnih načinov življenja in kulture – to niso zgodbe kar tako?

No, zdaj se vam moram pa res zahvaliti za tole srečanje – ker ste mi ravnokar nasuli, kako me hvalijo, kako me opredeljujejo. Glede nekaterih stvari mi je nerodno, da jaz tu nekaj pletem – morda so drugi bolje povedali. Kajti ta ocena, ki jo je verjetno dala meni zelo naklonjena dr. Mojca Ramšakova, je verjetno najboljša ocena, ki mi jo je lahko kdo dal. Rekla bi, da sem v etnološko stroko v veliki meri uvedla še arhivsko gradivo. "Domišljam" si, da sem ob pokojnem dr. Angelosu Bašu ena redkih slovenskih etnologov, ki v svojih delih stalno uporabljam arhivsko gradivo. Navsezadnje je to samo eden od načinov dela.

Ženskih pripovedi je v vaših delih opazno več kot moških. Je res, da se ženske laže odprejo, je res, da vam je bila kakšna pripovedovalka tudi hvaležna, da se je lahko komu izpovedala, ker je v sebi nosila zgodbo?

Verjetno se ženske res veliko raje odprejo – kot opazite tudi pri meni, veliko bolj smo zgovorne (smeh). Moški verjetno ne dajejo toliko pomena nekaterim sestavinam svojega življenja. Verjetno je njihov način življenja in mišljenja drugačen; manj čustven, bolj egocentričen, bolj vzvišen, kot jih navadno ocenjujejo tiste ženske, ki so nad moškimi razočarane. Pa kaj! Lepo je biti ženska in lepo je biti čustven.

Ob tem vašem terenskem delu in monografijah marsikaj ni bilo financirano s strani skupnosti, države, marsikaj ste plačevali sami in tudi marsikatero knjižico izdate in tudi prodajate skupaj z domačini, ki so soavtorji.

No, tu gre za Korte, vas na avstrijskem Koroškem v bližini Jezerskega. Franc Smrtnik mi je ob mojem obisku predlagal: "A ne bi o nas napisala še ene takšne knjige, kot si jo za Sele?" Rekla sem: "Bom, če mi daš hrano in stanovanje pa če me prideš iskat v Železno Kaplo. Napisala bom knjigo, nosila bom stroške poti in raziskav, ti boš nosil stroške natisa." Ker je pa oblikovalec, arhitekt dr. Ignacij Vok, naredil razkošno opremo, je bila knjiga precej draga, zato sem nekaj izvodov odkupila sama in jih zdaj poklanjam – ker prodaje nisem vešča –, tistim svojim prijateljem, za katere mislim, da si to mojo knjigo zaslužijo. Tako da profita nimam, a to me ne moti. Kajti, veste, radosti ustvarjanja, ki jo čutim pri tem svojem delu, se pa res ne da plačati! Prav včeraj mi je ena od kolegic rekla: "Pa kaj spet delaš zastonj?" Odvrnila sem ji: "Kako to misliš, v moralnem smislu delam za veliko več kot zastonj – še sama bi morala kaj plačati!" V gmotnem smislu pa res velikokrat delam zastonj – pa kaj! Vsak po svoje, kot tisti, ki je s svedrom kravo drl, pravijo Bohinjci (smeh).

Obredli, bolje rečeno, doživeli ste vse slovenske pokrajine, ampak vaša velika ljubezen sta Koroška in koroški človek. Zlasti tisti koroški človek, ki je bil do nedavnega na oni strani meje. Bi o teh krajih in ljudeh povedali še kakšno misel?

Res je, moja srčna radost in tudi bolečina so koroški Slovenci na oni strani; no, moram reči, da tudi Slovenci v Italiji in tisti v Porabju, saj sem tudi tam že raziskovala. Na Koroško sem prvič prišla v osemdesetih letih, ko sem napisala knjigo o Strojni in Strojancih, to je na naši strani. Potem pa je gospod Nužej Tolmajer, takrat tajnik Krščanske kulturne zveze, prišel k meni, v roki je vihtel prav to knjigo o Strojni in rekel: "A bi na-

pisali še kakšno tako knjigo tudi za našo stran?" Seveda sem se rade volje podala tudi na drugo stran, kjer sem vztrajala več kot četrt stoletja. Prav pri koroških Slovencih in pri vseh zamejskih Slovencih – čeprav izraz danes ni več upravičen –, pa še vedno opažam, da je njihova velika bolečina ravno to nepriznavanje njihove nacionalnosti. To se začne s tablami – in sploh ne vem, zakaj se deželne oblasti tako upirajo postavitvam novih dvojezičnih tabel na Koroškem. Pri nas so te table že zdavnaj postavljene. Ravno pred kratkim sem v neki vasi v koprskem zaledju vprašala: "Ali je pri vas 10 odstotkov Italijanov" – in rekli so: "Ne, pri nas v vasi ni nobenega." Rekla sem: "So pa vseeno dvojezične table!" Odgovorili so: "To nas pa res nič ne moti!" Pravim: to je stvar kulture, ne pa stvar politike. Sploh ne razumem, v čem je tako velik problem. V političnem šahiranju?!

Rad bi se dotaknil še ene občutljive teme: dela z ljudmi in dela med ljudmi. To so etična vprašanja, vprašanja človekove intime; pravite: "Na prvem mestu je človek, šele nato znanost in tej moralni zavezi se nisem nikoli odrekla."

Mislim, da se temu res nisem nikoli odrekla. V knjigi o zdravstveni kulturi na Koroškem sem se celo uro trudila z enim samim stavkom prav zaradi tega, ker sem se ustrašila: kaj pa če bodo ljudje prizadeti zaradi tega sicer dokaj nedolžnega stavka, ki pa je povezan z nekaterimi spolnimi praksami in podobno. Rekla sem si: lahko koga prizadenem. Verjemite mi, da sem včeraj med sprehodom na Rožniku razmišljala o tem in sem sklenila: to moraš popraviti, takoj ko prideš domov! In ko sem se vrnila, sem napisala najmanj deset stavkov, nobeden mi ni bil všeč, končno pa se mi je le posvetilo, kako naj zadevo speljem. Veste, pri tem našem delu, ko se takole nekako nonšalantno pogovarjamo z ljudmi in ko nam ljudje zaupajo skoraj tako kot spovednikom, je zelo pomembno, da si občutljiv. Čeprav menim, da sem primerno občutljiva, pa se mi včasih zdi, da sem še premalo. Zato so mi zelo dobrodošle kakšne ostre kritike na moj račun, da se potem poskušam popraviti. Pred časom mi je neki vaščan pisal pisma z zelo ostro vsebino, pa nisem odgovarjala prizadeto kot on, marveč z argumenti in tudi z nekakšno hvaležnostjo, da se je tako poglobil v vsebino knjige. V bistvu sem hotela izraziti hvaležnost, da očitanega nisem naredila namerno, temveč z mislijo, da bom prav s tistim opisom ljudem zrcalno prikazala določen problem. Človek, ki se je prepoznal v tistem stavku, je silovito, prav po moško reagiral, sama sem se pa odzvala nežno, po žensko in tako sva zadevo rešila na zelo dostojni ravni.

Še ena zanimiva podrobnost je: svojih del v glavnem ne podpisujete kot doktorica znanosti – čeprav imate akademski naziv. Se vam to ne zdi pomembno?

Naziv imam že več kot – koliko? –, trideset let, saj ne vem natančno, zelo dolgo, v glavnem. Zdi se mi, da bi morala ta doktorat že obnoviti, če bi se hotela kititi z njim. Po drugi strani pa vam povem nekaj: doktorat morebiti da višjo stopnjo izobrazbe, vendar k samemu delu prav nič ne pripomore. Brala sem že veliko del ne-doktorjev, ki so napisana tako, da jim ne segam do popka. Pogovarjala sem se z veliko ljudmi, med njimi zlasti s kmeti, ki nimajo doktoratov. Ampak tako majhna sem bila pred njimi, ko sem videla, kako nekatere stvari logično razlagajo! In ko sem jaz opletala s svojimi, bi rekla – banalnimi razlagami, mi je kmet v enem stavku, tako kot doktor znanosti razložil, za kaj gre ... In po vseh teh spoznanjih – verjemite mi, da mi je nerodno, da bi se podpisovala kot doktorica znanosti. Po drugi strani pa je bil socializem čas – in to mu štejem v dobro –, ki je tem doktorskim nazivom in nam doktorjem zelo znižal grebenčke. Zdi se mi, da se danes spet vrača ta puhloglavost, pa plava kri in ne vem kaj še vse obenem s to kvazi novo buržoazijo, ki pa živi – in to bom zelo poudarila, ne vem, če boste objavili –, na račun delavcev in bogati na račun tistih, ki delajo v tovarnah! Iz solidarnosti do teh ljudi se ne bom nikoli več poimenovala kot doktorica in ne bom dovolila, da me tako imenujejo!

Bomo objavili! In kako naj končava tale najin pogovor? Ljudje se čudijo in občudujejo vašo energijo, ampak vi pravite nekako takole: Izkoristi vsak dan, ki ti je na voljo! Ali pa, še lepše ste rekli: Nekakšno odgovornost čutim do vseh teh ljudi, ki jih srečuješ, ki so okoli tebe, pa tudi odgovornost pred samim sabo, da ne moreš biti na tem ljubem svetu zaman, da je treba to danost življenja nekako odslužiti. – Dejansko si ne morem predstavljati lepšega sklepa najinega pogovora.

Res nisem marala biti na svetu zaman, a to ni samo moja zasluga, temu rečem, da je božji dar, če me kdo vpraša. Nekateri ga imajo veliko, pa ga ne izkoristijo. Sama sem dobila zraven še čisto malo orodje, da ta dar izkoriščam, kot vidite, še zdaj, v poznih letih svojega življenja. Upam, da se bo še kaj zgodilo, da ne bom živela v prazno do tistega časa, ko bodo rekli: Punca: dosti te imamo (smeh).

Pogovarjal se je **Štefan Kutoš**

Miha Pintarič: MOLITVE

Studio Print, Ljubljana 2009

Veliki poznavalec srednjeveške književnosti, romanist Miha Pintarič, se je v slovenskem prostoru že uveljavil kot esejist, saj je bil v l. 2008 zaradi svoje zbirke *Neškropljene limone*, ki jo je izdala Mohorjeva družba, med nominiranci za Rožančevo nagrado, prav tako pa ga je revija *Sodobnost* že dvakrat nagradila za njegov posamični esej. Miha Pintarič vstopa na slovenski parnas tudi kot pesnik. Svoje pesmi je že objavil v Zvonu, opazna pa je bila njegova zbirka *Nugae*. Tokrat se je odločil, da v svojih *Molitvah* združi dvoje literarnih zvrsti: esejistiko in pesniško liriko.

V ozadju tokratne knjižne zasnove lahko zaslutimo srednjeveški ideal, ki je preko poezije združeval različne utripe človeškega bivanja in ustvarjanja: ne samo, da je filozofija tolažila v pesniški rimi, tudi informacije so krožile preko poezije, kaj šele najgloblji vzgibi duše, ko človek zahrepeni k presežnemu ali pa se ustavi ob predmetu, dejanju in počutju, ki jih bo oboževal. Končno je tudi Akvinec vrh svoje misli izrazil šele, ko je zapustil svojo strokovno latinščino iz *Sume* in se podal v poezijo ter zapel *Pange lingua gloriosi*. Miha Pintarič se torej suče med razmišljujočo esejistiko in pesniškim občutjem trpljenja, hrepenenja in iskanja človeške in božje bližine, zato mu niso tuja različna mnenja, verovanja, značajske lastnosti in eksistencialna stanja.

Tako bo pot do notranjih globin posameznika slovenski romanist našel v empatiji z vsakim občutjem, ki se mu bo zazdelo pristno. Prva odlika Pintaričevih *Molitev* je, da ne moralizira in se ne zgraža nad pokvarjenim svetom ali nad zlobnimi ljudmi. Toda to sočutje avtorja ne vodi v malikovanje človeškega duševnega stanja, njegovega poklica ali njegovega verovanja. Do vsega kljub velikodušnemu sočutju vzpostavi primerno distanco. To mu uspe zaradi iskrivosti, kakršno premore njegova beseda, ki se suče med metaforami in pojmi. In to mu omogoča njegov smisel za humor. Pintaričeva hudomušnost pa ne izhaja iz premajhnega spoštovanja človekovih občutij in misli, ampak iz njegove zakrite in neizrečene metafizične in antimetafizične drže, ki pravi, da je Neskončno, Absolutno in Presežno za človeka nedostopno. Kar mu ostaja, so sledi božanskosti.

Pintaričeve *Molitve* niso samo zmes različnih literarnih zvrsti, ampak tudi srečevanje ljubezni in svobode, prepletanje velike sposobnosti vživljanja v sočloveka in velike (samo)kritičnosti, sopostavljanje miselnih naporov z njihovo relativizacijo pred absolutnim.

Že v Uvodu avtor opozarja, česa naj v teh molitvah ne iščemo. Vsekakor ne bo šlo za obrazce, ki bi nas sami po sebi popeljali v večnost, se pravi, da molitev ni več ne »poganska magija« in tudi ne več »božji telefon«. Avtorjevega pojasnila, da je molitev tisto, »kar iz nje človek naredi sam«, ne moremo razumeti, kot da je molitev samoustvarjanje Boga ali pa še manj avto-erotično stanje, pač pa je to etična zahteva po ustvarjalnosti. Slutimo, da je v ozadju Levinasova misel, ki vidi v dejanju molitve najvišjo ustvarjalnost duha, saj se v molitvi pogovarjamo z nekom, ki ga še nikoli nihče ni videl. Avtor končuje svoje opozorilo z Avguštinovim vzklikom: *Tolle, lege!* Vzemi in beri! Kar pomeni, da tudi človekova ustvarjalnost znotraj molitve, če resnično obstaja, ni zgolj sad človekovih obupnih poizkusov po samopreseganju, ampak metafizična ponižnost in prošnja za navdih. Ta prošnja za navdih je izrecno omenjena v Molitvi pesnika.

Avtor, ki sicer v svojih znanstvenih razpravah brezhibno uporablja *ratio*, se tokrat ne boji paradoksov. Zato je najprej objavil Molitev ateista. Kakor da bi želel povedati, da je vsak izmed nas, pa naj bo še tako globok vernik, tudi neveren. Toda prav tukaj se pokaže misel, ki ne samo preseneča po svoji smelosti ampak tudi po svoji globini: Bog sam je navzoč tudi v svoji odsotnosti, tudi v človeškem zanikanju.

V nekaterih molitvah gre Miha Pintarič prav v skrajno izzivalnost, ko npr. tat očita Bogu, da je on sam še večji kradljivec, saj tat lahko krade le premete, a Bog krade duše. Preden sam poizkuša nagovoriti Nevidnega, objavi še molitev Hudiču: prazen list! Da, največja hudobija je odsotnost besede. Človek, ki bo preklinjal Boga, bo še vedno ostajal Božji.

In kakšna je potem molitev avtorja, ko se je nehal vživljati v pristne besede vojaka in novinarja, tercijalke in prostitutke, pravoslavnega in agnostika, psihiatra in kmeta, nesrečne nune in psihoanalitika? To molitev Miha Pintarič imenuje Božja molitev in z njo razkrije svoje najgloblje upanje, kdo neki naj bi bil Bog sam. To je Bog, ki ima smisel za človekovo pehanje in bedo, hkrati pa mu privošči veselje in večno radost. Toda ne more si kaj, da človeku v knjigi *Eksodusa* ne bi povedal: »Sem, ki sem«, kar dosledno prevajamo: »Sem tisti, ki bom vedno s teboj!« Tako se tudi avtorju Bog razodene kot tisti, ki je vedno s človekom, z vsem njegovim etičnim in eksistencialnim breznom navkljub. In če nastopi Tišina, je to tišina neizmerne ljubezni, ki besed ne potrebuje več, saj je to čista neposrednost pred ljubečim bitjem. Pred njim se tudi avtor znajde kot Job čisto nag, ker Boga začne doživljati z vsem svojim bitjem, tudi s svojim telesom. Če se zamislimo v to skrivnostno molitev, potem se nam razkrije slutnja, da je njegov dih postal pesem ljubezni in zato besed ne potrebuje več, tudi molitve ne, saj je prejel dar, da postane *on sam molitev*.

p. Edvard Kovač

David Bandelj: ROD LEPE VIDE

Študentska založba, Ljubljana, 2009

To je cvetnik sodobne poezije Slovencev v Italiji. Izbral in uredil ga je dr. David Bandelj, mu napisal spremno besedo, ga tudi opremil s podatki o pesnicah in pesnikih ter z izčrpnimi oznakami njihove poezije.

Kot pri večini cvetnikov, ki jih ni uredilo več sestavljalcev, je tudi pri tem opazen avtorski izbor. Sestavljalec ga je primerno pojasnil. Zato bi bilo toliko bolj nesmiselno in zoprno iskati, koga vsega naj ne bi bilo v izboru, ali kdo in zakaj naj bi se vanj »prikradel.« Ob tem naj omenim, da se je David Bandelj, sicer literani zgodovinar, univerzitetni asistent, pa tudi zborovodja, v cvetnik izbral tudi sam, češ da je tako zaobsegel še najmlajše pesnike, ki jih dosedanji cvetniki niso mogli. Zato pa je njegov začetek postavil v zadnje leto druge svetovne vojne – bržčas tudi zato, da bi knjiga ne bila preobsežna, saj že zdaj premore 400 strani. Odločitev za svojo uvrstitev v cvetnik je sicer prijazno pojasnil, toda ali bi kdo imel pravico v taki samouvrstitvi videti prevzetnost, če gre za vsega upoštevanja in pozornosti vredno poezijo. Brez nje bi bila knjiga lahko pomanjkljiva, sestavljalcu pa bi morda kdo celo pripisal lažno skromnost.

Cvetnik ne zajema le pesnikov, rojenih in živečih na tistem zahodnem robu slovenstva, ki smo mu donedavna pravili zamejstvo, ampak tudi tiste, ki so se tja priselili iz drugih krajev, na primer Vinka Beličiča, Zoro Tavčar, Jurija Paljka in druge. Zanimivo je, da je takih pesnikov, uvrščenih v cvetnik, kar skoraj tretjina.

Razvrstitev pesnikov se ravna po kronološkem redu objav njihovih prvih zbirk; a pri tem nastane težava, ki se je je delno zavedal tudi sestavljalec: nekateri izbrani pesniki namreč nimajo samostojnih knjižnih objav, po drugi strani se je pa Belokranjec Beličič s svojo prvo zbirko pojavil že pred letom 1945. Povrh tega v tej zvezi obvisi vprašanje, kaj s tistimi neuvrščenimi pesniki, ki tudi nimajo svojih zbirk, a so vendarle več ali manj znana imena: Izidor Predan, Aldo Rupel, Aldo Clodig itd. Po drugi strani pa ima načelna uvrstitev nekaterih pesnikov, ki se jim doslej iz različnih razlogov ni posrečilo objaviti samostojne zbirke, to dobro plat, da se zanje sploh zve; saj kdo bi si na primer v matici mislil, da pesni tudi taka sicer po drugih dejavnostih znana osebnost, kot je recimo Viljem Černo.

V oči neugodno zbode odsotnost po svoji hrepenenjski zaznamovanosti značilne pesnice Brune Marije Pertot. A sestavljalec je preobčutljivo pesnico vseeno domiselno uvrstil v svoj cvetnik: ne le z naslovi nekaterih njenih imenitnih pesmi, ampak kar z naslovom, ki ga je izbral za knjigo. Rod Lepe Vide se namreč glasi stih iz ene njenih pesmi. V tej knjigi pa tudi simbolično zaznamuje tamkajšnjo pesniško populacijo; seveda ne le z območja Devina, kjer »lepa Vida je pri morju stala«, ampak s celotne tržaško-kraške riviere od Barkovelj, od koder je pesnica doma, pa do Štivana, se pravi nekdanje slovenske morske obale, v razširjenem smislu pa tudi s področij Istre in Benečije.

David Bandelj je s svojim cvetnikom pa tudi z informativnimi dodatki na vsak način opravil pomembno delo – tako v svojem prizadevanju po kolikor mogoči celovitosti izbora, kakor tudi z dejstvom, da se je to zgodilo v času, ko med sosednjima državama ni več upravne meje. Ta je izrazito zaznamovala poteze sodobne poezije zahodnih Primorcev ali točneje Slovencev v Italiji, predvsem kar zadeva poudarjeno občutljivost glede narodove usode. Pesmi, ki nastajajo po tem zgodovinskem dogodku, utegnejo že bržčas vsebovati še kakšne druge, drugačne primesi. Zato je mogoče to knjigo imeti tudi za svojevrsten mejnik.

A. A.

Jože Brojan: JANKO TESTEN

Slikar in frančiškanski brat iz Loke pri Mengšu, Salve, Ljubljana, 2009

Izšla je barvna monografija o slikarju, ki se uvršča med ne tako redke slovenske likovne ustvarjalce zunaj Slovenije in ki ga bolj poznajo na Hrvaškem in v Nemčiji kot pri nas, kar pač potrjuje znani pregovor o preroku in domovini. Res pa je, da je Janko Testen večino svojega življenja preživel po dalmatinskih samostanih.

Vendar je vseeno nenavadno, da je ob svojih 19 razstavah samo dvakrat razstavljal v domovini, v Nemčiji pet-

krat, vse druge razstave pa so mu pripravili na Hrvaškem. Tam sta tudi izšli že kar dve monografiji o njem. Pri tem je treba pripomniti, da je doživel visoko starost 87 let in da je umrl že pred šestindvajsetimi leti. Torej je bilo dovolj časa, da bi lahko njegovo ustvarjalnost »odkrili« in bolje spoznali tudi doma. Zanimivo pa je, da imamo še enega slikarja z istim imenom in priimkom, ki pa je pol stoletja mlajši od frančiškana in je tudi ilustrator in karikaturist, vendar si nista v nobenem sorodstvu.

Tako je nadvse dobrodošla monografija, ki jo je imenitno pripravil Jože Brojan in ki skuša kolikor mogoče celovito prikazati delo tega sicer samoukega upodabljajočega umetnika, samostanskega brata Janka Testena. Popoln pregled nad njegovimi slikami ni mogoč, ker jih je veliko samokritično uničil ali razdal in se je za njimi izgubila vsaka sled. Toliko bolj, ker se na marsikatero iz frančiškanske skromnosti ni podpisal, na znanih pa ni povsod naslova ali letnice nastanka.

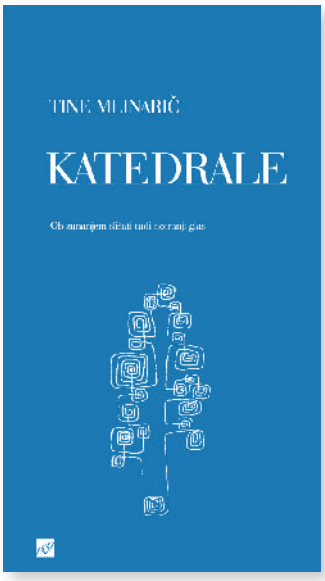
Med uvodnimi besedili je vsekakor zanimiv Testenov življenjepis, ki ga je napisal sam in v katerem med drugim zbuja pozornost njegovo zavedanje, da je ljubiteljski slikar, čeprav je storil kar nekaj korakov, da bi se spopolnjeval, žal brez sreče. Posrečilo pa se mu je navezati nekaj stikov z nekaterimi pomembnejšimi hrvaškimi umetnostnimi zgodovinarji. Sicer je frančiškan Janko Testen podedoval dar od očeta, med drugim tudi tehničnega risarja, očitno tudi drugače sposobnega moža, kakor se je s svojimi sposobnostmi med uveljavljene Slovence zapisal še kak slikarjev sorodnik. Med drugim knjigo bogati tudi spremna beseda umetnostnega zgodovinarja dr. Mirka Juterška.

Slikarjev umetniški izraz razodeva nadarjenega opazovalca zanesljivih potez, ki pa ga bolj kot smisel za detajl zanima splošen vtis, ki ga zbuja upodabljano. Frančiškan Janko Testen ni bil prijatelj načrtnosti in premišljenosti, bolj se je predajal navdihu in prepuščal občutenjem. »Kadar manj misliš, več občutiš,« je zapisal. Rad je imel ustvarjanje iz prve roke. Tako v oči pade, vsaj iz slik, izbranih, za to monografijo, slikarjeva neposrednost. Največ motivov je razumljivo iz obmorskih krajev. Pri tem je segel od portretov in avtoportretov do krajin in tihožitij pa tudi do nabožnih motivov. Velja še dodati, da je br. Janko Testen poslikal tudi marsikatero dalmatinsko cerkev. S tem je pomembno prispeval k sodobni podobi cerkvene umetnosti.

Slogovno ga uvrščajo še v ekspresionizem ali morda tudi v postekspresionizem. Uporabljal je razne slikarske tehnike in kdaj brez predsodkov zanesljivo in presenetljivo združeval tudi neobičajna sredstva upodabljanja. To potrjuje njegovo sproščenost v likovnem snovanju. Pozna se mu tudi, da je ljubil izrazite barve.

Knjiga je domiselno likovno urejena.

A. A.

Tine Mlinarič: KATEDRALE

Celjska Mohorjeva družba, 2009

Takšen naslov je izbral avtor za zbirko svojih esejističnih zapisov, lahko bi rekli tudi razmišljanj, utrinkov, pesmi v prozi s podnaslovom, ki že nakazuje vsebino: Ob zunanjem slišati tudi notranji glas. S tem je sodobnega človeka, ki res raje posluša zunanji glas kot notranjega, opozoril na čas, ko so bili ljudje Bogu veliko bliže, ko so bile katedrale izvor najvišjega vzpona človeškega duha in dela njegovih rok – in največje ljubezni do Boga. Mlinaričeve so zgrajene iz besed in prav tako segajo visoko – so zgradbe očitno strastnega bralca in razmišljevalca, človeka dvogovora s prebranim, ki ga nato predstavi v pisani besedi novemu bralcu in sogovorniku. V oporo svojim dognanjem uporablja *Sveto pismo*, številne pesnike, pisatelje, filozofe iz preteklih in novih časov. Za bralca, ki se rad pogovarja s knjigami, vsekakor zanimivo delo in tudi primerno sodobnemu človeku – iskalcu in dvomljivcu. Mlinaričev nauk, če ga lahko tako imenujemo, nikakor ni določen sistem, kot ga najdemo pri *Hoji za Kristusom* spod peresa Tomaža Kempčana – vrsti trdnih in koristnih vodil, o katerih ni treba preudarjati. Kot pravi Brane Senegačnik, pisec uvodne besede, so Mlinaričeve *Katedrale* ostale nedokončane in morebiti je ravno v tem njihova prednost – avtor sam ali pa tudi bralec jih lahko preverjata, dopolnjujeta, dodajata ali odvzemata.

V knjižici najdemo sedem poglavij, sedem katedral, ki se iz poglavja v poglavje vsebinsko nadaljujejo in dopolnjujejo. V prvem – Kako nad herezijo v družbi in osebi – najprej malo zmede beseda herezija, ob kateri takoj dobimo asociacijo na srednji vek, grmade, krivoverce in koničaste kape, a slovar tujk nam nudi tudi drugo možnost – izhaja namreč iz grške besede izbira in najbrž od tod lahko iščemo dalje. Torej verjetno med možnostjo izbire tudi za današnjega človeka: boš izbral božji podobno ljubezen in skrb za razkropljene ovce ali pa se boš pridružil »pastirjem ljudstev«, ki skrbijo le za lastne

koristi; da ne bi bili deležni Gospodovih besed »Gorje pastirjem, ki pogubljajo in izganjajo ovce moje paše!«, svari avtor. Torej svetuje: izvršimo delo, popravimo krivico, povrnimo ugled. Če naj bi vse to zmogli, pa moramo najprej narediti spremembo v sebi – se obrniti iz svoje razčlovečenosti nazaj v svoje okostenelo srce, ki je poleg ljubezni ključna beseda ozdravitve, in šele z razumom, ki ga potegnemo skozi srce, lahko ustvarimo nov vrednostni sistem. In tako iz spoznanja v spoznanje. Poglavje Preoblikovani jaz govori še vedno o tej novi poti – če se človek hoče povezati s transcendentnim, ne sme več slediti zunanjemu nagovarjanju, ampak prisluhniti notranji govorici, ki kliče k lepemu in dobremu. Iti je treba skozi proces včasih bolečega izčiščevanja – radost spremembe pa tudi ni trajna. Osvobojeni ostajamo le začasno, s snovnim svetom, v katerem živimo, se moramo spopadati znova in znova. V tem prizadevanju, nadaljuje avtor v poglavju Zamenjave, pa ni toliko pomemben človekov um, kot so pomembna naša čustva in intuicija. S številnimi primeri dokazuje staro resnico, da ni mogoče dobivati, če nočeš dajati. Gre za skrivnostni sklenjeni krog zamenjav, v katerem se vloge darovalcev in obdarovanih nenehno menjujejo. So pa še veliko težje stvari na poti do Boga, nam s svetim Pavlom zatrjuje v poglavju Norost in modrost. Pojma je na vrednostni lestvici namreč treba zamenjati. Modrost svetne zdrave pameti je treba zamenjati za norost odpovedi in žrtvovanja. Šele ko prideš do dna žrtvovanja, spoznaš Boga in lepoto svoje duše. Vse, o čemer Tine Mlinarič razmišlja, zadeva presežno, a tega je v sodobni literaturi skoraj najmanj ali celo nič. Postalo je nazoren prikaz umazanije življenja brez transcendence, ugotavlja v poglavju O presežnem v sodobni literaturi. Novodobni literarni junaki ne želijo postati odrešenci. Kakšen pa je potemtakem njegov, avtorjev jezik? Sam ga imenuje literarno-religioznega, ko piše: »s tišinskim in subtilnim sem vstopal le vase …, ker potlej želim, da tak stopim tudi do drugih«. Ob takšnem pristopu pa literarni dar postane poslanstvo, ustvarjalec pa obdarjen od Boga – kot pove paradoksalno –, besede nastajajo pa nareku, avtor pa vendarle posluša samega sebe, išče besede, ki iščejo njega. V predzadnjem sklopu Odprti svet kulturnosti se bogoiskateljstvo počasi zaključuje. Ne gre za iskanje institucionalnega, ampak osebnega Boga. Pri tem sta religiozno in umetniško povezana: Boga pa iščemo tako v sebi, kot v sočloveku »iz mene se zrcali v drugega, iz drugega v mene in zato se potrebujeta«. In še zadnje vprašanje v poglavju Novi medij – ali se religiozna in literarna praksa lahko prepletata. Odgovor je da, saj se obe napajata iz istega vira, kar dokazujejo posebno veliki umetniki (Dante, Milton, Dostojevski). Krog je tako sklenjen. Kakršnekoli so poti, kdorkoli so iskalci, poti, ki vodijo k Bogu, osrečujejo. To dokazuje tudi Mlinaričev strastni, polemični slog s številnimi vprašaji in klicaji, ki naj bi podkrepili avtorjevo silno zavzetost prepričati tudi bralca, ne le prepričati, celo seči mu v srce in dušo, da bi spoznal, kar je spoznal on, dojel, da se je treba končno odpraviti tudi na lastno iskanje.

Knjigi je zanimive ilustracije prispeval Izidor Zadravec.

Bea Baboš

Več sestavljalcev: NOVA SLOVENSKA BIOGRAFIJA

Inštitut za kulturno zgodovino ZRC SAZU, Založba ZRC. Ljubljana 2009; 184 strani

Za obsežne podatkovne zbirke, kot so leksikoni, enciklopedije in podobne referenčne izdaje je poleg praviloma dolgotrajnega nastajanja značilna tudi razmeroma kratka doba trajanja; mnogi zastarijo, še preden se največkrat večzvezkovna edicija izteče, saj jih je mogoče spreminjati in dopolnjevati le do oddaje v tisk. Z leti se vrstijo nova odkritja in dosežki, spreminjajo pa se tudi ocene in vrednotenje dela obravnavanih posameznikov in skupin, čemur se ne morejo povsem izogniti niti sodobne elektronske izdaje.

Biografski leksikoni so v tem pogledu še posebno »občutljivi«, saj njihovo osebno obarvano vsebino nemalokdaj po svoje krojita tudi politika oziroma vladajoča ideologija. *Slovenski biografski leksikon* (SBL) je na primer izhajal kar 66 let (1925–1991) – *Primorski slovenski biografski leksikon* »le« 20 let (1974–1994) –, kar pomeni, da so si pri pisanju geselskih člankov roko podajale vsaj tri, če ne štiri generacije literarnih zgodovinarjev in poznavalcev drugih področij nekdanje in sodobne slovenske umetnosti in znanosti. Njihovo delo je pretrgala vojna, po njej vsestransko zaznamovala sprememba družbenopolitične ureditve, zaključek pa se je ujel z nastankom samostojne slovenske države. Tudi napovedana digitalizacija vsebine prvega SBL ne bo mogla spremeniti dejstva, da je ta sicer izjemno pomembna publikacija v veliki meri »dotrajala«.

Ti razlogi – poleg neizogibnega biološkega dejavnika –, devetdeset let po začetku prvega SBL vsekakor zahtevajo nov začetek ter z njim tudi nova načela in pristope, ki jih omogočajo sodobne tehnologije. Že dobro desetletje živa zamisel, da se velja znova lotiti dela, je leta 2004 pripeljala do ustanovitve Inštituta za kulturno zgodovino ZRC SAZU, ki je nadgradil delo Inštituta za biografiko in bibliografijo, izdajatelja zbirke Življenja in dela. Imenovanje novega uredniškega odbora je nato spodbudilo prenovo te zbirke in nastanek četrte knjige biografskih in bibliografskih študij.

Zbornik Nova slovenska biografija vzorčno predstavlja štirinajst osebnosti, ki v prvem SBL iz različnih razlogov niso bile celovito obdelane ali vanj sploh niso bile uvrščene. Zasnovo izdaje je predlagal ddr. Igor Grdina, ki je tudi avtor največjega števila biografij: posvetil se je v Gorici

rojeni pisateljici Mari van Berks, časnikarju in publicistu Danilu Gregoriču, dramatiku in zgodovinarju Antonu T. Linhartu, nato zgodovinarju, bankirju in mecenu prvega SBL, Ivanu Slokarju, ter še vedno skrivnostni pojavi obveščevalca Vladimirja Vauhnika.

Tri biografije je prispevala Mateja Matjašič Friš; povzela je življenje in delo stenografa Antona Bezenška ter teologov Franca Kovačiča in Franca K. Lukmana. Glavni in odgovorni urednik zbirke Andrej Rahten je predstavil politika Janka Brejca ter umetnostnega zgodovinarja, pisatelja in med drugim prvega urednika SBL Izidorja Cankarja. Dva porteta – teologa in politika Lamberta Ehrlicha in generala Blasiusa Schemue –, je prispevala še Pavlina Bobič. Neža Zajc je avtorica novega portreta pesnika Simona Jenka, Petra Testen pa je vzela pod drobnogled pesnico in pripovednico Pavlino Pajk.

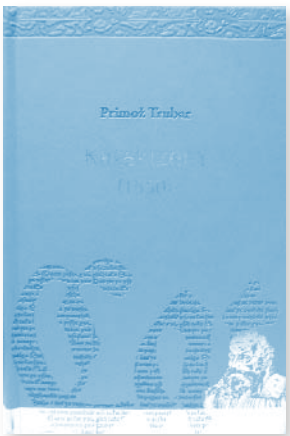
Po zagotovilih urednika bo SBL 2 že od začetka imel poleg knjižne verzije, ki bo periodično prihajala med bralce, tudi spletno različico. Ta se bo dopolnjevala kot »živ dokument«, saj bo obiskovalcem spleta omogočala tudi izmenjavo mnenj in podatkov o predstavljenih osebnostih. Upajmo, da ob vseh dobrih namenih dela ne bodo, kot se je dogajalo pri nastajanju prvega SBL, poleg drugih zavirale tudi težave s pridobivanjem in ohranjanjem strokovnih sodelavcev.

Andrej Rahten namreč – bržkone ne brez razlogov –, v uvodni besedi obuja spomin na izkušnje Izidorja Cankarja, ki je leta 1927 v poročilu Ivanu Slokarju, ravnatelju Zadružne gospodarske banke in najvidnejšemu podporniku velikega projekta, kakršnega bi danes zaman iskali, med drugim pripomnil: »Ne smem zamolčati, da se sotrudniki pritožujejo, da se jim delo pri SBL niti moralno niti gmotno ne izplača.« In še: »Za sistematično delujočega človeka je to žrtev, in tem večja žrtev, ker nekateri trdijo, da je njih težka muka slabo plačana pri SBL in da jim bolj kaže delati kaj drugega ...«

Da se zgodovina v tem primeru le ne bi ponovila!

Iztok Ilich

Op. ur.: **Stari SBL (1925–1991) pa je v elektronski obliki že na voljo na povezavi: http//nl.ijs.si/fedora/sbl**

Primož Trubar: KATEKIZEM 1550

Kritični prevod Vinka Ošlaka s sodelovanjem Kozma Ahačiča. Združenje Trubarjev forum, Slovenj Gradec, 2009.

Predstavitev izdaje Trubarjevega katekizma iz leta 1550 v starem in sodobnem slovenskem jeziku v obliki fiktivnega pogovora z njegovim sestavljalcem Primožem Trubarjem.

Koroški Slovenec: Pred kratkim je izšel vaš katekizem iz leta 1550 v starem jeziku, kakor ste ga pisali tedaj, in sodobni slovenščini. Ali ni katekizem nekaj povsem zastarelega?

Trubar: Prav imate, če gledate na katekizem kot literarni proizvod evangeličanskega teologa iz leta 1550. Katekizem pa ni zgolj literarno delo, temveč je povzetek Božje besede, in ta po pričevanju *Svetega pisma* nikoli ne bo prešla.

Koroški Slovenec: Zakaj bi bil katekizem zanimiv prav za nas, koroške Slovence?

Trubar: Prvič zaradi tega, ker je bil katekizem prva slovenska knjiga in potemtakem začetek slovenskega jezika in slovenske književnosti. Drugič, ker sem ga izdal v Tübingenu in je tako zgled za plodno sodelovanje med nemškim in slovenskim narodom. Tretjič pa, ker je obstoj slovenskega naroda na Koroškem odvisen prav od uresničevanja naukov tega katekizma v srcih ljudi.

Koroški Slovenec: Kako to mislite?

Trubar: Večni obstoj kakega naroda ni odvisen od njegove velikosti niti od njegove pomembnosti v zgodovini niti od njegove književnosti, kulture ali pa omike. Po *Svetem pismu* bodo v novem Jeruzalemu obstajali vsi narodi. Ta katekizem pa uči, kako je mogoče Jezusa prav častiti in tako pridobiti naselitveno in državljansko pravico na Novi zemlji in v Novem Jeruzalemu.

Koroški Slovenec: Kaj je glavna izpoved tega katekizma?

Trubar: To so, navajam iz katekizma na strani 89: „Posebej izbrana pričevanja, s katerimi se jasno dokaže, da smo od vseh zlih reči, namreč od greha, Božje jeze, smrti, hudiča in pekla osvobojeni in rešeni samo po Kristusovem zasluženju, po odločitvi Boga Očeta, in da bomo postali deležni tega opravičenja in vseh nebeških dobrin samo po veri v Gospoda Jezusa Kristusa."

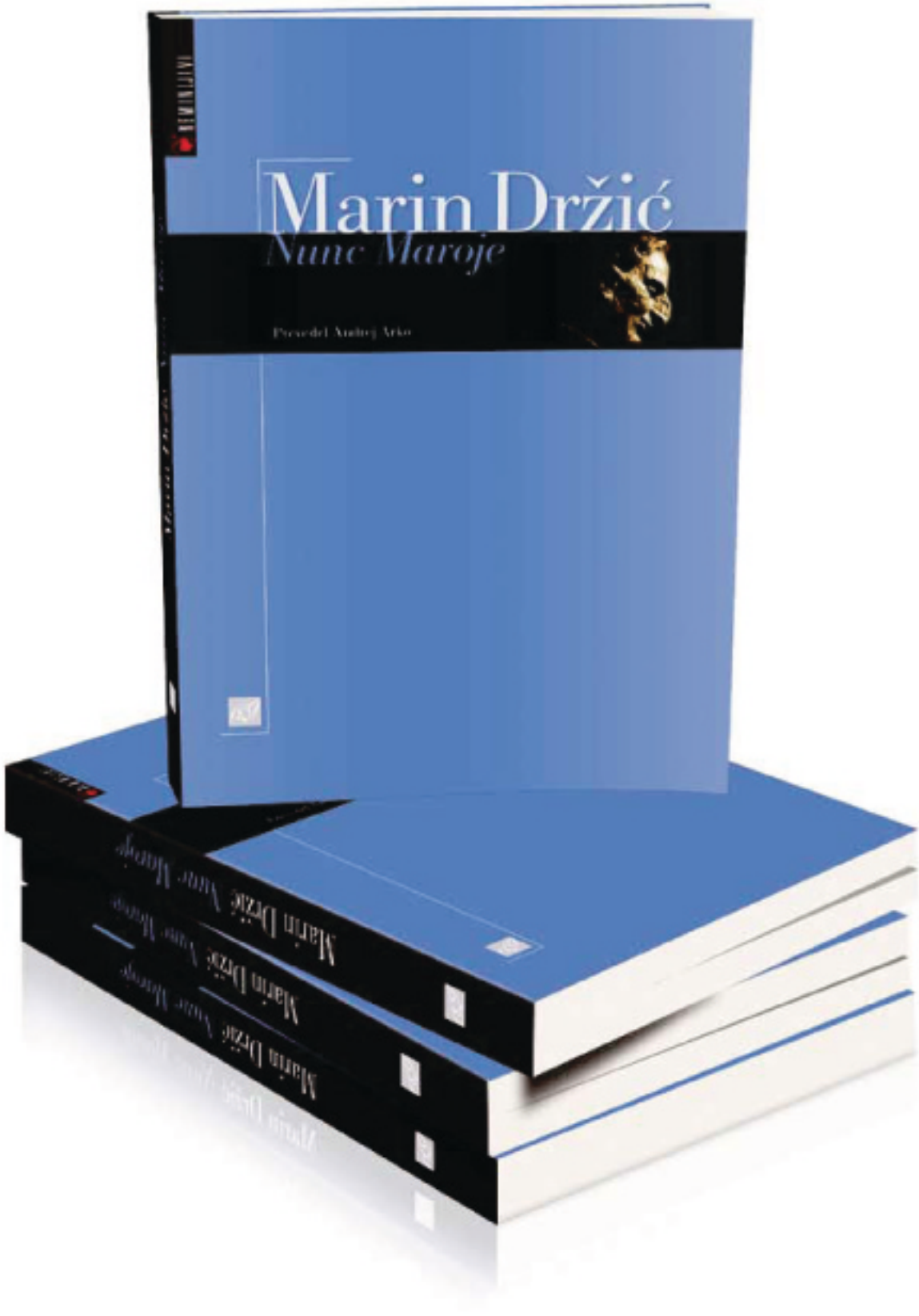
Koroški Slovenec: Kaj bi danes svetovali nam, koroškim Slovencem?

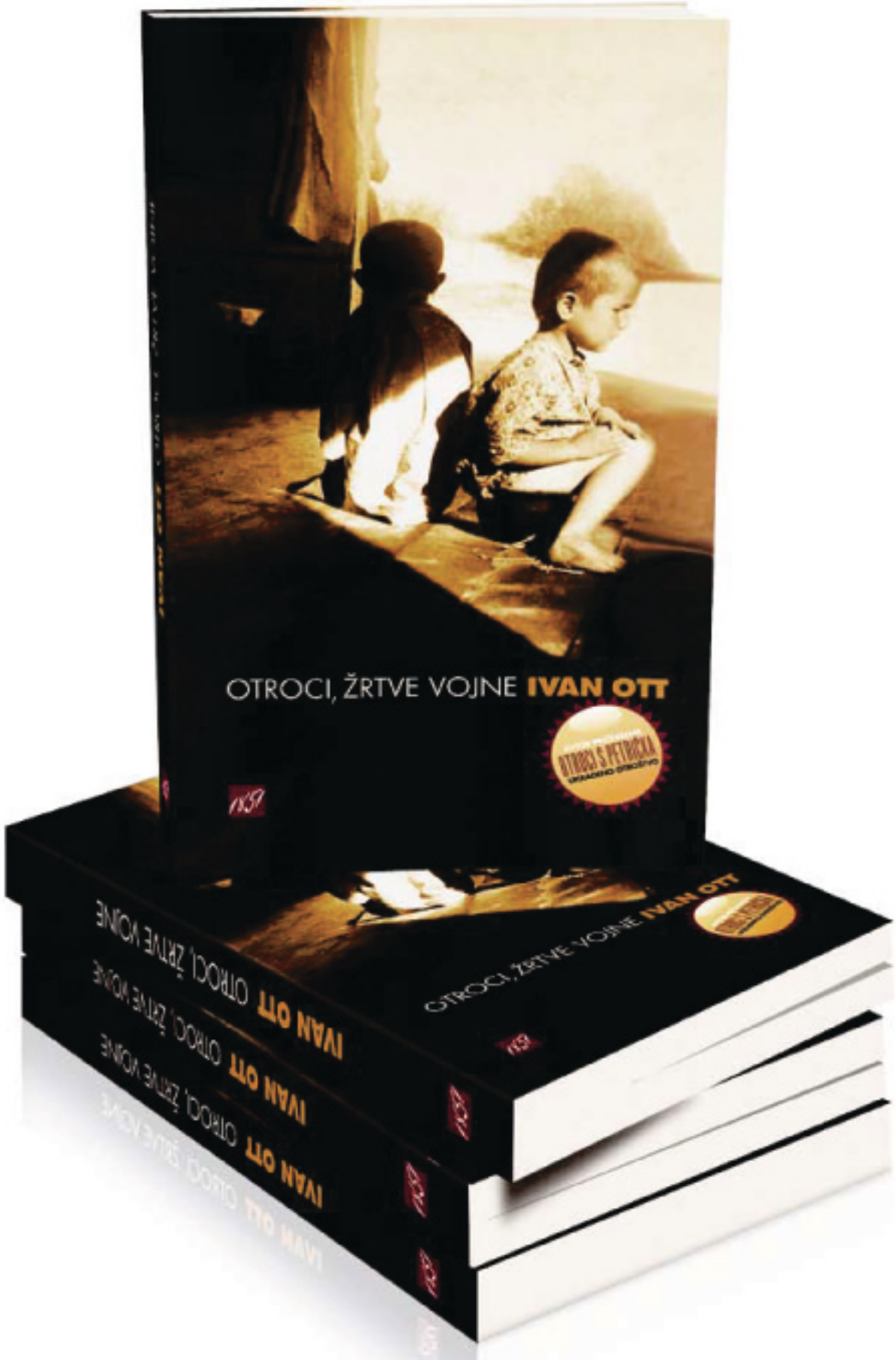
Trubar: Svetoval bi vam, da bi se zavzemali za napise na tablah, in sicer za tiste na Mojzesovih tablah. Čeprav jih je sam razbil, veljajo vse do danes in bodo veljale v vso večnost. Teh napisov vam nihče ne more odvzeti in ne prestaviti, ker bodo napisani v vaša srca, ko se boste spreobrnili. Torej želim vsem Slovencem pravo spoznanje Boga, kar je tudi tema pričujočega katekizma. In potem bi vam svetoval, da se vključite v „konsezno skupino" za sklenitev miru z Bogom. Edini pogoj, ki ga postavlja Bog, je, da v veri priznate, da je Jezus res Kristus, Božji Sin, da je dal svoje življenje v odkupnino za vaše grehe in mu v tej veri izročate svoje življenje (1 Jn 2,23; 1 Jn 4,2; 1 Jn 4,15; Rim 10,9).

Koroški Slovenec: Koliko stane ta katekizem?

Trubar: Če ga jemljete resno, potem Vaše življenje, kajti kdor hoče svoje življenje rešiti, ga bo izgubil, kdor pa ga bo izgubil zaradi Gospoda, ga bo našel (Matej 16,25).

Tim Wüster

Marin Držić
Nune Maroje
Prevedel Andrej Arko

OTROCI, ŽRTVE VOJNE IVAN OTT
IVAN OTT OTROCI, ŽRTVE VOJNE
IVAN OTT OTROCI, ŽRTVE VOJNE
IVAN OTT OTROCI, ŽRTVE VOJNE